

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI**

**ESENDAL, BALALAN, SERİNSU, BOYALI, ÇIRALI, MUTLUGÜN
(YUSUFELİ/ARTVİN) KÖYLERİNDE GELENEKSEL OLARAK KULLANILAN
HALK İLAÇLARININ ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif KILIÇ

**Danışman
Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU**

ARTVİN-2025

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı, Mutlugün (Yusufeli/Artvin) Köylerinde Geleneksel Olarak Kullanılan Halk İlaçlarının Etnobotanik Özelliklerinin Belirlenmesi” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Sayın Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU’nun sorumluluğunda tamamladığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim. Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğini arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../...../2025

Elif KILIÇ

İmza

T.C
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANA BİLİM DALI

ESENDAL, BALALAN, SERİNSU, BOYALI, ÇIRALI, MUTLUGÜN
(YUSUFELİ/ARTVİN) KÖYLERİNDE GELENEKSEL OLARAK KULLANILAN
HALK İLAÇLARININ ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

ELİF KILIÇ

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:17/07/2025

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 20/08/2025

Başkan : Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Sefa AKBULUT
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hayal AKYILDIRIM BEĞEN

ONAY:

Bu Yüksek Lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından 20/08/2025 tarihinde **oybirliği/oyçokluğu** ile uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../..... tarih ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

.... / /

Prof. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı, Mutlugün (Yusufeli/Artvin) Köylerinde Geleneksel Olarak Kullanılan Halk İlaçlarının Etnobotanik Özelliklerinin Belirlenmesi” başlıklı bu çalışma; Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Tezimin planlanması, yürütülmesi ve tamamlanması sürecinde ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, değerli görüşleriyle çalışmamın bilimsel temeller üzerinde şekillenmesine olanak tanıyan Sayın Hocam Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin değerlendirilmesi sürecinde, değerli bilgi birikimi, yapıcı eleştirileri ve yol gösterici katkılarından dolayı saygıdeğer jüri üyelerim Prof. Dr. Sefa AKBULUT’a ve Dr. Öğr. Üyesi Hayal AKYILDIRIM BEĞEN’e teşekkür ederim.

Tezimin yazım aşamalarında verdikleri destek ve paylaştıkları değerli görüşlerle sürece katkı sağlayan, Arş. Gör. Canan AÇIKGÖZ HARŞIT’e ve Arş. Gör. Şevval SALİOĞLU’na teşekkür ederim.

Çalışmalarım süresince ve arazi çalışmalarımda beni sabırlılıkla destekleyen babam Sn. Orhan KILIÇ, abim Sn. Davut KILIÇ, ablam Sn. Fatma KÜÇÜK, kuzenim Sn. Tuğba KILIÇ’a ve kıymetli akrabalarımın teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren Borçka Karşıköy Orman İşletme Şefi Sayın Mücahit KAYHAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışma bilgilendirme amacıyla hazırlanmış olup, yörede belirlenen bitkilerin kullanımlarına ilişkin bilgilerin uygulanması sonucunda ortaya çıkabilecek olası risklerden araştırmacı sorumlu değildir.

Araştırmanın bilimsel ve tekniksel açıdan uygulayıcılara faydalı olmasını dilerim.

Elif KILIÇ

Artvin-2025

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TEZ BEYANNAMESİ.....	I
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
TABLolar DİZİNİ.....	X
KISALTMALAR DİZİNİ	XII
1 GİRİŞ	1
1.1 Genel Bilgiler.....	1
1.2 Literatür Özeti.....	3
1.3 Araştırma Alanlarının Genel Tanıtımı	6
1.3.1 Coğrafi Konum	6
1.3.2 İklim Özellikleri.....	11
1.3.3 Jeolojik Yapı ve Genel Toprak Özellikleri	13
1.3.4 Bitki Örtüsü	13
1.3.5 Nüfus Bilgileri	14
2 MATERYAL VE YÖNTEM.....	15
2.1 Materyal.....	15
2.2 Yöntem	15
3 BULGULAR.....	17
3.1 Araştırma Sonuçlarına Göre Sayısal ve Oransal Değerlendirmeler	17
3.1.1 Halkın Tıbbi, Aromatik ve Şifalı Bitkiler Terimlerini Bilme Durumları	34
3.1.2 Halkın Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Hakkındaki Bilgilerinin Potansiyel Durumu ...	34
3.2 Araştırma Sonuçlarına Göre Tespit Edilen Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Tanıtımları.....	35
3.2.1 <i>Allium ampeloprasum</i> L.....	36
3.2.2 <i>Allium cepa</i> L.....	36
3.2.3 <i>Allium sativum</i> L.....	37

3.2.4	<i>Rhus coriaria</i> L.....	37
3.2.5	<i>Anethum graveolens</i> L.	38
3.2.6	<i>Anthriscus sylvestris</i> L. Hoffm.	38
3.2.7	<i>Daucus carota</i> L.	38
3.2.8	<i>Ferula szowitziana</i> DC.	39
3.2.9	<i>Heracleum sphondylium</i> L.....	39
3.2.10	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W.Hill.....	40
3.2.11	<i>Arctium lappa</i> L.....	40
3.2.12	<i>Bellis perennis</i> L.	40
3.2.13	<i>Calendula officinalis</i> L.	41
3.2.14	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench.....	41
3.2.15	<i>Taraxacum palustre</i> (Lyons) Symons	42
3.2.16	<i>Berberis vulgaris</i> L.	42
3.2.17	<i>Corylus avellana</i> L.	43
3.2.18	<i>Brassica oleracea</i> L.....	43
3.2.19	<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav.	44
3.2.20	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Hakim	44
3.2.21	<i>Saponaria officinalis</i> L.	45
3.2.22	<i>Cornus mas</i> L.....	45
3.2.23	<i>Cucumis melo</i> L.	45
3.2.24	<i>Cucumis sativus</i> L.....	46
3.2.25	<i>Cucurbita maxima</i> Duchesne.....	46
3.2.26	<i>Momordica charantia</i> L.....	47
3.2.27	<i>Diospyros loureiroana</i> G.Don.....	47
3.2.28	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.....	48
3.2.29	<i>Trifolium repens</i> L.	48
3.2.30	<i>Castanea sativa</i> Mill.....	49
3.2.31	<i>Quercus petraea</i> subsp. <i>polycarpa</i> (Schur)	49
3.2.32	<i>Ribes rubrum</i> L.	49
3.2.33	<i>Hypericum perforatum</i> L.	50
3.2.34	<i>Juglans regia</i> L.	50
3.2.35	<i>Clinopodium serpyllifolium</i> (M.Bieb.) Kuntze.....	51

3.2.36 <i>Mentha x piperita</i> L.	52
3.2.37 <i>Salvia fruticosa</i> Mill.	52
3.2.38 <i>Satureja hortensis</i> L.....	52
3.2.39 <i>Thymus praecox</i> Opiz	53
3.2.40 <i>Laurus nobilis</i> L.....	53
3.2.41 <i>Punica granatum</i> L.	54
3.2.42 <i>Malva sylvestris</i> L.....	54
3.2.43 <i>Tilia rubra</i> subsp. <i>caucasica</i> V.Engl.	55
3.2.44 <i>Ficus carica</i> L.....	55
3.2.45 <i>Morus alba</i> L.	55
3.2.46 <i>Morus nigra</i> L.....	56
3.2.47 <i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. ve LMPerry	57
3.2.48 <i>Olea europaea</i> L.	57
3.2.49 <i>Papaver rhoeas</i> L.	58
3.2.50 <i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach.....	58
3.2.51 <i>Picea orientalis</i> (L.) Peterm.	58
3.2.52 <i>Pinus sylvestris</i> var. <i>hamata</i> Steven	59
3.2.53 <i>Plantago major</i> L.....	60
3.2.54 <i>Platanus orientalis</i> L.	60
3.2.55 <i>Hordeum vulgare</i> L.....	61
3.2.56 <i>Lolium perenne</i> L.....	61
3.2.57 <i>Secale cereale</i> L.....	62
3.2.58 <i>Zea mays</i> L.....	62
3.2.59 <i>Bistorta carnea</i> (K.Koch) Kom.	62
3.2.60 <i>Polygonum cognatum</i> Meissn.....	63
3.2.61 <i>Rumex acetosella</i> L.....	63
3.2.62 <i>Portulaca oleracea</i> L.	64
3.2.63 <i>Crataegus monogyna</i> Jacq.....	64
3.2.64 <i>Cydonia oblonga</i> Mill.....	65
3.2.65 <i>Fragaria vesca</i> L.	65
3.2.66 <i>Malus sylvestris</i> L. Mill.	65
3.2.67 <i>Prunus armeniaca</i> L.	66

3.2.68	<i>Prunus avium</i> L.....	66
3.2.69	<i>Prunus amygdalus</i> Batsch.....	67
3.2.70	<i>Prunus</i> sp.	67
3.2.71	<i>Pyrus communis</i> subsp. <i>caucasica</i> (Fed.) Browicz	67
3.2.72	<i>Rosa canina</i> L.	68
3.2.73	<i>Rubus idaeus</i> L.	68
3.2.74	<i>Rubus creticus</i> Tourn. ex L.....	69
3.2.75	<i>Citrus x limon</i> (L.) Osbeck	69
3.2.76	<i>Populus alba</i> L.....	70
3.2.77	<i>Salix caucasica</i> Andersson	70
3.2.78	<i>Viscum album</i> L.	70
3.2.79	<i>Solanum lycopersicum</i> L.....	71
3.2.80	<i>Solanum tuberosum</i> L.	71
3.2.81	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	72
3.2.82	<i>Urtica dioica</i> L.	72
3.2.83	<i>Vitis labrusca</i> L.....	73
3.2.84	<i>Vitis vinifera</i> L.	73
4	TARTIŞMA	87
5	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	92
	EKLER	95
	KAYNAKLAR	116
	ÖZGEÇMİŞ	124

ÖZET

ESENDAL, BALALAN, SERİNSU, BOYALI, ÇIRALI, MUTLUGÜN (YUSUFELİ/ARTVİN) KÖYLERİNDE GELENEKSEL OLARAK KULLANILAN HALK İLAÇLARININ ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Bu çalışma, 2022-2025 yılları arasında Artvin ilinin Yusufeli ilçesine bağlı Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı ve Mutlugün köylerinde halk tarafından kullanımı bulunan tıbbi ve aromatik bitki türlerinin yöresel isimlerini ve kullanım amaçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin hangi yöntemlerle toplandığı, ne kadar süreyle saklanabileceği, hangi miktarlarda ve nasıl hazırlandığı, hangi bitkilerle karıştırılabileceği, bu uygulamaların kaç kuşaktır süregeldiği gibi konular ele alınmıştır. Yöre halkından derlenen bilgilerin yararlılığı analiz edilerek, bu bilgilerin topluma aktarılmasının uygun olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırma alanı, 800 ile 2400 metre arasındaki yüksekliklerde konumlanmaktadır. Davis'in grid sisteminin A8 karesinde bulunan bu bölge, Holarktik kuşağın Avrupa-Sibirya flora alanı içerisinde Öksin alt bölgesinin Kolşik altkesimine dâhildir. Toplanan veriler, bilgilendirici konsensüs (FIC- Factor Informant Consensus), kullanım değeri (UV- Use Value) ve geçerlilik oranı (FL- Fidelity Level) gibi faktörler kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında bölgeden 108 katılımcıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan anket çalışması sonucunda, bölge halkının 39 farklı familyaya mensup toplam 84 bitki türünü tıbbi ve aromatik amaçlarla kullandığı tespit edilmiştir. Araştırma alanında en zengin takson çeşitliliğine sahip familyalar sırasıyla Rosaceae (12 takson), Apiaceae (6 takson), Asteraceae, Brassicaceae ve Lamiaceae (her biri 5 takson) olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, IUCN tehlike sınıflandırmasına göre, endemik ve endemik olmayan 84 türün koruma durumları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anket, Artvin, Bilgilendirici Konsensüs (FIC), Endemik bitki, Etnobotanik, Geçerlilik Oranı (FL), Geleneksel bilgi, Halk ilacı, IUCN, Kullanım değeri (UV), Tıbbi ve Aromatik bitki, Yusufeli

SUMMARY

DETERMINATION OF ETHNOBOTANICAL CHARACTERISTICS OF FOLK MEDICINES TRADITIONALLY USED IN THE VILLAGES OF ESENDAL, BALALAN, SERINSU, BOYALI, ÇIRALI, AND MUTLUGÜN (YUSUFELİ/ARTVİN)

This study aims to determine the local names and intended uses of medicinal and aromatic plant species used by locals in the villages of Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı, and Mutlugün, all located in the Yusufeli district of Artvin province, between 2022 and 2025. The study addressed the methods used to collect the plants used as folk medicine, the length of storage, the quantities and preparation methods, the herbs they can be mixed with, and the number of generations these practices have been in use. The purpose of this study was to analyze the usefulness of the information gathered from local residents and to determine the feasibility of disseminating this information to the public.

The study area lies at elevations between 800 and 2400 meters. Located in the A8 grid of Davis's grid system, this region is included in the Colchic subsection of the Euxine subregion within the Euro-Siberian flora of the Holarctic belt. Collected data were analyzed using factors such as Informant Consensus (FIC), Use Value (UV) and Fidelity Level (FL). A survey was conducted with 108 participants from the region as part of the study. The survey revealed that the local population uses a total of 84 plant species from 39 different families for medicinal and aromatic purposes. The families with the richest taxon diversity in the study area were identified as Rosaceae (12 taxa), Apiaceae (6 taxa), Asteraceae, Brassicaceae, and Lamiaceae (5 taxa each). In addition, the conservation status of 84 endemic and non-endemic species was examined according to IUCN threat classification.

Keywords: Artvin, Endemic plant, Ethnobotany, Factor Informant Consensus (FIC), Fidelity Level (FL), Folk medicine, IUCN, Medicinal and Aromatic plant, Survey, Traditional knowledge, Use value (UV), Yusufeli.

TABLÖLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Artvin'in 1949-2024 yılları arası iklim verileri	12
Tablo 2. Köylerin nüfus bilgileri	14
Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetlerine göre sayısal ve yüzdelik dağılımı	17
Tablo 4. Araştırmaya katılanların yaş gruplarına göre sayı ve oran bazında dağılımı	18
Tablo 5. Araştırma kapsamındaki katılımcıların medeni durumlarına ilişkin sayı ve oran dağılımı	19
Tablo 6. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin sayısal ve oransal dağılımı	20
Tablo 7. Katılımcıların meslek gruplarına göre sayısal ve yüzdelik dağılımı	21
Tablo 8. Katılımcıların tıbbi ve aromatik bitkilere yönelik bilgi düzeyleri.....	23
Tablo 9. Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin rahatsızlık kategorilerine göre sayısal ve oransal dağılımı	27
Tablo 10. Katılımcıların kendi bitkisel reçetelerini oluşturma durumuna göre dağılımları	32
Tablo 11. Katılımcıların özgün karışımları.....	32
Tablo 12. Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri.....	75
Tablo 13. Hastalık kategorileri için tespit edilen en yüksek FL değerleri	84
Tablo 14. Bilgilendirici Konsensüs (FIC).....	85
Tablo 15. IUCN kriterlerine göre araştırma bölgesindeki taksonların koruma kategorileri	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Araştırma sahasının coğrafi konumu	6
Şekil 2. Araştırma sahasının coğrafi konumu	6
Şekil 3. Araştırma sahasının coğrafi konumu	7
Şekil 4. Türkiye'ye ait fitocoğrafik bölgeler (Ayyıldız, 2010).....	7
Şekil 5. Esendal Köyü'nden genel görünüş	8
Şekil 6. Balalan Köyü'nden genel görünüş	8
Şekil 7. Boyalı Köyü'nden genel görünüş	9
Şekil 8. Çıralı Köyü'nden genel görünüş	10
Şekil 9. Mutlugün Köyü'nden genel görünüş.....	10
Şekil 10. Serinsu Köyü'nden genel görünüş	11
Şekil 11. Walter (1956) yöntemi doğrultusunda Artvin'in su bilançosu	13
Şekil 12. Katılımcıların cinsiyet dağılımı (%).....	17
Şekil 13. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı	18
Şekil 14. Katılımcıların medeni durumuna ilişkin dağılımı	19
Şekil 15. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre istatistiksel dağılımı	20
Şekil 16. Katılımcıların mesleki statülerine göre dağılımı	21
Şekil 17. Katılımcıların tedavi amacıyla yararlandığı bitkilerin rahatsızlık gruplarına göre dağılımı	31
Şekil 18. Katılımcıların özgün karışım hazırlama durumlarına göre yüzdelik dağılımı (%)	32
Şekil 19. Kullanılan kısımlarına göre bitkilerin dağılımı (%).....	34
Şekil 20. Bitki familyalarının takson sayısına göre yüzdelik ve sayısal dağılımı (%)	35
Şekil 21. Dünya ve Türkiye Literatüründeki Çalışmaların Tıbbi Amaçlı Kullanılan Takson Sayılarının Karşılaştırılması	88

KISALTMALAR DİZİNİ

Ark.	Arkadaşları
ARTH	Artvin Çoruh Üniversitesi Herbaryumu
CR	Critically Endangered (Çok Tehlikede)
DD	Data deficient (Veri Yetersiz)
EN	Endangered (Tehlikede)
FIC	Factor Informant Consensus (Bilgilendirici konsensüs)
FL	Fidelity Level (Geçerlilik düzeyi)
GPS	Global Positioning System (Küresel Konumlama Sistemi)
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Dünya Tabiatı Koruma Birliği)
LC	Az Tehdit Altında
NE	Not Evaluated (Değerlendirilmeyen)
NT	Near Threatened (Tehlike Altına Girebilir)
sp.	Türü
subsp.	Subspecies- Alttür
UV	Use Value (Kullanım değeri)
var.	Varyete
ve ark.	Ve arkadaşları
VU	Vulnerable (Zarar görebilir)

1 GİRİŞ

1.1 Genel Bilgiler

İnsanlık tarihine bakıldığında bitkilerin insanlar için ne kadar mühim olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Tarih boyunca insanlar, bitkileri yalnızca beslenme değil, aynı zamanda çeşitli sorunlara çare bulmak için de kullanmışlardır. Çeşitli rahatsızlıkların tedavisi için kullanılan doğal metotlardan en önemlisi bitkilerdir. Bitkilerin hastalıkların tedavisinde kullanılması insanlık tarihi boyunca süregelen bir uygulamadır ve kökeni oldukça eski dönemlere dayanmaktadır, tarih öncesi medeniyetlerden günümüze ulaşan tabletler ve yazıtlar, bitkilerin tedavi amacıyla kullanımının ilk çağlara kadar uzandığını ortaya koymaktadır. (Emre, 2003; Doğan, 2008).

“Etnobotanik” terimi, insanların (etno-) ve bitkilerin (botanik) incelenmesini ifade eder (Kendir & Güvenç, 2010; Tütenocaklı, 2002). Başka bir deyişle, bu alan, farklı topluluklarda bitkiler ile insanlar arasındaki ilişkileri araştırır (Altay ve Karahan, 2012; Tütenocaklı, 2002; Yıldırım, 2004). Terim, ilk olarak 1895 yılında biyoloji profesörü John W. Harshberger tarafından kullanılmış ve “bitkilerin yerel halk tarafından kullanımı” olarak tanımlanmıştır. Harshberger’in *The Purposes of Ethnobotany* adlı eseri, bu kavramın literatürdeki ilk kaynağıdır (Bağcı, 2016; Heinrich ve ark., 2004; Kendir ve Güvenç, 2010). Etnobotanik çalışmalar, insan ve bitkiler arasındaki uzun süreli etkileşimleri kaydetmenin yanı sıra, kırsal toplumların gelişimi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve tehlike altındaki veya ticari değeri olan türlerin belirlenerek yasal düzenlemelerin yapılması için de temel oluşturur. Bunların beraberinde, hastalıklara dirençli bitkilerin yetiştirilmesi ve kalıcı renk veren bitkisel boyaların geliştirilmesi gibi alanlarda da kaynak oluşturmaktadır (Özhatay ve ark., 1997; Sadıkoğlu, 1998).

Türkiye’de etnobotanik araştırmalar, dünya genelinde olduğu gibi çoğunlukla tıbbi bitkilere yöneliktir (Baytop, 1999). Anadolu’yu çeşitli yönleriyle ele alan çalışmalar, Cumhuriyet döneminde önem kazanmış ve bu bağlamda doğa-insan ilişkilerine yönelik araştırmalar ile yayınlar artmıştır. Türkiye’de tıbbi bitkiler alanında modern farmakognozi çalışmalarının

başlangıcı ise İstanbul Üniversitesi Farmasötik Botanik ve Genetik Kürsüsü Başkanı Ord. Prof. Dr. A. Heilbronn (1885–1961) tarafından yapılmıştır (Baytop, 1999; Baytop, 2003; Tütenocaklı, 2002). Sadıkoğlu, Cumhuriyet dönemini (1928–1997) kapsayan çalışmasında Türk etnobotaniği alanında yayımlanmış toplam 765 yayını incelemiş ve bunlardan 466'sının bitkilerin tıbbi amaçlı kullanımına yönelik olduğunu ortaya koymuştur (Sadıkoğlu ve Alpınar, 2004).

Tıbbi bitkilerin geleneksel kullanımı, yalnızca artan farmakolojik ve ekonomik önemleri nedeniyle değil, aynı zamanda kültürel otantikliğin korunması ve bu bilginin gelecek nesillere aktarılmasına olan katkısı açısından da dikkate değer bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Akbulut, 2015; Akbulut ve Özkan, 2014; Erşen Bak ve Çiftçi, 2020; Karakaya ve ark., 2020; Polat ve Çakılcıoğlu, 2019). Öte yandan, günümüz neslinin folklorik unsurlara ve etnobotanik bilgi birikimine yönelik ilgisizliği, kuşaklar boyunca aktarılan bu kültürel mirasın kaybolma tehlikesini beraberinde getirmektedir (Karakaya ve ark., 2020). Tıbbi bitkilerle ilgili geleneksel bilgiye sahip kırsal topluluklar, bu bitkilerden hâlen geleneksel yöntemler aracılığıyla yararlanmaya devam etmektedir (Akbulut, 2015; Erşen Bak ve Çiftçi, 2020; Polat ve ark., 2015; Saraç ve ark., 2013).

Dünya genelinde yaklaşık 422.000 çiçekli bitki türü bulunduğu, bunların 50.000–70.000 kadarının tıbbi amaçla kullanıldığı belirtilmektedir. Bitki türü bakımından en fazla çeşitliliğe sahip ülkeler sırasıyla Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan'dır (Schippmann ve ark., 2006). Ülkemiz, sahip olduğu coğrafi konum ve iklim koşulları sayesinde oldukça zengin bir bitki çeşitliliğine sahiptir. Güner ve ark. (2012) tarafından hazırlanan ve "İlk Milli Flora Listemiz" olarak kabul edilen Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler) çalışmasında, Türkiye Florası'nda yer alan ancak Anadolu'da doğal yayılımı bulunmayan ve yalnızca Doğu Ege Adaları'nda görülen türler listeden çıkarılmış, ayrıca son yıllarda yapılan revizyonlarla bazı taksonlar sinonim hâline getirilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda, yabancı kökenli ve kültür bitkileri de dâhil olmak üzere ülkemizdeki toplam tür ve tür altı takson sayısı 11.707 olarak, endemik takson sayısı ise 3.649 olarak belirlenmiş; endemizm oranı %31,82 olarak tespit edilmiştir. Endemik türler açısından en zengin bölgeler Akdeniz, Doğu Anadolu ve İç Anadolu'dur (Acıbuca ve Budak, 2018).

Bu çalışmanın temel amacı, Artvin'in Yusufeli ilçesindeki köylerde halk tarafından kullanılan tıbbi ve aromatik bitkileri tespit etmek ve bu bitkilerin yöresel adları, kullanım alanları ile uygulanma biçimlerini ortaya koymaktır. Elde edilen etnobotanik bilgilerin güvenilirliği analiz edilerek, verilerin topluma aktarılabilirliği incelenmiştir.

1.2 Literatür Özeti

Beirami, Doğu Azerbaycan'ın Miyaneh ilçesine bağlı Terk kasabası ve çevresindeki köylerde halkın bitkileri yerel isimleriyle nasıl tanımladıklarını ve hangi amaçlarla kullandıklarını incelemiştir. Çalışmayı, 2021 Şubat–Eylül döneminde, Miyaneh ilçesi, bir belde ve 15 köyde 60 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler yapılarak yürütmüştür. Arazi çalışmaları sırasında özellikle bitkilerden yararlanan yerel halkla görüşmeler yapılmış ve anketler uygulamıştır. Sonuçlar, araştırma alanında 19 familyaya ait 50 bitki taksonunun çeşitli etnobotanik amaçlarla kullanıldığını göstermiştir (Beirami, 2021).

Sami tarafından yürütülen araştırmada, Bulgaristan'ın Razgrad iline bağlı Sperih ilçesinde halk tarafından kullanılan bitkiler incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Sperih ilçe merkezinden ve 22 köyden toplam 99 bitki örneğini elde etmiştir. Bulgular, bu örneklerin 50'sinin doğal, 22'sinin kültür bitkisi olduğunu ve toplamda 72 türün çeşitli kullanım alanlarına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Sami, 2007).

Ahmed yapmış olduğu çalışmada, 2015–2017 yılları arasında Erbil şehir merkezinde (Kuzey Irak) geleneksel bitkilerin kullanımını araştırmıştır. Çalışmada, bilgileri geleneksel şifacılar ve bitkisel tedavi uygulayan kişiler ile yapılan görüşmeler yoluyla toplamıştır. Araştırma sonucunda, 63 familyaya ait 159 bitki taksonunu tespit etmiştir (Ahmed, 2017).

Palaşoğlu, 2017-2020 yılları arasında Artvin merkez ilçeye bağlı Seyitler, Vezirköy, Ahlat, Varlık ve Salkımlı köylerinde 120 katılımcıya anketler uygulamış ve elde ettiği veriler doğrultusunda, yöre halkının tıbbi ve aromatik amaçlar için 39 farklı bitki familyasına ait 75 bitki türünden faydalandığını belirlemiştir (Palaşoğlu, 2020).

Şen, Akbulut ve Karaköse tarafından yürütülen araştırmada, Kastamonu il merkezi ve çevresindeki köylerde yaşayan halkın geleneksel olarak hastalıkların tedavisinde kullandığı bitkileri incelenmişlerdir. Çalışmada, 34 kadın ve 18 erkek olmak üzere toplam 52

katılımcıya yüz yüze anketler uygulamışlar ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmişlerdir. Elde edilen bulgular, 41 familyaya ait 92 bitki türünün tespit edildiğini ve bu türlerin tıbbi kullanım alanlarının sistematik olarak kayda geçirildiğini göstermektedir (Şen, Akbulut ve Karaköse, 2022).

Zengin tarafından yürütülen çalışma ile Gümüşhane ilinin merkez köy ve yaylalarında yaşayan halkın, çeşitli amaçlarla kullandığı doğal bitkilerle ilgili etnobotanik kültür ortaya çıkmıştır. Araştırmada, merkez ilçeye bağlı 17 köy ve 2 yaylada 135 kişi ile yüz yüze anket çalışmaları yapmış ve kaynak kişilerin arazide gösterdikleri bitkilerden herbaryum örnekleri alınarak teşhislerini gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, 38 familyaya ait 74 taksonun yörede farklı şekillerde kullanıldığını belirlemiştir (Zengin, 2020).

2017-2018 yılları arasında Köse, Rize'nin Güneysu ilçesinde çalışma yapmış ve yöre halkının 62 farklı bitki familyasından 112 türü çeşitli amaçlarla kullandığını belirlemiştir. Yaptığı incelemede, en yüksek tür sayısına sahip familyanın 11 takson (%6,79) ile Rosaceae olduğunu tespit etmiştir. Bunu, 6'şar takson (%3,70) ile Lamiaceae ve Asteraceae, ayrıca 5'er takson (%3,09) ile Apiaceae, Ericaceae ve Solanaceae familyalarının izlediği sonucuna varmıştır (Köse, 2019).

Yılmaz tarafından yapılan araştırmada, Muğla'nın Datça Yarımadası'ndaki 10 köyde 67 kişiyle anket yapmış ve katılımcıların gösterdiği bitkilerden alınan herbaryum örneklerini tanımlamıştır. Araştırma sonucunda, 41 familyaya ait 86 bitkinin yörede farklı amaçlarla kullanıldığını belirlemiş; bunların 44'ü tıbbi, 47'si gıda, 4'ü baharat, 5'i yapı malzemesi, 7'si yem, 2'si boyar madde, 13'ü el sanatları ve oyuncak, 2'si kozmetik, 9'u sosyo-kültürel ve 17'si diğer amaçlar için değerlendirildiğini belirlemiştir (Yılmaz, 2019).

Sanu, 2013-2019 yılları arasında İstanbul'un Esenyurt ilçesinde halkın bitkisel yöntemlerle sağlık sorunlarına yaklaşımını incelemek amacıyla bir çalışma yürütmüştür. Bu doğrultuda 72 kişiyle görüşmeler yapmış ve en çok tercih edilen tıbbi ve aromatik bitki türlerini kayıt altına almıştır. Araştırma sonucunda, bölgede sağlıkla ilgili amaçlarla kullanılan bitkilerin 35 farklı familyaya, 69 cinse, 73 türe ve 1 alttüre ait olduğunu belirlemiştir (Sanu, 2019).

Somuncu tarafından yürütülen çalışmada, Sivas'ın Gürün ilçesi ve çevresindeki köylerde halkın kullandığı bitkiler araştırılmıştır. 2022–2024 yılları arasında 12 köy ve 6 mahallede

172 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve çalışmada, 37 familyaya ait 91 bitkinin yörede geleneksel amaçlarla kullanıldığı ile etnobotanik özelliklerinin kaydedildiği tespit edilmiştir (Somuncu, 2024).

şenkardeş tarafından yapılan çalışmada, Ürgüp (Nevşehir) yöresinde halkın geleneksel olarak kullandığı bitkiler etnobotanik açıdan incelenmiş ve 2009–2010 yılları arasında bölgedeki 3 belde ile 20 köy ziyaret edilerek halk ilacı olarak kullanılan bitkilerden örnekler toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, 116 bitki örneğinin tanımlaması gerçekleştirilmiş ve bunlardan 67 türün yörede geleneksel halk ilacı olarak kullanıldığı belirlenmiştir (şenkardeş, 2010).

Pantık  zg  , Mersin'in Anamur ilçesinde halkın etnobotanik amaçlarla kullandığı bitkileri araştırmıştır. 2023–2024 yılları arasında, ilçedeki 20 köy ve 3 yaylada 114 kişi ile görüşmeler yapmış, bitkilerden örnekler toplamıştır. Çalışmada, 50 familyaya ve 102 cinse ait toplam 112 takson belirlemiş ve bunlardan 3'ünün endemik olduğunu belirlemiştir (Pantık  zg  , 2024).

Bilgi , Bitlis'in Mutki ilçesi merkez ve köylerinde yetişen ve yerel halk tarafından kullanılan bitkileri etnobotanik açıdan incelemiştir. 2021–2022 yıllarında 45 köy ve 12 mezrayı ziyaret etmiş, araştırmada 87 kişiyle görüşmeler yapmıştır. Çalışma sonucunda 38 familyaya ve 92 cinse ait toplam 125 bitki taksonunu tespit etmiş ve bunlardan 11'inin endemik olduğu belirlemiştir (Bilgi , 2023).

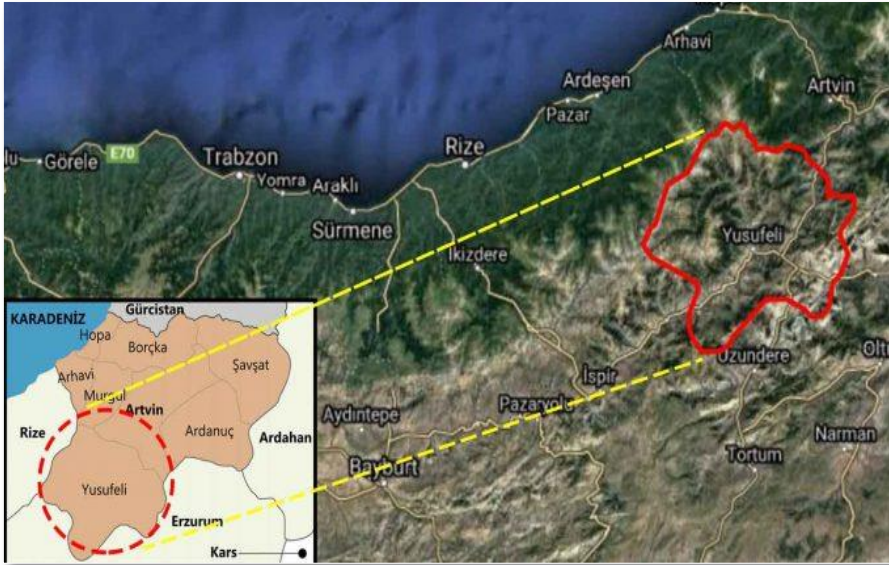
1.3 Araştırma Alanlarının Genel Tanıtımı

1.3.1 Coğrafi Konum

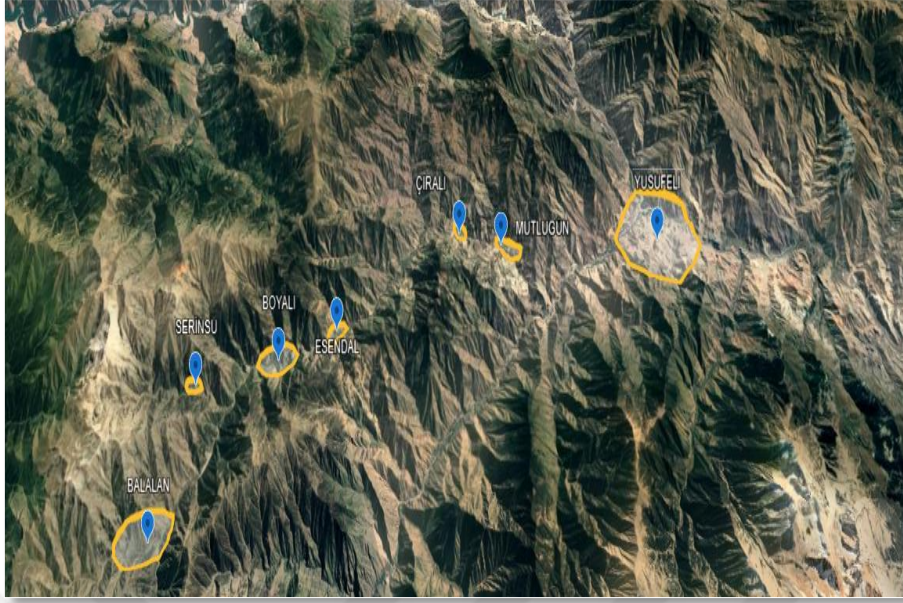
Çalışma alanı, Artvin iline bağlı Yusufeli ilçesi sınırları içerisinde olup; Esendal, Balalan, Boyalı, Çıralı, Mutlugün ve Serinsu köylerini kapsamaktadır.



Şekil 1. Araştırma sahasının coğrafi konumu

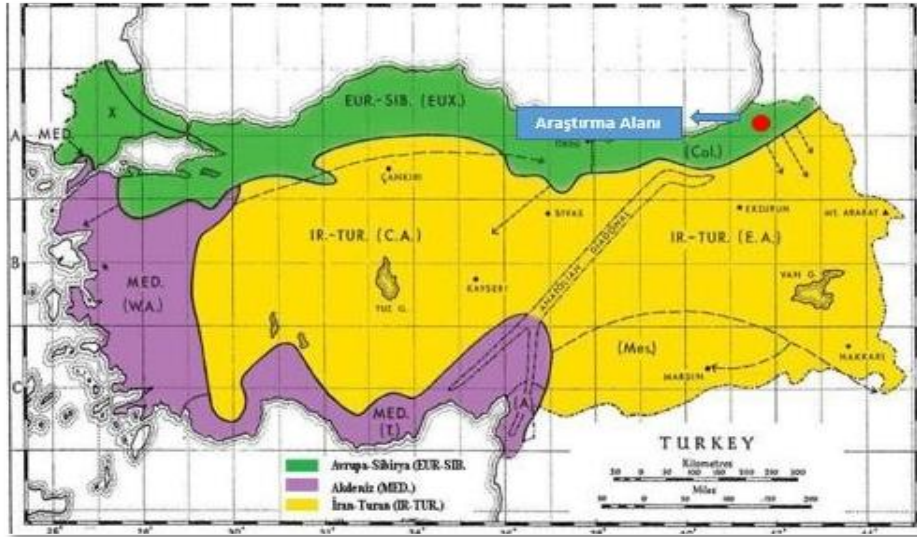


Şekil 2. Araştırma sahasının coğrafi konumu

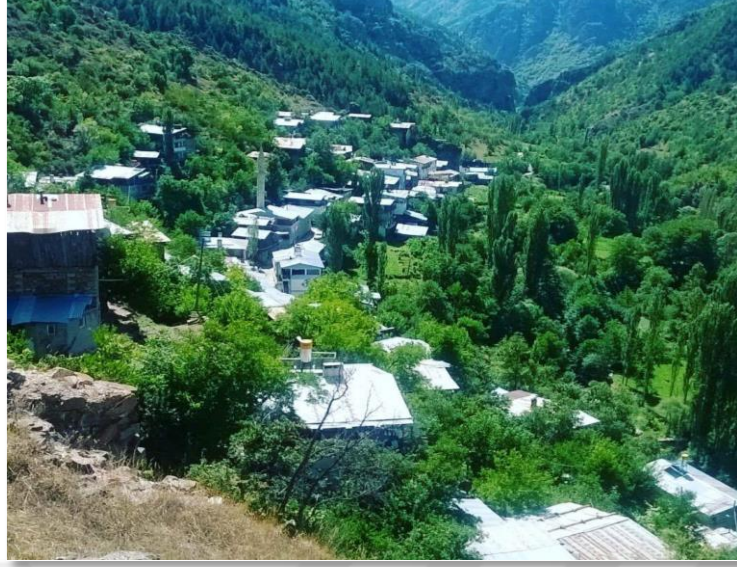


Şekil 3. Araştırma sahasının coğrafi konumu

Araştırma sahası, fitocoğrafik sınıflamaya göre Davis'in (1965) grid sisteminde A8 karesi içerisinde konumlanmaktadır. Bölge, Holarktik floristik bölge sınırları dahilinde bulunmakta olup, Avrupa-Sibirya floristik bölgesinin Öksin kesimi içinde, Kolşik alt bölgesine dâhildir (Eminağaoğlu, 2015).



Şekil 4. Türkiye'ye ait fitocoğrafik bölgeler (Ayyıldız, 2010).



Şekil 5. Esendal Köyü'nden genel görünüş

Esendal Köyü; 40° 57' 48.9600" kuzey ve 41° 33' 59.7636" doğu gps koordinatlarında, rakımı 1348'm de yer almaktadır. Esendal Köyü, Yusufeli ilçe merkezine 22 kilometre mesafede, Artvin il merkezine ise 135 kilometre mesafede yer almaktadır. Esendal Köyü nüfusu, 2024 rakamlarına göre 72'si erkek, 74'ü kadın olmak üzere toplam 146 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2024).



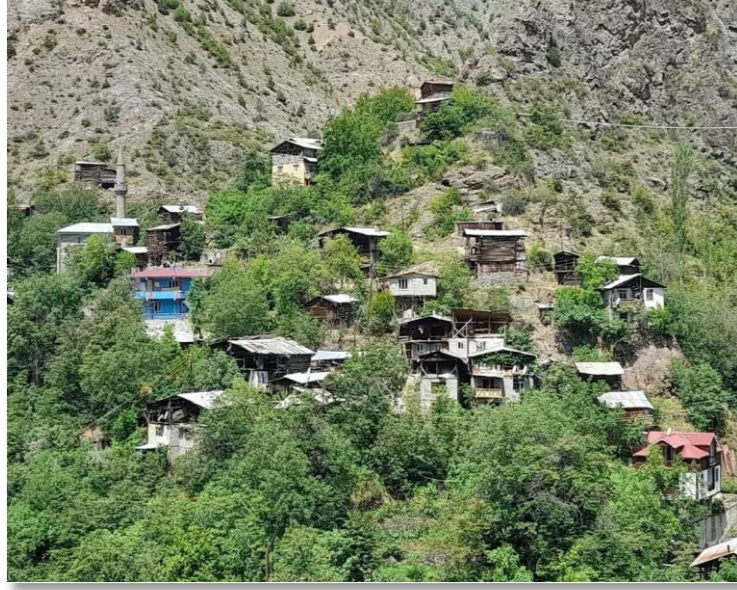
Şekil 6. Balalan Köyü'den genel görünüş

Balalan Köyü; 41° 2' 24.2916" kuzey ve 41° 32' 3.8580" doğu gps koordinatlarında, rakımı 1845'm de yer almaktadır. Balalan Köyü Yusufeli ilçe merkezine 45 kilometre mesafede, Artvin şehir merkezine yaklaşık 150 km mesafede yer almaktadır. Balalan Köyü nüfusunu, 2024 yılı verilerine göre 41 erkek ve 32 kadın olmak üzere toplam 73 kişi oluşturmaktadır (TÜİK, 2024).



Şekil 7. Boyalı Köyü'den genel görünüş

Boyalı Köyü; 40° 59' 18.5964" kuzey ve 41° 34' 1.2036" doğu gps koordinatlarında, rakımı 1788'm de yer almaktadır. Boyalı Köyü Yusufeli ilçe merkezine 35 kilometre, Artvin il merkezine ise 140 kilometre mesafede yer almaktadır. Boyalı Köyü'nün nüfusu, 2024 verilerine göre 39 erkek ve 40 kadın olmak üzere toplam 79 kişidir (TÜİK, 2024).



Şekil 8. Çıralı Köyü'nden genel görünüş

Çıralı Köyü; $40^{\circ} 59' 18.5964''$ kuzey ve $41^{\circ} 34' 1.2036''$ doğu gsp koordinatlarında, rakımı 1276'm de yer almaktadır. Çıralı Köyü Yusufeli ilçe merkezine 16 kilometre mesafede, Artvin il merkezine ise 121 kilometre mesafede yer almaktadır. Çıralı Köyü'nün nüfusu, 2024 verilerine göre 60 erkek ve 53 kadın olmak üzere toplam 113 kişidir (TÜİK, 2024).



Şekil 9. Mutlugün Köyü'den genel görünüş

Mutlugün Köyü; 40° 52' 59.3472" Kuzey ve 41° 33' 52.5816" Doğu gps koordinatlarında, rakımı 825'm de yer almaktadır. Mutlugün köyü Yusufeli ilçe merkezine 14 kilometre mesafede, Artvin il merkezine ise 124 kilometre mesafede yer almaktadır. Mutlugün Köyü'nün nüfusu, 2024 verilerine göre 52 erkek ve 54 kadın olmak üzere toplam 106 kişidir (TÜİK, 2024).



Şekil 10. Serinsu Köyü'den genel görünüş

Serinsu Köyü; 41° 1' 30.7200" Kuzey ve 41° 34' 28.5600" Doğu gps koordinatlarında, rakımı 2351'm de yer almaktadır. Serinsu köyü Yusufeli ilçe merkezine 45 kilometre mesafede, Artvin il merkezine 150 kilometre mesafede yer almaktadır. Serinsu Köyü'nün nüfusu 2024 yılı verilerine göre 17'si erkek, 17'i kadın olmak üzere 34 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2024).

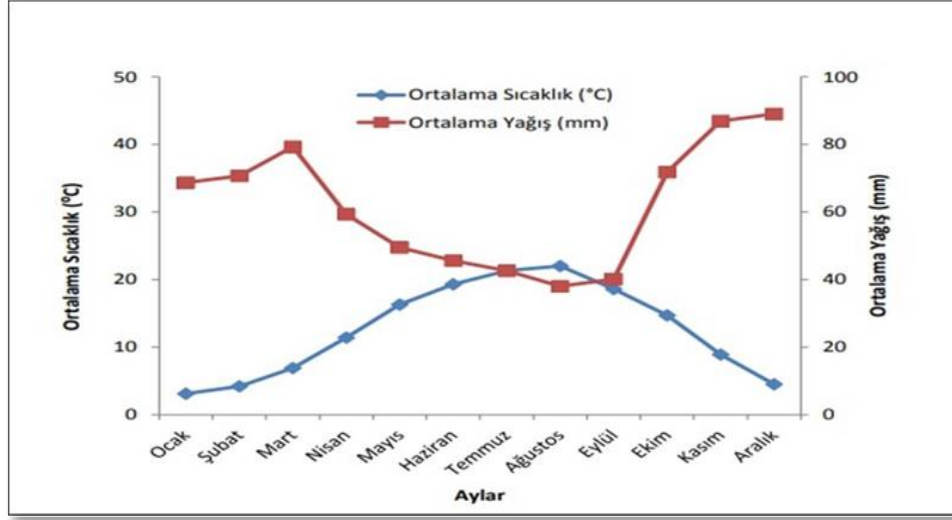
1.3.2 İklim Özellikleri

Artvin'de iklim yapısı oldukça çeşitlidir. Sahil bölgelerinde yıl boyunca etkili olan, her mevsimi yağışlı tipik Karadeniz iklimi hâkimdir. Artvin merkez ve çevresinde, yaz yağışlarının daha az görüldüğü ve kışların soğuk geçtiği Karadeniz iklimi etkili olurken; özellikle Ardanuç ve Yusufeli bölgelerinde karasal iklim koşulları hâkimdir. Ayrıca, Çoruh Vadisi'nde etkisini gösteren Akdeniz iklimi sayesinde, yaz ayları sıcak ve kurak geçerken; kışlar, karasal iklime göre daha hafif ve yağış miktarı daha düşüktür. Bu durum bölgede kendine özgü bir mikro iklimin oluşmasına neden olur. (Eminağaoğlu ve ark., 2015).

Yusufeli ilçesi ve çevresinde, Karadeniz ve Karasal iklim özelliklerinin birleştiği bir geçiş iklimi görülmektedir. Bölgede yaz mevsimi genellikle sıcak ve kurak geçerken, kış ayları daha ılıman ve yağışlıdır. Akdeniz iklimine benzer, kurak ve az nemli bir iklim tipi; Yusufeli ilçe merkezi, yakın çevresi ve Çoruh Nehri kıyısında görülmektedir. Bu iklim, birinci dereceden mezotermal özellik taşır ve kış mevsiminde su fazlası orta düzeydedir. Karasal iklim tipi, vadinin daha yüksek bölgelerinde etkili olup; yaz dönemleri serin seyrederken, kışlar soğuk ve yağışlıdır. Yağışlar, çoğunlukla yaz mevsiminin başlarında ve ilkbaharın son dönemlerinde görülür (Demirel, 1997, s. 59-60; Surat, Yılmaz ve Surat, 2015, s. 67). Artvin'in 1949–2024 yılları arasındaki iklim verileri incelendiğinde, yıllık ortalama sıcaklık 12,4 °C, ortalama en yüksek sıcaklık 17,4 °C, ortalama en düşük sıcaklık 8,6 °C, aylık ortalama yağış miktarı 694,7 mm ve yıllık toplam yağışlı gün sayısı 137 olarak kaydedilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Artvin'in 1949-2024 yılları arası iklim verileri

ARTVİN	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	2,7	3,9	7,1	12,0	15,9	18,9	20,9	21,2	18,4	14,1	9,1	4,5	12,4
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	6,4	8,4	12,4	18,0	21,9	24,3	25,9	26,5	24,0	19,7	13,4	8,0	17,4
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-0,1	0,5	3,0	7,3	11,2	14,4	16,9	17,3	14,3	10,3	5,8	1,8	8,6
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2,4	3,4	4,3	5,2	6,3	7,0	6,7	6,9	6,4	4,7	3,2	2,2	4,9
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	13,00	12,64	13,57	12,63	14,14	12,63	8,36	8,14	8,62	10,95	10,99	11,67	137,3
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	85,0	72,0	60,8	52,5	53,7	48,9	31,7	29,0	38,1	60,9	75,9	86,2	694,7
En Yüksek Sıcaklık (°C)	18,9	21,5	28,4	34,4	36,7	39,0	42,0	43,0	41,5	33,9	27,9	20,9	43,0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-16,1	-11,9	-9,8	-7,1	-0,6	3,7	9,5	9,5	4,2	-1,6	-8,2	-10,8	-16,1



Şekil 11. Walter (1956) yöntemi doğrultusunda Artvin'in su bilançosu

1.3.3 Jeolojik Yapı ve Genel Toprak Özellikleri

Yusufeli, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz kesiminde konumlanmaktadır. Orta Çoruh bölümünde yer alan bu alan, kuzeyde Altıparmak Dağları, güneyde ise Mescit Dağları ile çevrelenmiştir. Çalışma sahası, 41°08'–41°54' doğu boylamları ile 40°33'–41°06' kuzey enlemleri arasında konumlanmaktadır. Toplam 2.327 km² yüzölçümüne sahip olan bu bölge, Artvin ilinin 7.436 km²'lik toplam alanının yaklaşık %31,3'lük kısmını oluşturmaktadır. Artvin il merkezinin güneybatı kısmında yer alan Yusufeli; kuzeybatı yönünde Ardeşen ve Fındıklı, kuzey tarafında Arhavi, Murgul ve Artvin, doğusunda Olur, Oltu ve Uzundere, güneybatı ve batı yönlerinde ise İspir ilçesiyle sınır komşuluğu yapmaktadır (URL-1).

1.3.4 Bitki Örtüsü

Artvin ili; barındırdığı çeşitli yaşam alanları, yaklaşık 4000 metreyi bulan yükselti değişimleri, Akdeniz, Karasal ve Oşin (Osienik) iklim tiplerinin bir arada etkili olması, bol su kaynakları ile farklı jeolojik ve yer şekli özellikleri sayesinde çok sayıda bitki türünün yetişmesine uygun bir ortam sunmaktadır (Eminağaoğlu ve ark.,2015).

Türkiye genelinde yaklaşık 12.000 bitki taksonu yayılış göstermekte olup, bunların 2727'si Artvin'de bulunmaktadır. Ülke çapında tıbbi-aromatik özelliklere sahip takson sayısı 1400

iken, bu taksonların 850'sinin (%60) Artvin ilinde doğal olarak yetiştiği belirlenmiştir (Eminağaoğlu, 2023).

Artvin'de yayılış gösteren 2727 bitki taksonu üzerine yapılan değerlendirmeler sonucunda; projeler kapsamında gerçekleştirilen arazi çalışmaları, anketler ve literatür taramalarıyla 119 familya ve 428 cinse ait toplam 850 taksonun tıbbi-aromatik özellik taşıdığı belirlenmiştir. Bu taksonlar içerisinde en çok türe sahip familyalar Asteraceae (92 takson), Lamiaceae (60 takson), Rosaceae (55 takson), Apiaceae (42 takson) ve Fabaceae (32 takson) olarak öne çıkmaktadır. Türkiye genelinde tıbbi-aromatik amaçlarla kullanılan ve ticari açıdan önem taşıyan bitki türü sayısı yaklaşık 500 olup, bunların 350'sinin (%70) Artvin'de doğal olarak yetiştiği belirlenmiştir (Eminağaoğlu, 2023).

1.3.5 Nüfus Bilgileri

2024 yılı nüfus sayımlarına göre: Balalan Köyü'nün 41'i erkek 32'si kadın olmak üzere toplam nüfusu 73'dür. Boyalı Köyü'nün 39'u erkek 40'ı kadın olmak üzere toplam nüfusu 79'dur. Çıralı Köyü'nün 60'ı erkek 53'ü kadın olmak üzere toplam nüfusu 113'dür. Esendal Köyü'nün 72'si erkek 74'ü kadın olmak üzere toplam nüfusu 146'dır. Mutlugün Köyü'nün 52'si erkek 54'ü kadın olmak üzere toplam nüfusu 106'dır. Serinsu Köyü'nün 17'si erkek 17'si kadın olmak üzere toplam nüfusu 34'dür (TÜİK, 2024) (Tablo 2).

Tablo 2. Köylerin nüfus bilgileri

Köy Adları	Erkek	Kadın	Toplam
Balalan	41	32	73
Boyalı	39	40	79
Çıralı	60	53	113
Esendal	72	74	146
Mutlugün	52	54	106
Serinsu	17	17	34

2 MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Bu araştırmanın materyalini, 2022-2025 yılları arasında Artvin ili Yusufeli ilçesi sınırları içerisinde yer alan Esendal, Balalan, Boyalı, Çıralı, Mutlugün ve Serinsu köylerinden derlenen tıbbi ve aromatik bitki örnekleri, bu bitkilere ait fotoğraflar ve uygulanan anket formlarından elde edilen veriler oluşturmaktadır. Görüşülen katılımcılara uygulanan anket formu EK 2’de sunulmuştur. Çalışma kapsamında köylerde yaşayan bireylerin tıbbi ve aromatik bitkileri kullanımına ilişkin veriler, 108 kişiyle yüz yüze gerçekleştirilen anketler aracılığıyla toplanmıştır. Anket uygulamasına dair görsel materyaller EK 1’de sunulmuştur. Görüşülen kaynak kişilere ait bilgilere ilişkin tablo EK 4’te verilmiştir. Esendal, Balalan, Boyalı, Çıralı, Mutlugün ve Serinsu köyleri çevresinde yetişen bitkiler ile halk tarafından çeşitli amaçlarla değerlendirilen ya da bilinse de kullanılmayan bitkilere dair kullanım şekilleri, kullanım süresi ve yörede bilinen adları hakkında bilgiler toplanmıştır. Bitki örnekleri, familya ve tür adlarına göre alfabetik biçimde Tablo 12’de sunulmuştur. Her bir bitkiden üç ya da dört adet eş örnek hazırlanarak Artvin Çoruh Üniversitesi Herbaryumu’na (ARTH) yerleştirilmiştir. Arazi çalışmaları sırasında her bitkinin fotoğrafları çekilmiş ve konumlarına ilişkin GPS koordinatları kaydedilmiştir.

2.2 Yöntem

Arazi çalışmaları sırasında elde edilen bitki örneklerinde, tür teşhisi ve tanımlama sürecinde gerekli olan generatif ve vejetatif organların (çiçek, meyve, tomurcuk, yaprak, özellikle otsu türlerde dip yapraklar ile rizom, yumru ve soğan gibi yer altı kısımları) tam ve sağlıklı şekilde bulunmasına özen gösterilmiştir. Toplanan bitki örneklerine ait mevki, yetiştiği habitat özellikleri, rakım ve toplama tarihi gibi bilgiler kayda geçirilmiştir. Bu örnekler herbaryum standartlarına uygun biçimde kurutulmuş, binoküler stereo zoom mikroskop ile teşhisleri yapılmış, uygun kartonlara monte edilip etiketlenmiş ve adlandırılmıştır. Belli bir süre içerisinde kurutularak herbaryum materyali olarak hazırlanan bitki örneklerinin teşhis ve adlandırılmasında “Flora of Turkey and the East Aegean Islands” (Davis, 1965-1988) adlı

temel kaynaktan, genel adlarının tespitinde ise “Türkiye Bitkileri Listesi: Damarlı Bitkiler” (Güner ve ark., 2012) ile “Türkçe Bitki Adları Sözlüğü” (Baytop, 1994) eserlerinden yararlanılmıştır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin tanıtımında; bilimsel adları, Türkçe isimleri, varsa yöreye özgü adları, kullanılan kısımları, kullanım amaçları ile içerdiği kimyasal bileşenler ve maddeler belirtilmiştir. Listede yer alan familya, cins ve taksonlar alfabetik sıraya uygun şekilde düzenlenmiştir. Taksonların IUCN risk kategorilerine göre sınıflandırılmasında ise Red List of The Endemic Plants of The Caucasus (Ekim ve ark., 2014) adlı kaynaktan faydalanılmıştır. Ayrıca sistematik dizinde yer alan bitki adları, The Plant List (The Plant List, 2013), Catalog of Life (Catalogue of Life, 2024) ve IUCN (IUCN, 2024) verileri esas alınarak güncellenmiştir. Yerel halk tarafından bilinen türlerin göreceli önemini değerlendirmek amacıyla veriler; bilgi sağlayıcılar arasındaki görüş birliğini yansıtan Bilgilendirici Konsensüs (FIC - Factor Informant Consensus) (Trotter ve Logan, 1986), belirli bir kullanım amacına yönelik tür tercihlerini gösteren Geçerlilik Düzeyi (FL - Fidelity Level) (Friedman, Yaniv ve Dafni, 1986) ve türlerin kullanım sıklığını ortaya koyan Kullanım Değeri (UV - Use Value) (Phillips ve Gentry, 1993) gibi nicel analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Bu veriler, $UV = U/N$ formülü esas alınarak hesaplanmıştır. Burada UV, bir türün kullanım değerini belirtirken; U, ilgili tür için bildirilen toplam kullanım sayısını, N ise bu bilgiyi sağlayan katılımcıların sayısını göstermektedir. Her hastalık grubunda kullanılan bitki türlerinin sayısını belirlemek amacıyla Bilgilendirici Konsensüs (FIC) analizi uygulanmıştır. Bu analizde FIC değeri, $FIC = (n_{ur} - n_t) / (n_{ur} - 1)$ formülüyle hesaplanmış olup; burada n_{ur} belirli bir rahatsızlık için bitki kullandığını bildiren katılımcı sayısını, n_t ise bu hastalık için bildirilen farklı bitki türü sayısını ifade etmektedir. Söz konusu indeks, her bitki türü için ilgili hastalık grubunda ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bu dizini hesaplamak için formül: $FL (\%) = N_p / (N \times 100)$ burada N_p , belirli bir hastalık kategorisindeki bir bitki türü için UR (kullanım raporları) sayısıdır ve N, aynı bitki türü için toplam UR sayısıdır (Friedman ve ark. 1986). FL oranı en yüksek olan bitki türleri, ilgili hastalık grubunda halkın tedavi amacıyla en fazla kullandığı türler olarak öne çıkmaktadır.

3 BULGULAR

3.1 Araştırma Sonuçlarına Göre Sayısal ve Oransal Değerlendirmeler

Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı altı köyde toplam 108 katılımcıyla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerden elde edilen anket verileri değerlendirilmiştir. Araştırmada Yusufeli ilçesine bağlı altı köyde sağlık amaçlı kullanılan bitki türlerinin familya, cins ve takson bakımından çeşitliliği ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, bitkilerin hangi kısımlarının kullanıldığı, kullanım yöntemleri, tedavi edici olarak başvuru hastalık grupları ile katılımcıların cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, eğitim düzeyi ve meslek dağılımı gibi sosyo-demografik özellikleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, geçmişte halk arasında tedavi amacıyla kullanılan ancak literatürdeki bilinen kullanımlarından farklı yeni kullanım amaçları tespit edilen bitki türleri de belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, erkek ve kadın katılımcıların sayısal ve yüzdelik değerleri sunulmuştur (Tablo 3, Şekil 12).

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetlerine göre sayısal ve yüzdelik dağılımı

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Kadın	51	%47
Erkek	57	%53
Toplam	108	%100

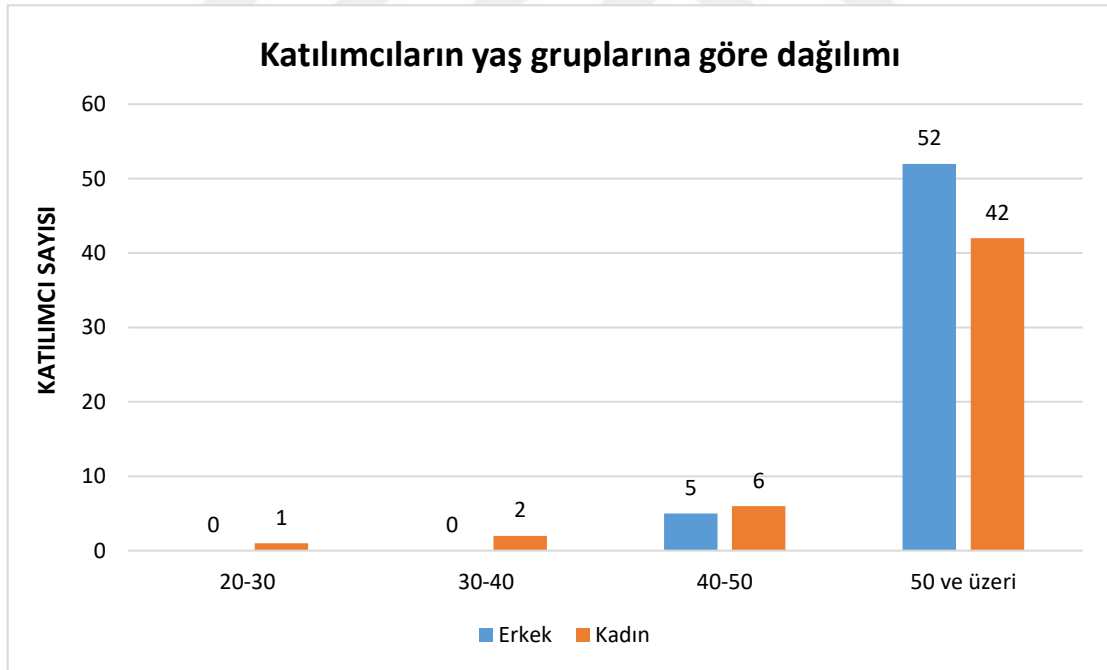


Şekil 12. Katılımcıların cinsiyet dağılımı (%)

Çalışmaya katılan 57 erkek katılımcının büyük bir kısmı; yüzde 91 oranıyla (52 kişi), 50 yaş ve üzeri yaş grubuna dâhil olmuştur. Kadın katılımcılardan ise 51 kişiden yaklaşık yüzde 82'si (42 kişi), yine 50 yaş ve üzeri kategorisinde yer almaktadır. Bitkilerin tedavi amaçlı kullanımıyla ilgili bilgiler, her yaş grubundan toplam 108 katılımcının paylaştığı deneyimlere dayanmaktadır. Toplanan verilerin dikkate değer bir bölümü, %87 gibi yüksek bir oranla 50 yaş ve üstü bireylerin aktarımlarına dayanmaktadır (Tablo 4, Şekil 13).

Tablo 4. Araştırmaya katılanların yaş gruplarına göre sayı ve oran bazında dağılımı

Yaş grupları	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
20-30	1	2	0	0	1	1
30-40	2	4	0	0	2	2
40-50	6	12	5	9	11	10
50 ve üzeri	42	82	52	91	94	87

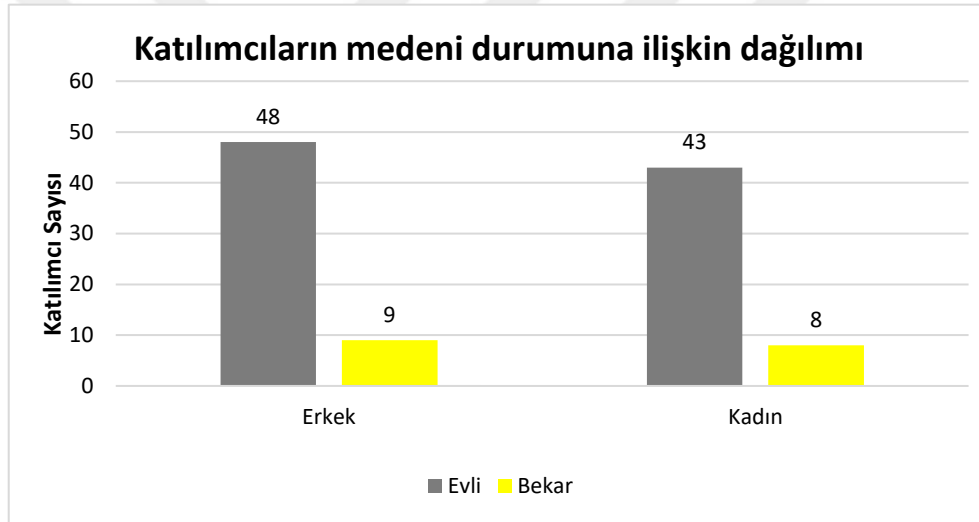


Şekil 13. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı

Anket çalışmalarına ilişkin katılım sağlayan erkek katılımcıların %16'sının (9 kişi) bekâr olduğu % 84'ünün (48 kişi) evli olduğu ve kadın katılımcıların % 16'sının bekâr (8 kişi) %84'ünün (43 kişi) evli olduğu belirlenmiştir. Toplam olarak %84'lük (91 kişi) kısmı evli, %16'lık (17 kişi) kısmını bekâr katılımcılar oluşturmaktadır (Tablo 5, Şekil 14).

Tablo 5. Araştırma kapsamındaki katılımcıların medeni durumlarına ilişkin sayı ve oran dağılımı

Medeni Durum	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Evli	43	84	48	84	91	84
Bekâr	8	16	9	16	17	16

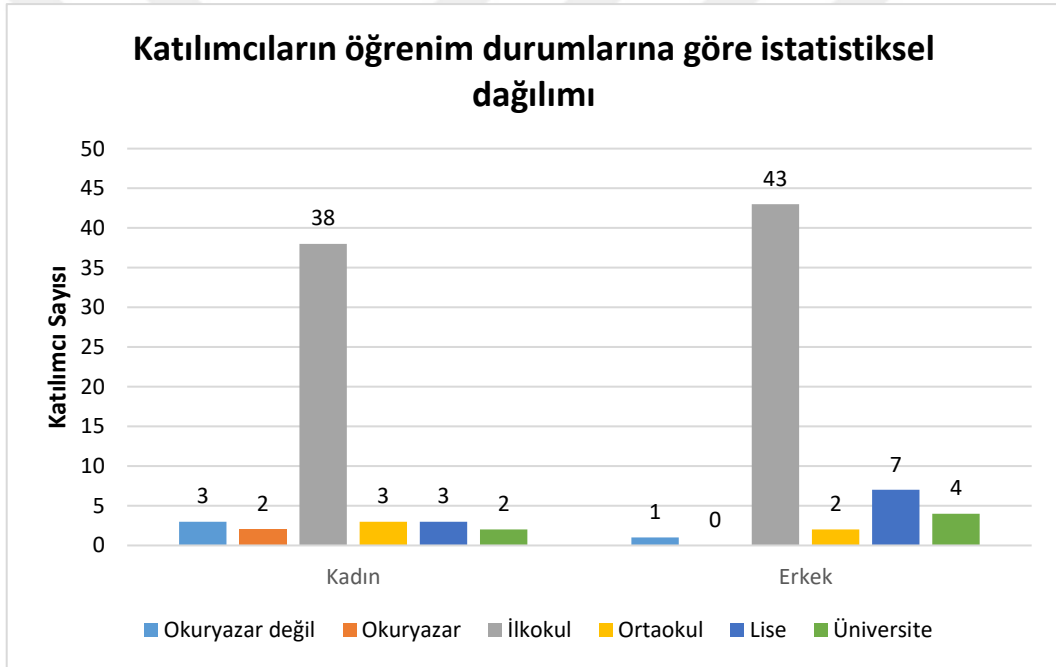


Şekil 14. Katılımcıların medeni durumuna ilişkin dağılımı

Anket çalışmasına katılan kadınların %6'sının (3 kişi) okuryazar olmadığı, %4'ünün (2 kişi) sadece okuryazar olduğu, %74'ünün (38 kişi) ilkökul, %6'sının (3 kişi) ortaokul, %6'sının (3 kişi) lise ve %4'ünün (2 kişi) üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar arasında ise %2'sinin (1 kişi) okuryazar olmadığı, %75'inin (43 kişi) ilkökul, %3'ünün (2 kişi) ortaokul, %12'sinin (7 kişi) lise ve %7'sinin (4 kişi) üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, ankete katılan bireylerin çoğunluğunu %75 oranla ilkökul mezunları oluşturmakta, bunu %9 ile lise mezunları takip etmektedir (Tablo 6, Şekil 15).

Tablo 6. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin sayısal ve oransal dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Okuryazar değil	3	6	1	2	4	4
Okuryazar	2	4	0	0	2	2
İlkokul	38	74	43	75	81	75
Ortaokul	3	6	2	3	5	5
Lise	3	6	7	12	10	9
Üniversite	2	4	4	7	6	5

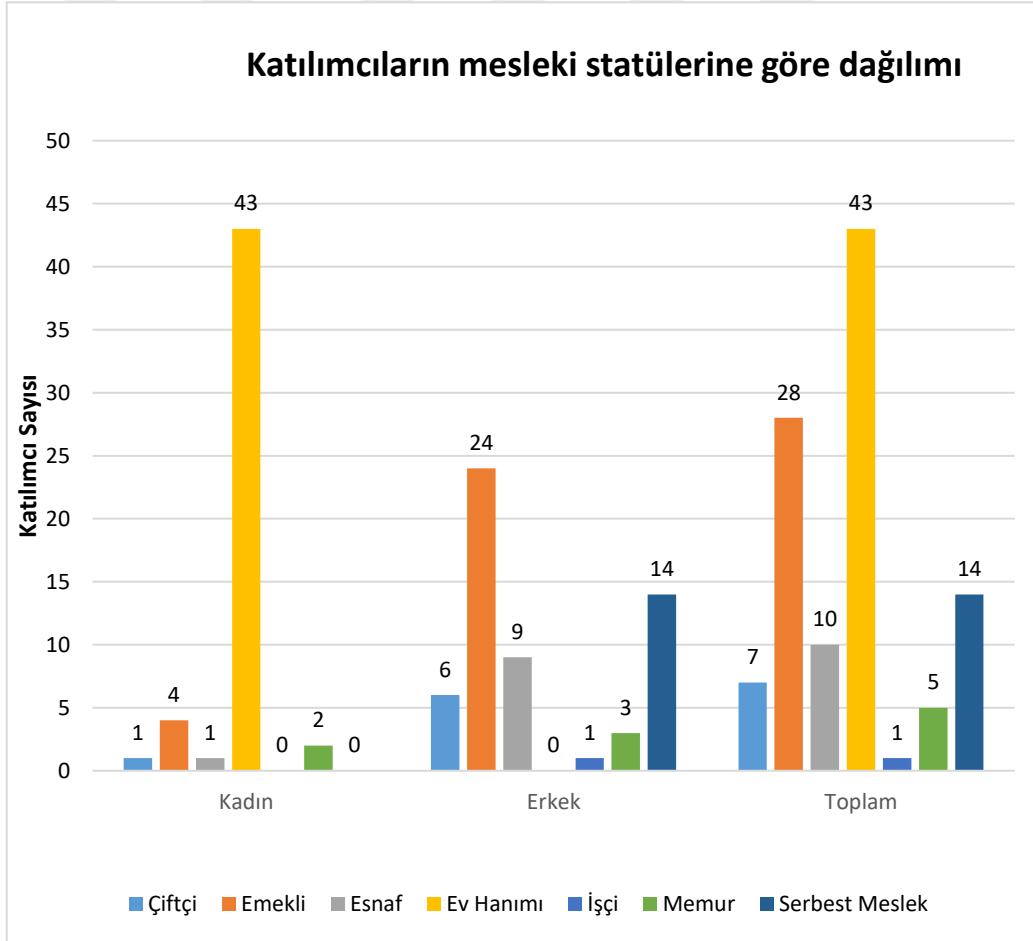


Şekil 15. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre istatistiksel dağılımı

Anket çalışmalarına ilişkin katılım sağlayan kadın katılımcılarda %2' sinin (1 kişi) çiftçi, %2'sinin (1 kişi) esnaf, %4' ünün (2 kişi) memur, %8'inin (4 kişi) emekli ve %84'ünün (43 kişi) ev hanımı, erkek katılımcıların ise %2'sinin (1 kişi) işçi, %5' inin (3 kişi) memur, %10'unun (6 kişi) çiftçi, %16'sının (9 kişi) esnaf, %25'inin (14 kişi) serbest meslek, ve %42'sinin (24 kişi) emekli oldukları belirlenmiştir. Anket uygulanan kişilerin çoğunluğunu ev hanımları oluşturmuş (%40), onları %26 oranıyla emekli katılımcılar izlemektedir (Tablo 7, Şekil 16).

Tablo 7. Katılımcıların meslek gruplarına göre sayısal ve yüzdelik dağılımı

Meslek Grupları	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Ev Hanımı	43	84	0	0	43	40
Emekli	4	8	24	42	28	26
Esnaf	1	2	9	16	10	9
Serbest Meslek	0	0	14	25	14	13
Çiftçi	1	2	6	10	7	6
İşçi	0	0	1	2	1	1
Memur	2	4	3	5	5	5



Şekil 16. Katılımcıların mesleki statülerine göre dağılımı

Kadın katılımcılar arasında en yaygın şekilde kullanılan bitkiler arasında ladin reçinesi (%67), yedidamar otu (%63), ıhlamur (%55) ve dut (%55) öne çıkmıştır. Buna karşılık, en düşük kullanım oranına sahip bitkiler arasında ise %2 oranla sumak, dereotu, sabunotu, frenk üzümü, havuç, aynısefa çiçeği, fındık, kavun, meşe, incir, karadut ve göknar yer almıştır. Erkek katılımcılar ise en çok söğüt (%68), ladin (%63) ve yedidamar otu (%63) bitkilerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. En düşük oranda kullanım bildirdikleri bitkiler arasında ise %2 ile pırasa, dereotu, gimi, telahaş ve papatyayı belirtmişlerdir (Tablo 8).



Tablo 8. Katılımcıların tıbbi ve aromatik bitkilere yönelik bilgi düzeyleri

Bitki Adı	Kadın		Erkek		Toplam		Balalan	Boyalı	Çıralı	Esendal	Mutlugün	Serinsu
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)						
<i>Picea orientalis</i> (L). Peterm	34	67	36	63	70	65	*	*	*	*	*	*
<i>Plantago major</i> L.	32	63	36	63	68	63	*	*	*	*	*	*
<i>Tilia rubra</i> subsp. <i>caucasica</i> V.Engl.	28	55	32	56	60	56	*	*	*	*	*	*
<i>Morus alba</i> L.	28	55	29	51	57	53	*	*	*	*	*	*
<i>Salix caucasica</i> Andersson	13	25	39	68	52	48	*	*	*	*	*	*
<i>Mentha x piperita</i> L.	27	53	16	28	43	40	*	*	*	*	*	*
<i>Solanum tuberosum</i> L.	19	37	23	40	42	39	*	*	*	*	*	*
<i>Brassica oleracea</i> L.	14	27	25	44	39	36	*	*	*	*	*	*
<i>Rosa canina</i> L.	20	39	18	32	38	35	*	*	*	*	*	*
<i>Pinus sylvestris</i> var <i>hamata</i> Steven	9	18	27	47	36	33	*	*	*	*	*	*
<i>Clinopodium</i> <i>serpyllifolium</i> (M.Bieb.) Kuntze	17	33	17	30	34	31	*	*	*	*	*	*
<i>Juglans regia</i> L.	12	24	21	37	33	31	*	*	*	*	*	*
<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. ve LMPerry	12	24	20	35	32	30	*	*	*	*	*	*
<i>Allium sativum</i> L.	15	29	16	28	31	29	*	*	*	*	*	*
<i>Trifolium repens</i> L.	15	29	16	28	31	29	*	*	*	*	*	*
<i>Satureja hortensis</i> L.	16	31	15	26	31	29	*	*	*	*	*	*
<i>Urtica dioica</i> L.	12	23	18	32	30	28	*	*	*	*	*	*
<i>Cornus mas</i> L.	8	16	21	37	29	27		*	*	*	*	*
<i>Allium cepa</i> L.	15	29	13	23	28	26	*	*	*	*	*	
<i>Olea europaea</i> L.	11	22	17	30	28	26	*	*	*	*	*	
<i>Hypericum perforatum</i> L.	16	31	9	16	25	23	*	*	*	*	*	*
<i>Pyrus communis</i> subsp. <i>caucasica</i> (Fed.) Browicz	15	29	10	18	25	23	*	*	*	*	*	
<i>Ferula szowitziana</i> DC.	12	24	12	21	24	22	*	*	*	*	*	
<i>Citrus x limon</i> (L.) Osbeck	8	16	14	25	22	20	*	*	*	*	*	*
<i>Vitis vinifera</i> L.	11	22	8	14	19	18	*	*	*	*	*	

Tablo 8. (Devamı) Katılımcıların tıbbi ve aromatik bitkilere yönelik bilgi düzeyleri

Bitki Adı	Kadın		Erkek		Toplam		Balalan	Boyalı	Çıralı	Esendal	Mutlugün	Serinsu
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)						
<i>Prunus sp.</i>	8	16	9	16	17	16	*	*	*	*	*	*
<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Hakim	7	14	9	16	16	15	*	*	*	*	*	*
<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	5	10	11	19	16	15	*		*	*	*	*
<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	4	8	10	18	14	13		*	*	*	*	
<i>Fragaria vesca</i> L.	4	8	10	18	14	13	*		*	*	*	*
<i>Prunus armeniaca</i> L.	10	20	4	7	14	13	*	*	*	*	*	
<i>Berberis vulgaris</i> L.	10	20	3	5	13	12		*	*	*	*	*
<i>Hordeum vulgare</i> L.	8	16	4	7	12	11	*	*	*	*	*	*
<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	6	12	5	9	11	10	*	*		*		*
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	4	8	7	12	11	10		*	*	*		*
<i>Thymus praecox</i> Opiz	3	6	7	12	10	9	*	*		*	*	*
<i>Prunus avium</i> L.	9	18	1	2	10	9	*		*	*	*	*
<i>Viscum album</i> L.	4	8	6	11	10	9	*		*	*	*	*
<i>Cucurbita maxima</i> Duchesne	4	8	5	9	9	8			*	*		
<i>Bellis perennis</i> L.	7	14	1	2	8	7	*	*	*	*	*	*
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W.Hill	2	4	5	9	7	6		*	*	*	*	
<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	5	10	2	4	7	6				*		*
<i>Zea mays</i> L.	2	4	4	7	6	6		*		*		
<i>Punica granatum</i> L.	2	4	4	7	6	6			*	*	*	
<i>Anthriscus sylvestris</i> L. Hoffm.	4	8	1	2	5	5			*	*	*	
<i>Diospyros loureiroana</i> G.Don	2	4	3	5	5	5			*		*	
<i>Bistorta carnea</i> (K.Koch) Kom.	2	4	3	5	5	5		*		*		*
<i>Vitis labrusca</i> L.	3	6	2	4	5	5			*	*		
<i>Daucus carota</i> L.	1	2	3	5	4	4			*	*	*	
<i>Momordica charantia</i> L.	3	6	1	2	4	4	*			*		

Tablo 8. (Devamı) Katılımcıların tıbbi ve aromatik bitkilere yönelik bilgi düzeyleri

Bitki Adı	Kadın		Erkek		Toplam		Balalan	Boyalı	Çıralı	Esendal	Mutlugün	Serinsu
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)						
<i>Ficus carica</i> L.	1	2	3	5	4	4	*		*	*	*	
<i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach	1	2	3	5	4	4	*		*		*	
<i>Lolium perenne</i> L.	2	4	2	4	4	4		*	*			
<i>Solanum lycopersicum</i> L.	1	2	3	5	4	4			*		*	
<i>Rhus coriaria</i> L.	1	2	2	4	3	3				*		*
<i>Heracleum sphondylium</i> L.	2	4	1	2	3	3	*	*		*		
<i>Taraxacum palustre</i> (Lyons) Symons	0	0	3	5	3	3			*			*
<i>Corylus avellana</i> L.	1	2	2	3	3	3				*		
<i>Cucumis sativus</i> L.	3	6	0	0	3	3	*			*	*	
<i>Salvia fruticosa</i> Mill.	2	4	1	2	3	3		*	*	*		
<i>Anethum graveolens</i> L.	1	2	1	2	2	2		*		*		
<i>Arctium lappa</i> L.	0	0	2	4	2	2		*	*			
<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav.	2	4	0	0	2	2				*	*	
<i>Castanea sativa</i> Mill.	0	0	2	4	2	2		*			*	
<i>Quercus</i> <i>petraea</i> subsp. <i>polycarpa</i> (Schur)	1	2	1	2	2	2	*		*			
<i>Morus nigra</i> L.	1	2	1	2	2	2			*	*		
<i>Polygonum</i> <i>cognatum</i> Meissn.	2	4	0	0	2	2		*	*			
<i>Rubus idaeus</i> L.	1	2	1	2	2	2	*					
<i>Allium ampeloprasum</i> L.	0	0	1	2	1	1				*		
<i>Calendula officinalis</i> L.	1	2	0	0	1	1						*
<i>Saponaria officinalis</i> L.	1	2	0	0	1	1	*					
<i>Cucumis melo</i> L.	1	2	0	0	1	1	*					
<i>Ribes rubrum</i> L.	1	2	0	0	1	1						*
<i>Laurus nobilis</i> L.	0	0	1	2	1	1				*		
<i>Malva sylvestris</i> L.	0	0	1	2	1	1	*					

Tablo 8. (Devamı) Katılımcıların tıbbi ve aromatik bitkilere yönelik bilgi düzeyleri

Bitki Adı	Kadın		Erkek		Toplam		Balalan	Boyalı	Çırah	Esendal	Muthüğün	Serinsu
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)						
<i>Papaver rhoeas</i> L.	0	0	1	2	1	1				*		
<i>Platanus orientalis</i> L.	1	2	0	0	1	1				*		
<i>Secale cereale</i> L.	0	0	1	2	1	1		*				
<i>Rumex acetosella</i> L.	1	2	0	0	1	1		*				
<i>Portulaca oleracea</i> L.	0	0	1	2	1	1						*
<i>Prunus amygdalus</i> Batsch.	1	2	0	0	1	1				*		
<i>Rubus creticus</i> Tourn. ex L.	0	0	1	2	1	1				*		
<i>Populus alba</i> L.	0	0	1	2	1	1				*		

Araştırmadan elde edilen bulgular, halkın bitkileri basit soğuk algınlığı gibi hafif rahatsızlıklardan başlayarak kanser gibi ciddi hastalıklara kadar çok geniş bir yelpazede tedavi amacıyla kullandığını göstermektedir. Çalışmada tedavi amacıyla yararlanılan bitkilerin rahatsızlık gruplarına göre sayısal ve oransal dağılımları gösterilmektedir (Tablo 9, Şekil 17).

Tablo 9. Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin rahatsızlık kategorilerine göre sayısal ve oransal dağılımı

Hastalıklar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Yara İyileştirici	25	49	32	56	57	53
El çatlakları	29	57	26	46	55	51
Baş Ağrısı	20	39	32	56	52	48
Kan Yapıcı	20	39	27	47	47	44
İltihap	21	41	21	37	42	39
Yanık	17	33	21	37	38	35
Boğaz Ağrısı	16	31	21	37	37	34
Şeker Hastalığı	17	33	20	35	37	34
Tansiyon	16	31	20	35	36	33
Diş Ağrısı	12	24	17	30	29	27
Bel Ağrısı	13	25	16	28	29	27
Nezle	16	31	13	23	29	27
Mide Rahatsızlıkları	13	25	15	26	28	26
İshal kesici	12	24	12	21	24	22
Soğuk Algınlığı	16	31	8	14	24	22
Kabakulak, Kulak Ağrısı	9	18	14	25	23	21
Kan Dindirici	14	27	9	16	23	21
Göz Hastalıkları	7	14	15	26	22	20
Kabızlık	14	27	8	14	22	20
Romatizma	4	8	14	25	18	17
Öksürük Kesici	7	14	9	16	16	15
Karın ağrısı	7	14	9	16	16	15
Zihin Açıcı	5	10	11	19	16	15
Böbrek Rahatsızlıkları	9	18	5	9	14	13

Tablo 9 (Devamı). Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin rahatsızlık kategorilerine göre sayısal ve oransal dağılımı

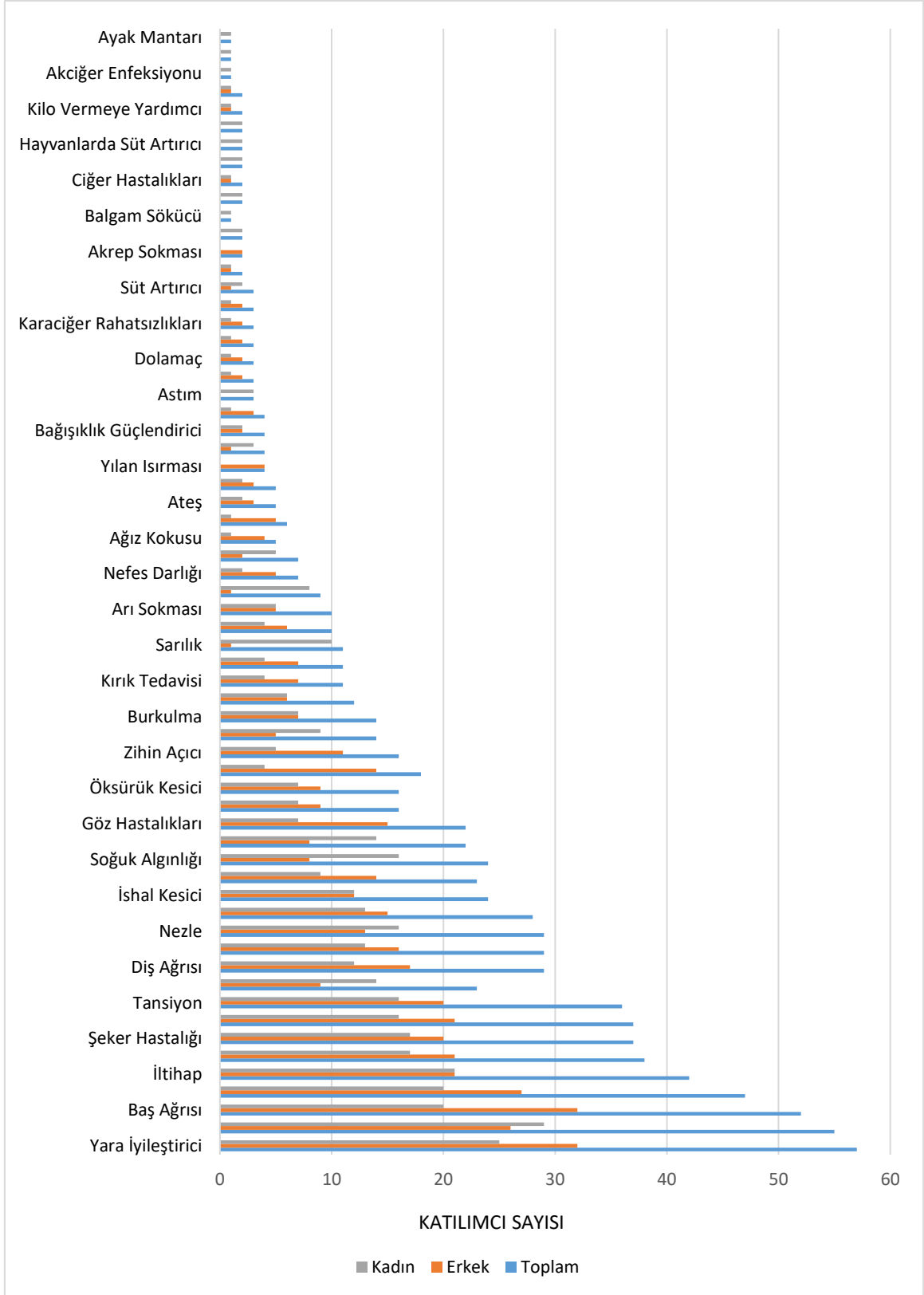
Hastalıklar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Burkulma	7	14	7	12	14	13
Çıban	6	12	6	11	12	11
Kırık Tedavisi	4	8	7	12	11	10
Saç Bakımı	4	8	7	12	11	10
Sarılık	10	20	1	2	11	10
Arı Sokması	5	10	5	9	10	9
Kansere karşı	4	8	6	11	10	9
Sakinleştirici	8	16	1	2	9	8
Nefes Darlığı	2	4	5	9	7	6
İdrar Yolu Hastalıkları	5	10	2	4	7	6
Prostat	1	2	5	9	6	6
Ağız Kokusu	1	2	4	7	5	5
Ateş	2	4	3	5	5	5
Kalp Hastalıkları	2	4	3	5	5	5
Ağız Yaraları	3	6	1	2	4	4
Bağışıklık Güçlendirici	2	4	2	4	4	4
Eklem Ağrıları	1	2	3	5	4	4
Yılan Isırması	0	0	4	7	4	4
Astım	3	6	0	0	3	3
Bronşit	1	2	2	4	3	3
Dolamaç	1	2	2	4	3	3
Görme Güçlendirici	0	0	3	5	3	3
İştah açıcı	1	2	2	4	3	3
Karaciğer Rahatsızlıkları	1	2	2	3	3	3

Tablo 9 (Devamı). Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin rahatsızlık kategorilerine göre sayısal ve oransal dağılımı

Hastalıklar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Kurt Düşürücü	1	2	2	4	3	3
Süt Artırıcı	2	4	1	2	3	3
Ağrı Kesici	1	2	1	2	2	2
Akrep Sokması	0	0	2	4	2	2
Arpacık	2	4	0	0	2	2
Basur	2	4	0	0	2	2
Ciğer hastalıkları	1	2	1	2	2	2
Darbe alınca	2	4	0	0	2	2
Hayvanlarda Süt Artırıcı	2	4	0	0	2	2
Kepek Giderici	2	4	0	0	2	2
Kilo Vermeye Yardımcı	1	2	1	2	2	2
Kireçlenme	1	2	1	2	2	2
Ödem Attırıcı	2	4	0	0	2	2
Ses kısıklığı	1	2	1	2	2	2
Sivilce	1	2	1	2	2	2
Akciğer Enfeksiyonu	1	2	0	0	1	1
Akne	1	2	0	0	1	1
Ayak Mantarı	1	2	0	0	1	1
Bademcik Ağrısı	1	2	0	0	1	1
Bağırsak Hastalıkları	0	0	1	2	1	1
Balgam Sökücü	1	2	0	0	1	1
Çarpıntı	1	2	0	0	1	1

Tablo 9 (Devamı). Tedavi amaçlı kullanılan bitkilerin rahatsızlık kategorilerine göre sayısal ve oransal dağılımı

Hastalıklar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Çatlak	1	2	0	0	1	1
Çıkık	0	0	1	2	1	1
Damar Tıkanıklığı	1	2	0	0	1	1
Egzema	1	2	0	0	1	1
Gece İşemesi	1	2	0	0	1	1
Grip	1	2	0	0	1	1
Guatr	1	2	0	0	1	1
Güneş Yanığı	1	2	0	0	1	1
Kadın Hastalıkları	1	2	0	0	1	1
Kolestrol	1	2	0	0	1	1
Mayasıl	1	2	0	0	1	1
Parkinson Hastalığı	1	2	0	0	1	1
Pişik	1	2	0	0	1	1
Psikolojik rahatsızlıklar	1	2	0	0	1	1
Sistit Tedavisi	1	2	0	0	1	1
Şişkinlik	0	0	1	2	1	1
Unutkanlık	1	2	0	0	1	1



Şekil 17. Katılımcıların tedavi amacıyla yararlandığı bitkilerin rahatsızlık gruplarına göre dağılımı

Katılımcıların kendi bitkisel reçetelerini hazırlama durumlarına göre sayısal ve yüzdesel dağılımları verilmiştir (Tablo 10, Şekil 18). Katılımcıların köy, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek grupları ve kendilerine ait bitkisel karışım (bitki ilacı) hazırlama durumlarına ilişkin veriler sunulmuştur (Tablo 11).

Tablo 10. Katılımcıların kendi bitkisel reçetelerini oluşturma durumuna göre dağılımları

Verilen Cevaplar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	6	12	6	10	12	11
Hayır	45	88	51	90	96	89



Şekil 18. Katılımcıların özgün karışım hazırlama durumlarına göre yüzdelik dağılımı (%)

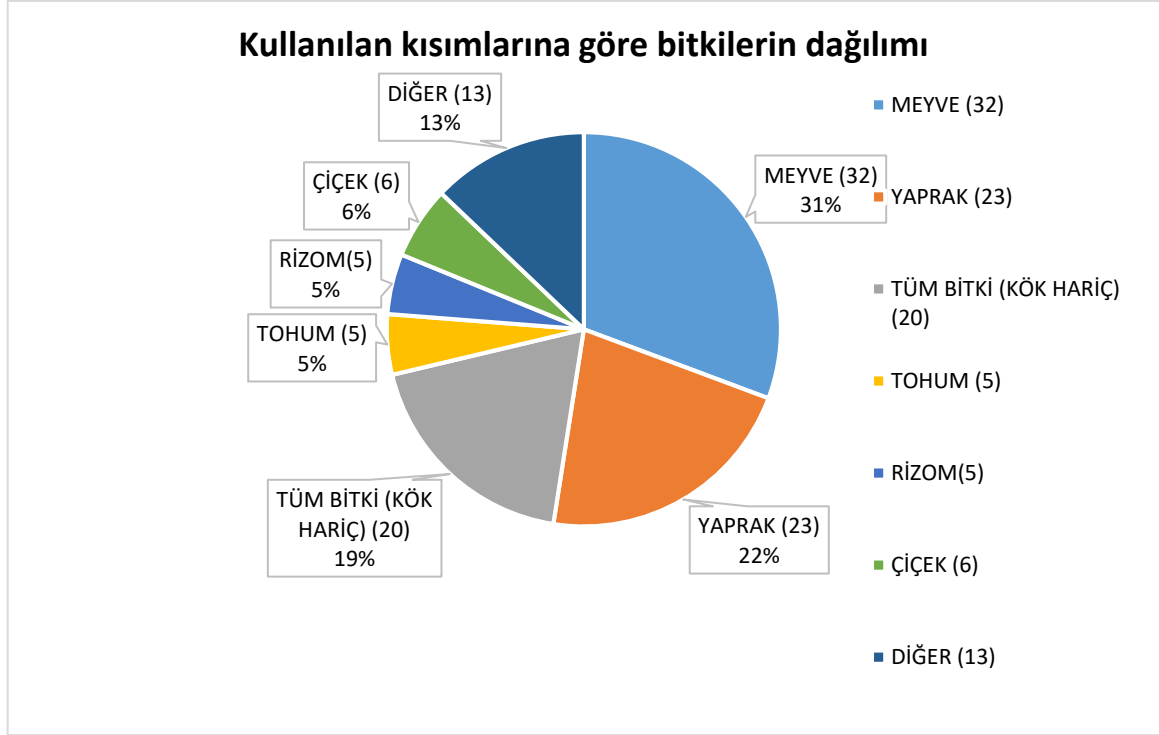
Tablo 11. Katılımcıların özgün karışımları

Köy Adı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Düzeyi	Meslek Grupları	Katılımcıların Kendilerine Ait Karışımları (Bitki İlacı)
Esendal	Kadın	55	Evli	Ortaokul	Emekli	Saç dökülmesi için papatya suyu, yumurta akı, 1 diş sarımsak, 1 kaşık limon suyu, 1 kaşık bal karışım yapıp saça sürülür.
Çıralı	Erkek	42	Evli	Lise	Şoför	Baş ağrısı için limon, sirke ve kahve karıştırılıp bir tülbente dökülür ardından ağırın başa sarılır.
Esendal	Erkek	81	Evli	İlkokul	Emekli	Öksürüğü kesmek için fındık ezmesi, bal, zencefil ve karabiber karıştırılıp yenir.
Esendal	Kadın	55	Evli	Ortaokul	Emekli	Cilt güzelliği için salatalığın suyu, yumurta sarısı ve bal ile karıştırılıp yüze sürülür.
Boyalı	Erkek	73	Evli	Ortaokul	Marangoz	Pekmez+tuz+çim karıştırılıp burkulan yere bağlanır.

Tablo 11. (Devamı) Katılımcıların özgün karışımları

Köy Adı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Düzeyi	Meslek Grupları	Katılımcıların Kendilerine Ait Karışımları (Bitki İlacı)
Esendal	Kadın	37	Evli	Üniversite	Çiftçi	Ağız yaraları için maydanoz, nane ve bal karıştırılıp yenir.
Boyalı	Kadın	67	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	İltihaplı yaralarda tereyağı+kökner (ladın) reçinesi beraber kaynatılır. Karışım iltihaplı yerlerin üzerine sürülür.
Çıralı	Kadın	52	Evli	Lise	Ebe	Çam (ladın) pisi, tereyağı, bal karıştırılıp el çatlaklarına sürülür.
Serinsu	Kadın	53	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Kökner pisi ile sarıyağ eritilip acı yağ yapılır. El çatlaklarına ve ağrıyan bele sürülür.
Esendal	Erkek	70	Evli	İlkokul	Serbest Meslek	Tereyağı, çam pisi ve bal mumu beraber eritilip macun yapılır. El çatlaklarının üzerine sürülür.
Esendal	Erkek	67	Evli	İlkokul	Serbest Meslek	Kulak ağrısı için bal mumu, kökner sakızı ve tereyağı bir tavada eritilip hamur yapılır. Ardından hamur kulağa konur.
Esendal	Kadın	55	Evli	Ortaokul	Emekli	Patlıcan kurçu (kökü) ve maydanoz tohumu ılık zeytinyağında karıştırılıp basurlu bölgeye sürülür.
Serinsu	Kadın	53	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Yedidamar otunun suyu çıkarılır üç kulak ile birlikte karıştırılıp iltihaplı yerin üzerine sürülür.
Serinsu	Erkek	85	Bekâr	İlkokul	Emekli	Karın ağrısı için karabiber suda kaynatılır ardından bal ve şeker tozu ile karıştırılıp içilir.
Esendal	Kadın	45	Evli	İlkokul	Aşçı	Zihin açmak için propolisin içine ceviz ve tahin katılır karıştırılır macun kıvamına gelince yenir.
Boyalı	Erkek	63	Evli	İlkokul	Emekli	Sarımsak ile bakır elementi karıştırılır. Telahaş yaprağına dökülüp kafaya sarılır. 1 gece kafa sarılı şekilde uyunur ve baş ağrısı geçer.

Tedavi amacıyla yararlanılan bitki kısımları arasında farklılıklar tespit edilmiştir. Bitkilerin yaklaşık olarak %31 meyve, %22 yaprak, %19 tüm bitki (kök hariç), %6 çiçek, %5 tohum, %5 rizom, %3 gövde, %2 tüm bitki, %2 reçine, %2 sürgün, %2 dal, %1 kabuk ve %1 meyve sapından yararlanılmıştır (Şekil 19).



Şekil 19. Kullanılan kısımlarına göre bitkilerin dağılımı (%)

3.1.1 Halkın Tıbbi, Aromatik ve Şifalı Bitkiler Terimlerini Bilme Durumları

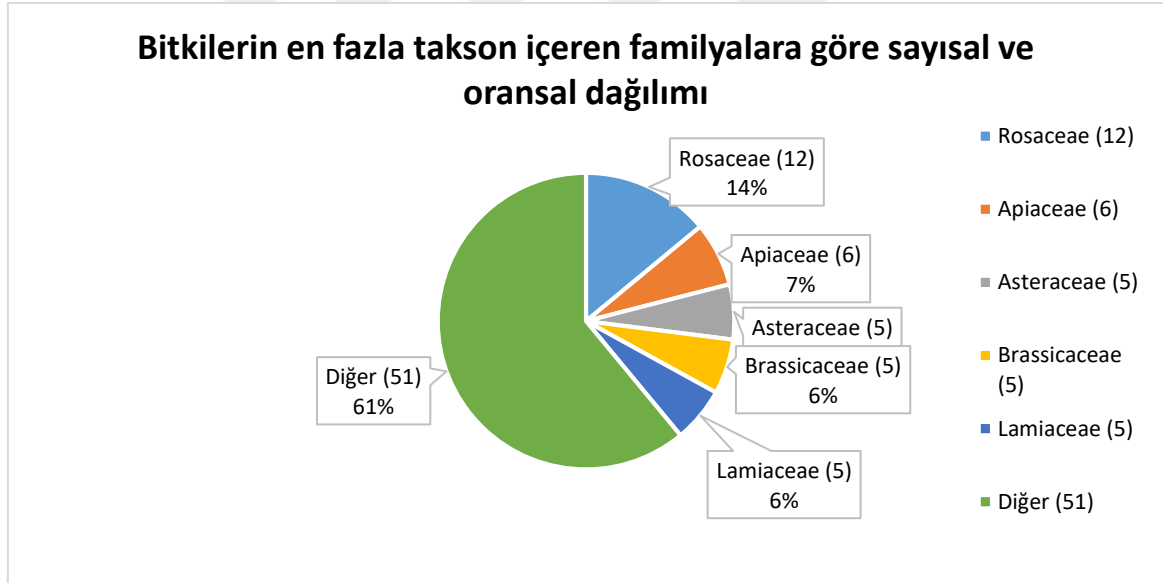
Araştırma kapsamında görüşülen kadın ve erkek katılımcıların tamamı (%100), “şifalı bitkiler” ifadesini bildiklerini ve bu kavrama aşına olduklarını belirtmiştir. Elde edilen bu sonuç, şifalı bitkilere ilişkin geleneksel bilginin toplum genelinde yaygın olarak bilindiğini ve bu bilginin kültürel bellekte önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Katılımcıların tamamının şifalı bitkiler konusunda farkındalık sergilemesi, geleneksel bilgilerin günümüzde de geçerliliğini koruduğuna ve nesiller arası aktarımın sürdüğünü göstermektedir.

3.1.2 Halkın Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Hakkındaki Bilgilerinin Potansiyel Durumu

Araştırmaya katılan toplam 108 kişiye tıbbi ve aromatik bitkilerin nasıl toplanması gerektiğİ ve hangi amaçlarla kullanıldığİ konularında topluma bilgi verilmesini isteyip istemedikleri sorulduğunda, tüm katılımcıların (%100) 108 kişi özellikle bu bitkilerin hangi hastalıklara iyi geldiğİ ya da ne işe yaradıkları hakkında bilgilendirme yapılmasını talep ettikleri tespit edilmiştir.

3.2 Araştırma Sonuçlarına Göre Tespit Edilen Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Tanıtları

Artvin'in Yusufeli ilçesine bağlı altı köyde yerel halk tarafından çeşitli amaçlarla değerlendirilen bitkilerin yöresel adları, kullanımda tercih edilen bitki kısımları, geleneksel kullanım amaçları ve yöntemleri aşağıda verilmiştir. Bitkilerin bilimsel ve yöresel adları, kullanılan kısımları, kullanım amaçları, kullanım şekilleri ve UV değerlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler ise Tablo 12'de sistematik biçimde gösterilmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında, Yusufeli ilçesine bağlı altı köyde tıbbi ve aromatik niteliklere sahip toplam 84 taksonun 39 farklı bitki familyasına ait olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu türlerin familyalara göre dağılımları ve oranları da belirlenmiştir. Tür sayısı bakımından en fazla çeşitliliğe sahip familyalar; Rosaceae 12 takson (%12), Apiaceae 6 takson (%7) ve Asteraceae, Brassicaceae ve Lamiaceae'nin her biri 5 takson (%6) ile öne çıkmaktadır (Şekil 20).



Şekil 20. Bitki familyalarının takson sayısına göre yüzdelik ve sayısal dağılımı (%)

AMARYLLIDACEAE

3.2.1 *Allium ampeloprasum* L.

Yaygın İsmi: Pırasa

Yöresel İsimleri: Pırasa

Kullanım Amacı: Hastalık (İdrar sökücü), Gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprak

Yöresel Kullanılış Şekilleri: İdrar söktürmeye yardımcı olarak bitkinin yaprakları çiğ hali ile tüketilir.

3.2.2 *Allium cepa* L.

Yaygın İsmi: Soğan

Yöresel İsimleri: Soğan

Kullanım Amacı: Hastalık (Astım, balgam söktürücü, iştah açıcı, baş ağrısı, diş ağrısı, yara iyileştirici, iltihap, boğaz ağrısı, burkulma, arı sokması, idrar yolu enfeksiyonu, tansiyon düşürücü, kulak ağrısı, öksürük kesici), gıda

Kullanılan Kısımları: Rizom

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Astımı rahatlatmak için soğan suda kaynatılır ve kaynayan su içilir. Öksürük kesici olarak soğanın üzerine bal dökülür soğandan süzülen bal ve soğanın suyu içilir. Balgamı söktürmek için soğanın içi pişirilip yenir. Soğan baş ağrısı için çiğ şekilde dilimlenip başa sarılır. Yara iyileştirici olarak çiğ soğan yaranın üzerine bağlanır. İştah artırması için soğan kavrulup veya çiğ halde yenir. Soğan külde pişirilip eldeki iltihaplı yaraya bağlanır. Boğaz ağrısında soğan fırında pişirilip yenir. Burkulmalarda soğan pişirilip burkulan yere bağlanır. Çiğ soğan ağırın dişin üzerine konur. Arı sokan yere çiğ soğan sürülür. İdrar yolu enfeksiyonlarında soğan suda kaynatılır ve kaynayan suyu içilir. Tansiyon düşürücü olarak çiğ soğan tüketilir. Kulak ağrılarında soğan pişirilir ve ağırın kulağa bağlanır.

3.2.3 *Allium sativum* L.

Yaygın İsmi: Sarmısak

Yöresel İsimleri: Sarımsak

Kullanım Amacı: Hastalık (Tansiyon düşürücü, kulak ağrısı, arpacık, baş ağrısı, soğuk algınlığı, yara iyileştirici, uyku getirici, ağrı kesici, zihin açıcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Rizom

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Tansiyonu düşürmek için bir diş çiğ sarımsak yutulur. Kulak ağrısında sarımsak ezilip suyu ağırın kulağa damlatılır. Gözde çıkan arpacığa çiğ sarımsak sürülür. Baş ağrısı için sarımsak ile bakır elementi karıştırılır. *Heracleum sphondylium* yaprağına dökülüp kafaya sarılır. 1 gece kafa sarılı şekilde uyunur ve baş ağrısı geçer. Soğuk algınlıklarında sarımsak yoğurda doğranıp bal ile karıştırılıp yenir. Çiğ sarımsak dövülüp yaranın üzerine sarılır mikrobi kırar. Yoğurdun içine sarımsak doğranıp yenir, uykuyu getirir, baş ağrısı ve ağrıyı kesme amacıyla tüketilir. Çiğ sarımsak zihin açıcı olarak tüketilir.

ANACARDIACEAE

3.2.4 *Rhus coriaria* L.

Yaygın İsmi: Sumak

Yöresel İsimleri: Sumak

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, tansiyon düşürücü, ağız yaraları), gıda

Kullanılan Kısımları: Tohumları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Şeker hastalığı ve tansiyon düşürücü olarak sumak tohumları suda kaynatılıp kaynayan su içilir. Ağız yaraları için sumak tohumları yenir. Gıda olarak tüketmek için sumak tohumları toplanıp kurutulur ardından öğütülüp baharat haline getirilerek kullanılır.

APIACEAE

3.2.5 *Anethum graveolens* L.

Yaygın İsmi: Dere Otu

Yöresel İsimleri: Kıtıyev, Dereotu

Kullanım Amacı: Hastalık (Kalp çarpıntısı, guatr), gıda

Kullanılan Kısımları: Tohum, tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Dereotu tohumu ve çörek otu tohumu beraber kaynatılıp her sabah 1 su bardağı tüketilir, kalp çarpıntısına iyi gelir. Guatra iyi gelmesi için dereotu, sarımsak, limon ve maydanozdan karışık salata yapılıp yenir. Toplanan dereotları kurutulup baharat yapılıp gıda amaçlı tüketilir.

3.2.6 *Anthriscus sylvestris* L. Hoffm.

Yaygın İsmi: Gımı

Yöresel İsimleri: Ğimi, Ğemi

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Yazın toplanan bitkiler orta derecede haşlanıp turşusu yapılır, gıda amaçlı tüketilir.

3.2.7 *Daucus carota* L.

Yaygın ismi: Yabani Havuç

Yöresel İsimleri: Havuç

Kullanım Amacı: Hastalık (Görme bozukluğu), gıda

Kullanılan Kısımları: Rizom

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Havuç görmeyi güçlendirir. Gıda amaçlı olarak havuçtan karışık turşu yapıp yenir.

3.2.8 *Ferula szowitziana* DC.

Yaygın İsmi: Çakşır

Yöresel İsimleri: Çakşır, Çaşur

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, bağışıklık güçlendirici, iştah açıcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: İlkbahar aylarında toplanan taze bitkilerin dallarındaki otlar temizlenir. Ardından kaynar suda biraz haşlanır ve turşusu yapılır. Çakşır turşusunun bölgede şeker hastalığına iyi geldiği, bağışıklığı güçlendirdiği ve iştah artırıcı özellikte olduğu bilinmektedir.

3.2.9 *Heracleum sphondylium* L.

Yaygın İsmi: Devesil

Yöresel İsimleri: Telahaş, Talahaş

Kullanım Amacı: Hastalık (Baş ağrısı, bel ağrısı), gıda

Kullanılan Kısımları: Gövde, yaprak

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin yaprakları ağıran başa sarılır, baş ağrısını hafifletir. Bel ağrısında: bitki dövülüp ağıran bele bağlanır. Bitkinin gövde kabuğu soyularak yenir, gıda amaçlı tüketilir.

3.2.10 *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill

Yaygın İsmi: Maydanoz

Yöresel İsimleri: Maydanoz

Kullanım Amacı: Hastalık (Kanser, prostat, nezle, basur, ağız yaraları, idrar yolu enfeksiyonu), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kansere karşı direnç sağlamak için maydanoz sapları suda kaynatılır ve kaynatılan su içilir. Prostat için çiğ maydanoz yenir. Nezle için maydanoz dövülüp üzerine limon sıkılıp yenir. Basur rahatsızlığı için maydanoz tohumları ve patlıcan sapı birlikte zeytinyağında bekletilip basurlu bölgeye sürülür. Ağız yaraları için maydanoz ve bal karıştırılıp yenir. İdrar yolu rahatsızlıklarında maydanoz suda kaynatılır, kaynayan su tüketilir.

ASTERACEAE

3.2.11 *Arctium lappa* L.

Yaygın İsmi: Dulavrat otu

Yöresel İsimleri: Ğalo

Kullanım Amacı: Hastalık (Yara iyileştirici)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Yara iyileştirici olarak kullanımı: Bitki yaprağı yara üzerine sarılır.

3.2.12 *Bellis perennis* L.

Yaygın İsmi: Koyun Gözü

Yöresel İsimleri: Papatya

Kullanım Amacı: Hastalık (Sakinleştirici, karaciğer hastalıkları, öksürük kesici, bronşit, kepek giderici, saç dökülmesi), gıda

Kullanılan Kısımları: Çiçekleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Sakinleştirici, karaciğer hastalıkları, öksürük kesici ve bronşit hastalıklarında bitkinin çayı yapılıp içilir. Saçlardan kepeği gidermek için: Bitkinin çiçekleri suda kaynatılır. Kaynayıp ılıyan su ile saçlar yıkanır. Saç dökülmesine karşı kullanımı ise Papatya suyuna 1 kaşık bal, 1 kaşık limon suyu, 1 yumurta akı, 1 diş sarımsak püresi karışımı yapılıp saça sürülür.

3.2.13 *Calendula officinalis* L.

Yaygın İsmi: Aynısafa

Yöresel İsimleri: Aynısafa Çiçeği

Kullanım Amacı: Hastalık (Ayak mantarı)

Kullanılan Kısımları: Çiçekleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin çiçekleri suda kaynatılır. Ilıyan suyun içinde ayaklar bekletilir. Ayaktaki mantarlara iyi gelir.

3.2.14 *Helichrysum arenarium* (L.) Moench

Yaygın İsmi: Altın otu

Yöresel İsimleri: Dağ çiçeği, Süthana çiçeği, Altınotu, Yayla otu, Yayla çiçeği

Kullanım Amacı: Hastalık (Kanser), endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kansere karşı direnç sağlamak amacıyla bitkinin çiçeklerinden çay yapıp içilir. Endüstriyel amaçlı kullanımı: Bitkinin çiçekleri kurutulup evlerde süs bitkisi olarak kullanılır.

3.2.15 *Taraxacum palustre* (Lyons) Symons

Yaygın İsmi: Seyyah Hindibası

Yöresel İsimleri: Karahindiba

Kullanım Amacı: Hastalık (Kanser, karaciğer hastalıkları)

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kansere karşı kullanımı: İlkbahar ve yaz aylarında toplanan bitkilerin gövdesi kırılıp içinden çıkan sütü içilir. Karaciğer temizliği için: Tüm bitki suda kaynatılır ve kaynatılan su tüketilir.

BERBERIDACEAE

3.2.16 *Berberis vulgaris* L.

Yaygın İsmi: Kızıl Karamuk

Yöresel İsimleri: Kızamık ağacı, Kaçağur, Kazahur, Koçahur, Sarılık ağacı

Kullanım Amacı: Hastalık (Sarılık, şeker hastalığı), gıda

Kullanılan Kısımları: Gövde, meyve, yaprak

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Sarılık hastalığının tedavisinde: Bitkinin gövdesinden alınan 1 parça odun suda kaynatılır. Ilıyan su ile hasta banyo eder ve birkaç damla da bu sudan içer. Şeker hastaları bitkinin ekşi meyvelerinden yapılan pestil ve marmelatı tüketir. Bitkinin yapraklarından yemek yapıp yenir.

BETULACEAE

3.2.17 *Corylus avellana* L.

Yaygın İsmi: Fındık

Yöresel İsimleri: Fındık

Kullanım Amacı: Hastalık (Öksürük kesici, idrar yolu enfeksiyonu), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Meyve, meyve kabuğu, dal

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Öksürük kesici olarak kullanımı: Meyvelerden yapılan fındık ezmesinin içine bal, zencefil ve karabiber karıştırılıp yenir. İdrar yolu enfeksiyonu için: Meyve kabukları suda kaynatılır, kaynayan su ılıyınca içilir. Endüstriyel olarak kullanımı: Ağacın taze dallarından sepet yapılır.

BRASSICACEAE

3.2.18 *Brassica oleracea* L.

Yaygın İsmi: Lahana

Yöresel İsimleri: Lahana, Karalahana

Kullanım Amacı: Hastalık (Baş ağrısı, kabakulak, yanık, süt artırıcı, şeker hastalığı), gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprak

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Baş ağrısında bitkinin soğuk yaprakları direkt olarak kafaya sarılır. Çiğ lahana yaprakları kabakulağa sarılır. Soğuk lahana yaprakları yanık yerin üzerine konarak tampon yapılır. Anne sütünün artması için soğan kavrulur ardından lahana ile birlikte kısık ateşte haşlanır. Pişen yemek çocuklu kadınların sütünün artması için tüketilir. Şeker hastalığı için çiğ lahana yaprakları yenir. Bitkinin yapraklarından farklı sebzelerle beraber karışık turşu yapıp gıda amaçlı tüketilir.

3.2.19 *Eruca vesicaria* (L.) Cav.

Yaygın İsmi: Roka

Yöresel İsimleri: Roka

Kullanım Amacı: Hastalık (Sakinleştirici, Parkinson hastalığı), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Sakinleştirici etkisi için çiğ olarak yiyilir ve Parkinson hastalığına karşı da çiğ olarak tüketilir.

3.2.20 *Raphanus raphanistrum* subsp. *sativus* (L.) Hakim

Yaygın İsmi: Turp

Yöresel İsimleri: Turp, Kırmızı pancar, Şalgam, Kara turp

Kullanım Amacı: Hastalık (Kan yapıcı, grip, nefes açıcı, göz ağrısı, öksürük kesici, balgam söktürücü, baş ağrısı, boğaz ağrısı, böbrek taşı), gıda

Kullanılan Kısımları: Rizom, yaprak

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Vücudun kan yapması ve boğaz ağrısının geçmesi için pancarlar suda haşlanıp yenir. Nefesi açması için suda haşlanan turpların buharı burna çekilir, nefes açılır. Şalgam suda pişirilip kaynayan su içilir, öksürüğü durdurmak için faydalanılır. Balgam söktürücü olarak turp ve bal karıştırılıp yenir. Çiğ şalgam dilimlenip ağıran başa ve gözlere konur. Bitkinin yaprakları haşlanıp ağıran boğaza sarılır. Böbrek taşını düşürmek amacıyla şalgamlar suda haşlanıp kaynayan su içilir. Ardından hasta kişi ata bindirilir ve taşın düşmesi sağlanır. Grip rahatsızlığında şalgam suyunun içine sarımsak ve bal karıştırılıp içilir.

CARYOPHYLLACEAE

3.2.21 *Saponaria officinalis* L.

Yaygın İsmi: Sabunotu

Yöresel İsimleri: Sabun otu

Kullanım Amacı: Hastalık (Egzema)

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitki egzemalı bölgeye direkt olarak sarılır.

CORNACEAE

3.2.22 *Cornus mas* L.

Yaygın İsmi: Kızılcık

Yöresel İsimleri: Kızılcık

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, karın ağrısı, ishal kesici), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Meyve, gövde

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin çiğ meyveleri veya meyvelerden yapılmış ezme, marmelat, pestil ve reçel gibi gıdalar şeker hastalığı için yenir. Karın ağrısı ve ishali kesmek için de meyveler çiğ olarak tüketilir. Bölgede bitkinin meyvelerinden ezme, reçel, marmelat ve şurup gibi gıdalar yapıp tüketilmektedir. Bitkinin gövde odunundan baston yapılır.

CUCURBITACEAE

3.2.23 *Cucumis melo* L.

Yaygın İsmi: Kavun

Yöresel İsimleri: Kavun

Kullanım Amacı: Hastalık (Böbrek taşı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyve

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Böbrek taşı rahatsızlığı için kavun ezilip püre haline getirilir, bir süre beklettikten sonra yenir.

3.2.24 *Cucumis sativus* L.

Yaygın İsmi: Hıyar

Yöresel İsimleri: Salatalık

Kullanım Amacı: Hastalık (Böbrek hastalıkları, cilt güzelliği, şeker hastalığı, ödem attırıcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Böbrek rahatsızlıklarında salatalık direkt olarak yenir. Cilt güzelliği için salatalık rendelenir suyu çıkarılır. Çıkarılan suyun içine yumurta sarısı ve bal döküp karıştırılır, ardından cilde sürülür. Şeker hastalığı ve vücudun ödem atması için salatalık deniz tuzu ile tuzlanıp yenir.

3.2.25 *Cucurbita maxima* Duchesne

Yaygın İsmi: Helvacı kabağı

Yöresel İsimleri: Kabak

Kullanım Amacı: Hastalık (Kurt düşürücü, Prostat, Kabızlık, Kabakulak, Mide bulantısı), Gıda

Kullanılan Kısımları: Tohum, meyve

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kurt düşürücü, prostat ve mide bulantısı rahatsızlıklarında meyve tohumları kurutulup yenir. Kabızlıkta meyve pişirilerek yenir veya meyvenin tohumları yenir. Kabakulak ağrısında meyve pişirilir sıcak sıcak ağrıyan kulağa konur. Meyvenin farklı meyvelerle beraber ezmesi yapıp gıda amaçlı tüketilir.

3.2.26 *Momordica charantia* L.

Yaygın İsmi: Kudret narı

Yöresel İsimleri: Kudretnarı

Kullanım Amacı: Hastalık (Yanık, yara iyileştirici, öksürük kesici, astım, şeker hastalığı)

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Yanık ve yaralar için kullanımı: Meyveler birsüre zeytinyağında bekletilir. Yapılan zeytinyağlı karışım yara ve yanıkların üzerine sürülür. Öksürüğü kesmek için meyve bal ile karıştırılıp yenir. Astım ve şeker hastalığı için meyve direkt olarak yenir.

EBENACEAE

3.2.27 *Diospyros loureiroana* G.Don

Yaygın İsmi: Hırnık

Yöresel İsimleri: Yabani hurma, Kara hurma

Kullanım Amacı: Hastalık (İshal kesici, bağırsak rahatsızlıkları), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyve

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bağırsak hastalıkları ve ishali durdurmak için, meyveler kurutulup yenir.

ERICACEAE

3.2.28 *Vaccinium myrtillus* L.

Yaygın İsmi: Ayıüzümü

Yöresel İsimleri: Takuzana, Dokuzana, Likapa

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, kanser, kan yapıcı, kalp kuvvetlendirici), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, kökü

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Şeker hastalığı için kullanımı: Ağaç çiçek açmadan kökü sökülür. Ağacın kökü suda kaynatılıp kaynayan su içilir. Şeker hastalığı, kansere karşı direnç sağlama ve vücudun kan yapması için meyveler direkt olarak yenir. Kalp kuvvetlendirici olarak kullanımı: Meyveler yoğurtla birlikte karıştırılıp yenir.

FABACEAE

3.2.29 *Trifolium repens* L.

Yaygın İsmi: Ak üçgül

Yöresel İsimleri: Üçkulak

Kullanım Amacı: Hastalık (Kan dindirici, yara iyileştirici, iltihap kurutucu), hayvancılık

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin toprak üstü kısmı alınıp ağızda biraz çiğnenip kanayan yere, yara olan yere ve iltihaplı bölgelere bağlanır. Yaranın hızla iyileşmesini sağlar. Bitkinin çiçeklerinden arılar bal yapmak için faydalanır. Hayvanlara yem olarak yedirmek için yararlanılır.

FAGACEAE

3.2.30 *Castanea sativa* Mill.

Yaygın İsmi: Anadolu kestanesi

Yöresel İsimleri: Kestane

Kullanım Amacı: Hastalık (Kanser), gıda, arıcılık

Kullanılan Kısımları: Çiçekleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ağacın çiçekleri toplanır, suda kaynatılır. Yapılan çay kansere karşı direnç sağlamak için tüketilir. Arılar ağacın çiçeklerinden bal yapmak için faydalanır.

3.2.31 *Quercus petraea* subsp. *polycarpa* (Schur)

Yaygın İsmi: Sapsız meşe

Yöresel İsimleri: Meşe

Kullanım Amacı: Hastalık (Yanık)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin taze yaprakları bir kaba konulup ufalanıncaya kadar dövülür. Ufalanmış yapraklar yanık yere sarılır.

GROSSULARIACEAE

3.2.32 *Ribes rubrum* L.

Yaygın İsmi: Frenk üzümü

Yöresel İsimleri: Meshal, Frenk üzümü

Kullanım Amacı: Hastalık (Sarılık)

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: 1 avuç kadar meyve suya atılıp kaynatılır. Kaynayan su ile hasta banyo ettirilir ve birkaç damla su hastanın ağzına dökülür.

HYPERICACEAE

3.2.33 *Hypericum perforatum* L.

Yaygın İsmi: Kantaron

Yöresel İsimleri: Kantaron, Sarı kantaron

Kullanım Amacı: Hastalık (Yanık, yara iyileştirici, basur, sistit tedavisi, mide ağrısı, kemik ağrıları, çıban, güneş yanığı, psikolojik ilaç, eklem ağrıları, romatizma, sakinleştirici)

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kantaron bitkisi hakiki zeytinyağında 3 ay güneş görmeyen yerde bekletilir. Çıkan yağ yanıklarda, yaralarda (insan ve hayvan yaralarında) , kemik ağrılarında, çıbanda, güneş yanıklarında, eklem ağrılarında ve romatizma rahatsızlıklarında kullanılır. Bitki bir tutam alınıp suda kaynatılır. Kaynatılan çay basur ve sistit rahatsızlıklarında tüketilir. Mide ağrılarında elde edilen kantaron yağı birkaç damla içilir. Psikolojik rahatsızlıklarda kurutulmuş kantaron bitkileri çay yapıp 10-15 gün süre boyunca her sabah içilir. Sakinleştirici olarak kullanımı: Bir tutam kantaron bitkisi alınıp çay yapıp içilir.

JUGLANDACEAE

3.2.34 *Juglans regia* L.

Yaygın İsmi: Ceviz

Yöresel İsimleri: Ceviz

Kullanım Amacı: Hastalık (Ses kısıklığı, kolestrol, yanık, göz ağrısı, zihin açıcı, boğaz ağrısı, saç boyası, nefes açıcı, unutkanlık, Alzheimer hastalığı, saç uzaması), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, meyve kabuğu, odun

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ses kısıklığında cevizin kabukları suda kaynatılır ve kaynayan su içilir. Kolestrol için meyvenin zarı ve kabuk tarçın beraber suda kaynatılıp içilir. Yanıklarda cevizin içi dövülüp yağı çıkarılır. Çıkarılan yağ yanıkların üzerine sürülür. Göz ağrılarında yeni doğum yapmış kadının sütü cevizin kabuğuna dökülür. 1 saat bekledilir ve süt göze damlatılır. Zihin açıcı olarak cevizin meyveleri sade halde yenilebildiği gibi bal veya propolis katılarak da tüketilmektedir. Boğaz ağrısı için cevizin zarı, kabuk tarçın ve kuşburnu beraber kaynatılarak tüketilir. Saç boyası olarak kullanmak için ceviz daha taze iken dışındaki yeşil olan kabuk kısmı alınıp suda kaynatılır. Çıkan renk ile saçlar boyanır. Nefes açmak için cevizin kabuğu ve zarı suda kaynatılır kaynayan suda zencefil ve zerdeçal da atılıp içilir. Unutkanlığa iyi gelmesi için meyveler yenir. Yanıklar için kullanımı: Ceviz bi kasede dövülerek yağı çıkarılır. Çıkan yağ yanık yerin üzerine sürülür. Alzheimer hastalığı ve zihni güçlendirmek için ceviz pekmezle karıştırılıp yenir. Saç uzaması için ceviz yaprakları zeytinyağına konur. 1 ay beklettirdikten sonra saçları yıkamadan önce masaj yaparak saç köklerine sürülür. Cevizin gövde odunu mobilya yapımında kullanılır.

LAMIACEAE

3.2.35 *Clinopodium serpyllifolium* (M.Bieb.) Kuntze

Yaygın İsmi: Taş Nanesi

Yöresel İsimleri: Nişoş, Taş nanesi

Kullanım Amacı: Hastalık (Mide yanması, nefes açıcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Mide yanması rahatsızlıklarında bir tutam kurutulmuş bitkilerden alınıp çay yapıp içilir. Nefesi açması için bitki koklanır, keskin kokusu nefesi

açar. Gıda amaçlı kullanımı: Yaz ve sonbahar ayları süresi boyunca toplanan bitkiler kurutulup övütölüp baharat yapılır. Yapılan baharat süslü ve yoğurtlu çorbalarda kullanılıp tüketilir.

3.2.36 *Mentha x piperita* L.

Yaygın İsmi: Dere Nanesi

Yöresel İsimleri: Nane

Kullanım Amacı: Hastalık (Soğuk algınlığı, mide bulantısı, öksürük kesici, boğaz ağrısı, nezle, karaciğer yağlanması, ağız yaraları), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Soğuk algınlığı, mide bulantısı, öksürük kesici, boğaz ağrısı, nezle gibi rahatsızlıklar için bir tutam nane ve birkaç dilim limon beraber kaynatılarak çay yapılıp içilir. İsteğe bağlı olarak balda katılabilir. Karaciğer yağlanması için taze nane tüketilir. Ağızdaki yaraların tedavisi için maydanoz, nane ve bal karıştırılarak yenir.

3.2.37 *Salvia fruticosa* Mill.

Yaygın İsmi: Adaçayı

Yöresel İsimleri: Beyaz kondar

Kullanım Amacı: Hastalık (İdrar yolu enfeksiyonu, karın ağrısı, kalp ve damar tıkanıklığı)

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: İdrar yolu enfeksiyonu, kalp ve damar tıkanıklığı ve karın ağrısı rahatsızlıklarında kurutulmuş veya taze bitkilerden çay yapılıp tüketilir.

3.2.38 *Satureja hortensis* L.

Yaygın İsmi: Çibriska

Yöresel İsimleri: Kondar, Köndar

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, soğuk algınlığı, sakinleştirici, eklem ağrıları), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kurutulmuş veya taze bitkilerden çay yapıp tüketilir. Çayı şeker hastalığı, soğuk algınlıklığı, sakinleştirici ve eklem ağrıları rahatsızlıklarında yapıp tüketilir. Ayrıca sütlü veya yoğurtlu çorbalara da katılıp tüketilir. Bitki yaz ve sonbahar aylarında toplanıp kurutularak baharat yapılır. Gıda amaçlı tüketilir.

3.2.39 *Thymus praecox* Opiz

Yaygın İsmi: Yayla kekiği

Yöresel İsimleri: Kekik

Kullanım Amacı: Hastalık (Tansiyon düşürücü, ağız yaraları, soğuk algınlığı, boğaz ağrısı, karaciğer hastalıkları) gıda

Kullanılan Kısımları: Çiçekleri, yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bir yemek kaşığı kurutulmuş kekik alınıp suda kaynatılır. Demlenince içilir. Kekik çayı tansiyon düşürücü, soğuk algınlığı, karaciğer hastalıkları ve ağız yaralarına faydalı gelmesi için tüketilir. Boğaz ağrısı için zeytinyağına bir tutam kekik dökülüp karıştırılıp içilir.

LAURACEAE

3.2.40 *Laurus nobilis* L.

Yaygın İsmi: Akdeniz Defnesi

Yöresel İsimleri: Defne

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin kutulmuş yaprakları bir avuç ölçü ile alınıp çay yapıp içilir.

LYTHRACEAE

3.2.41 *Punica granatum* L.

Yaygın İsmi: Nar

Yöresel İsimleri: Nar

Kullanım Amacı: Hastalık (Soğuk algınlığı, şeker hastalığı, mide yanması, sindirime yardımcı, kansere karşı,), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Soğuk algınlığı, şeker hastalığı, mide yanması, sindirime yardımcı olması ve kansere direnç sağlaması amacı ile narın meyveleri yenir.

MALVACEAE

3.2.42 *Malva sylvestris* L.

Yaygın İsmi: Büyük ebegümeci

Yöresel İsimleri: Ebegümeci

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Çorbalara katılır.

3.2.43 *Tilia rubra* subsp. *caucasica* V.Engl.

Yaygın İsmi: Kafkas ıhlamuru

Yöresel İsimleri: İhlamur

Kullanım Amacı: Hastalık (Nezle, boğaz ağrısı, soğuk algınlığı, öksürük kesici, nefes açıcı), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Çiçekleri, yaprakları, odunu

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Nezle, boğaz ağrısı, soğuk algınlığı, öksürük kesici, nefes açıcı gibi rahatsızlıklara karşı çiçekli ıhlamur yaprakları suya atılıp kaynatılır, demlenince içilir. İsteğe bağlı olarak ıhlamur çayının içine kuşburnu ve zencefil de atılabilir. İhlamurun taze yapraklarından sarma yapılır, gıda amaçlı tüketilir. İhlamur odunundan baston ve arılar için kovan yapılır.

MORACEAE

3.2.44 *Ficus carica* L.

Yaygın İsmi: İncir

Yöresel İsimleri: İncir

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, siğil, kabızlık), gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprakları, meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Taze toplanan incir yaprakları suya atılarak kaynatılır. Kaynayan su şeker hastaları tarafından içilir. Yüzdeki siğiller için incirin yaprak sapı kırılarak içinden çıkan süt yüzdeki siğillere sürülür. Kabızlığa karşı kurutulmuş meyveler yenir.

3.2.45 *Morus alba* L.

Yaygın İsmi: Beyaz dut

Yöresel İsimleri: Dut

Kullanım Amacı: Hastalık (Kan yapıcı, boğaz ağrısı, ağızda yaralar, süt artırıcı, şişkinlik, düşme durumlarında, burkulma, öksürük kesici, kırık, el çatlakları, arı ve akrep sokması, kadın hastalıkları, karın ağrısı, ödem attırıcı, sindirime yardımcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Duttan yapılan pekmez vücudun kan yapması ve ağızdaki yaraların iyileşmesi için tüketilir. Boğaz ağrısı, öksürük, karın ağrısı ve düşme durumlarında tereyağı eritilip dut pekmezinin içine döküp karıştırılıp içilir. Hayvanlarda sütün artması için dut meyveleri önce kurutulur ardından pişirilip hayvanlara yedirilir. Hayvanlarda şişkinliğe karşı dut sirkesi içirilir. Burkulma ve kırık gibi durumlarda dut pekmezine tuz ve arpa unu katılarak lapa şeklinde hamur yapılır. Kırık veya burkulan yerin üzerine bu hamurdan alçı yapılır. El çatlakları için dutun şırası ile eller yıkanır. Arı ve akrep sokmalarında ısırılan yerin üzerine dut sirkesi sürülür. Kadın hastalıklarına duttan yapılan pestil iyi gelir. Vücudun ödem atması için kurutulmuş dut yaprakları suda kaynatılıp kaynatılan su içilir. Sıcak suya dut pekmezi dökülüp karıştırılarak elde edilen içecek sabahları içilince sindirime yardımcı olur.

3.2.46 *Morus nigra* L.

Yaygın İsmi: Kara dut

Yöresel İsimleri: Karadut

Kullanım Amacı: Hastalık (Ağız yaraları, kan yapıcı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ağız yaraları için meyve direkt olarak yenir. Karadut pekmezi vücudun kan yapması için yenir.

MYRTACEAE

3.2.47 *Syzygium aromaticum* (L.) Merr. ve LMPerry

Yaygın İsmi: Karanfil

Yöresel İsimleri: Karanfil

Kullanım Amacı: Hastalık (Diş ağrısı, ağız kokusu)

Kullanılan Kısımları: Tohumları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ağırın dişin üzerine bir tane karanfil konur, diş ağrısını azaltır. Ağız kokusuna karşı bir tomurcuk karanfil ağıza atılıp emilerek ağız kokusunu bastırır.

OLEACEAE

3.2.48 *Olea europaea* L.

Yaygın İsmi: Zeytin

Yöresel İsimleri: Zeytin

Kullanım Amacı: Hastalık (Burkulma, el çatlakları, yanık, kabızlık, saç bakımı, saç dökülmesi, pişik, şeker hastalığı, tansiyon düşürücü, nezle, sindirime yardımcı, kulak ağrısı, hücre yenileyici, eklem ağrıları, mayasıl), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Zeytinin çekirdeği çıkartılıp dövülür burkulan yere bağlanır. Zeytinyağı el çatlaklarına, yanıklara ve pişiğe sürülür. Kabızlıkta zeytinyağı içilir. Saçların bakımlı, parlak görünmesi ve saç dökülmesine karşı saçlara zeytinyağı sürülür. Şeker hastalığı, tansiyonu düşürücü, nezle ve sindirime yardımcı olması için bir tutam kurutulmuş zeytin yaprağı suda kaynatılıp kaynayan su içilir. Kulak ağrısında zeytinin kendisi veya çekirdeği biraz ısıtılıp ağırın kulağa konur. Hakiki zeytinyağının içilmesi hücrelerin

yenilenmesine yardımcı olur. Eklem ağrıları ve mayasıla karşı ılık zeytinyağı ağırın bölgelere sürülür.

PAPAVERACEAE

3.2.49 *Papaver rhoeas* L.

Yaygın İsmi: Gelincik

Yöresel İsimleri: Gelincik

Kullanım Amacı: Hastalık (Nefes darlığı)

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitki ister kurutulmuş ister taze bir şekilde suya atılıp çayı çayılır. Nefes darlığına karşı içilir.

PINACEAE

3.2.50 *Abies nordmanniana* (Steven) Spach

Yaygın İsmi: Kafkas göknarı

Yöresel İsimleri: Köknar, Göknar

Kullanım Amacı: Hastalık (El çatlakları, kırık tedavisi, kan dindirici)

Kullanılan Kısımları: Reçinesi, odunu

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ağacın reçinesi el çatlaklarına sürülür. Göknar ağacının odunundan bedevra yapıp kırık yere alçı yapılır. Göknar ağacının odunu yakılıp geriye kalan külü kanayan yere sürülür. Kanamayı durdurur.

3.2.51 *Picea orientalis* (L.) Peterm.

Yaygın İsmi: Ladin

Yöresel İsimleri: Köknar, Soç, Ladin, Çam pisi, Köknar sakızı

Kullanım Amacı: Hastalık (El çatlakları, mide ağrısı, diş ağrısı, yara iyileştirici, öksürük kesici, çıban, iltihap, yanık, ayak mantarı, kan dindirici, nasır, güneş yanığı, kulak ağrısı, yılan ısırması, bel ağrısı, mide yanması)

Kullanılan Kısımları: Reçinesi, odunu

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Ağacın reçinesi direkt olarak el çatlaklarına, yanıklara, yaralara, çıban, güneş yanığı, nasır ve iltihaplı yerlere sürüldüğü gibi reçinenin içerisine tereyağı eritilip, bal mumu karıştırılarak yapılan karışım şeklinde de uygulanabilir. Mide ağrısı ve mide yanması için reçineden sakız yapıp çiğnenir, yutuladabilir. Diş ağrısında sakız çiğnenip ağrıyan dişin üzerine konur. Tereyağı ve reçine karıştırılıp yanıkların üzerine sürülür. Ayak mantarının üzerine reçine sürülür. Ladin odunu yakılıp kül haline getirilince külü kanayan yerin üzerine sürülür. Kanamayı durdurur. Kulak ağrısında sakız çiğnenip kulağın içerisine konur. Ladin odunu iyice yakılıp katran haline getirilip yılanın ısırıldığı yere sürülür. Bel ağrısında reçine, bal mumu ve kirli yün karıştırılarak ağrıyan bele bağlanır.

3.2.52 *Pinus sylvestris* var. *hamata* Steven

Yaygın İsmi: Sarı Çam

Yöresel İsimleri: Çam, Sarıçam

Kullanım Amacı: Hastalık (Akciğer hastalıkları, öksürük kesici, nefes açıcı, astım, bronşit, prostat, ağız yaraları), endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Kozalakları, odunu

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bahar aylarında taze çıkmış yeşil kozalaklar toplanıp, kaynatılıp şurup yapılır. Yapılan şurup akciğer rahatsızlıkları, öksürük kesici, nefes açıcı, astım bronşit ve prostat rahatsızlıkları için içilir. Çam odununun çırası rendelenip suda kaynatılır. Kaynatılan bu su ağız yaraları için ağızda gargara yapıp tükürülür. Endüstriyel açıdan kullanımı: Yaş olan çam odunu ince ince kesilerek tahtadan bir el çantası yapılır buna yörede çepuk adı verilir.

PLANTAGINACEAE

3.2.53 *Plantago major* L.

Yaygın İsmi: Sinirotu

Yöresel İsimleri: Damarlı ot, Tuvazgele, Tuvanzela, Yedidamar otu, Tuvazağa, Tivazağa, Tivazgala, Ğacaver, Kedi kuyruğu, Pisik kuyruğu, Tuvasuğa, Telli ot

Kullanım Amacı: Hastalık (İltihap kurutucu, çıban, yara iyileştirici, kan dindirici, kalp damar tıkanıklığı, akne, böbrek taşı, yılan ısırması)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Damarlı otun yaprağı sıcak suya batırılıp, direkt olarak, dövülerek veya suda kaynatılıp macun haline getirilerek iltihaplı bölgenin, çıbanın, yaraların üzerine sarılır. Birkaç yaprak damar otu suda kaynatılır, kaynayan su içilir. Vücudun iltihabını söker. Damar otu kanayan yere bağlanır, kanı durdurur ve ağrıyı hafifletir. Bitki dövülüp çam reçinesi ile karıştırılarak iltihaplı yerlere sürülür. Akneler için bitki suda kaynatılır, kaynayan su ılıyınca aknelerin üzerine sürülür. Böbrek taşı için bitki suda kaynatılır ve kaynayan su içilir. Yılanın ısırıldığı yere zehrini alması için bitkinin yaprağı bağlanır.

PLATANACEAE

3.2.54 *Platanus orientalis* L.

Yaygın İsmi: Doğu çınarı

Yöresel İsimleri: Çınar

Kullanım Amacı: Hastalık (Kireçlenme)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kireçlenme için bir tutam çınar yaprağı suda kaynatılır, kaynayan su içilir.

POACEAE

3.2.55 *Hordeum vulgare* L.

Yaygın İsmi: Arpa

Yöresel İsimleri: Arpa

Kullanım Amacı: Hastalık (Kırık tedavisi, süt artırıcı, çıkık, şişlik, burkulma, iltihap, çıban, romatizma), gıda

Kullanılan Kısımları: Tohumları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kırık, çıkık, darbe sonrası şişlik ve burkulma durumlarında arpa unu, tuz ve pekmez karışımından yapılan hamur sürülür. Ardından bedevra adı verilen göknar ağacının odunundan yapılan alçı tutturulur. Anne sütünün artması ve romatizma ağrıları için arpa suda kaynatılır ve kaynayan suyu içilir. İltihap için arpa unu ve sudan hamur yapıp iltihaplı bölgeye sürülür. Çıban için arpa unu ve pekmez karışımından hamur yapıp çıbanın üzerine sürülür.

3.2.56 *Lolium perenne* L.

Yaygın İsmi: Çim

Yöresel İsimleri: Çim

Kullanım Amacı: Hastalık (Burkulma, karın ağrısı)

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Burkulan yere çim, tuz ve pekmez karışımı veya çim ve toprak karışımı yapıp sürülür. Karın ağrısında çim ve tuz karıştırılıp göbeğe bağlanır.

3.2.57 *Secale cereale* L.

Yaygın İsmi: Çavdar

Yöresel İsimleri: Çavdar

Kullanım Amacı: Hastalık (Sarılık)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Sarılık hastalığı için çavdar samanı suda pişirilir. Saman çamaşır teknesine konur. Hasta olan kişi tekneye oturur ve üzerine saman sarılır.

3.2.58 *Zea mays* L.

Yaygın İsmi: MısıR

Yöresel İsimleri: Lazut, MısıR

Kullanım Amacı: Hastalık (Burkulma, iltihap sökücü, kırık, çıkık), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Burkulmalar için tereyağı ve mısır unu beraber kavrulur. Ardından içine sabun ve yumurta katılır. Yapılan karışım burkulan yere sürülür. Yine burkulmalar için mısır ununa tuz ve pekmez katılıp hamur macun kıvamına getirilir. Yapılan karışım burkulan yere sürülür. İltihap söktürmek için kurutulmuş bir miktar mısır püskülü suya atılıp kaynatılır. Yapılan çay içilir.

POLYGONACEAE

3.2.59 *Bistorta carnea* (K.Koch) Kom.

Yöresel İsimleri: Pancar

Kullanım Amacı: Hastalık (Böbrek ağrısı, kansere karşı), gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprakları, kökü

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Böbrek ağrısı için bitkinin bir demet yaprağı alınıp suda kaynatılır. Ardından kaynatılan su tüketilir. Kanserle karşı direnç sağlaması için bitkinin yaprakları soğan ile beraber kavrulup yemeği yapılır, ardından yemek olarak yenir. Gıda amaçlı kullanımı ise ister soğanla kavrulup yemek olarak ister bitkinin kökünden turşu yapılarak yenilebilir.

3.2.60 *Polygonum cognatum* Meissn.

Yaygın İsmi: Madımak

Yöresel İsimleri: Madımak, Madımak otu

Kullanım Amacı: Hastalık (Kansere karşı), gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin taze yaprakları toplanıp soğanla kavurularak yemeği yapılır. Bu yemek kansere karşı direnç sağlamaktadır.

3.2.61 *Rumex acetosella* L.

Yaygın İsmi: Kuzukulağı

Yöresel İsimleri: Ekşi ot

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Sürgünleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Bitkinin taze sürgünleri toplanıp soğanla kavurularak yemeği yapılır.

PORTULACACEAE

3.2.62 *Portulaca oleracea* L.

Yaygın İsmi: Semizotu

Yöresel İsimleri: Semizotu

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Şeker hastalığı için semizotu direkt olarak yenir. Bitkinin salatası veya yemeği yapılarak gıda amaçlı tüketilir.

ROSACEAE

3.2.63 *Crataegus monogyna* Jacq.

Yaygın İsmi: Yemişen

Yöresel İsimleri: Cigat, Kirgat, Alıç

Kullanım Amacı: Hastalık (Romatizma, şeker hastalığı, soğuk algınlığı, damar tıkanıklığı, diş ağrısı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, odunu, sürgünleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Romatizma, şeker hastalığı ve soğuk algınlığı rahatsızlığında kurutulmuş meyvelerden çay yapılarak tüketilir. Romatizma rahatsızlığı için bir diğer yöntem ağacın taze sürgünleri toplanarak suda kaynatılarak içilebilir. Damar tıkanıklığı için meyvelerden sirke yapıp içilir. Diş ağrısı için ağacın odunu kesilip odun ateşte ısıtılarak içinden çıkan sıvı ağrıyan dişin üzerine sürülür. Meyveler çiğ olarak, çay yapılarak veya reçel yapılarak halk tarafından gıda amaçlı tüketilmektedir.

3.2.64 *Cydonia oblonga* Mill.

Yaygın İsmi: Ayva

Yöresel İsimleri: Ayva

Kullanım Amacı: Hastalık (Boğaz ağrısı, öksürük kesici, soğuk algınlığı, nezle), gıda, endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Boğaz ağrısı, öksürük, soğuk algınlığı ve nezle rahatsızlıklarında meyveler fırında pişirilerek yenir. Bu rahatsızlıklar için birkaç tutam ayva yaprağı suda kaynatılarak çay yapıp içilir. Meyveler ister çiğ olarak ister reçel yapılarak gıda amaçlı tüketilmektedir. Bunların yanı sıra ağacın odunundan baston yapılarak endüstriyel olarak da faydalanılmaktadır.

3.2.65 *Fragaria vesca* L.

Yaygın İsmi: Dağ çileği

Yöresel İsimleri: Dağ çileği, Mans

Kullanım Amacı: Hastalık (Şifalı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Şifalı olduğu düşünülen dağ çileğinin meyveleri yenir. Reçeli yapılarak da tüketilir.

3.2.66 *Malus sylvestris* L. Mill.

Yaygın İsmi: Yaban Elması

Yöresel İsimleri: Elma

Kullanım Amacı: Hastalık (Nezle, Şeker hastalığı, Kilo verdirici, Ateş, Arı sokması), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Nezle tedavisinde meyveler fırında pişirilerek tüketilir. Şeker hastalığı ve kilo verme amacıyla meyveler doğrudan yenir. Ateşi düşürmek ve arı sokmalarında ise elma sirkesi hastanın vücuduna uygulanır.

3.2.67 *Prunus armeniaca* L.

Yaygın İsmi: Kayısı

Yöresel İsimleri: Kayısı

Kullanım Amacı: Hastalık (Kabızlık), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Yaz aylarında toplanıp kurutulan meyveler kabızlık rahatsızlığında yenir. Reçeli yapılarak gıda amaçlı tüketilir.

3.2.68 *Prunus avium* L.

Yaygın İsmi: Kiraz

Yöresel İsimleri: Kiraz

Kullanım Amacı: Hastalık (Kabızlık, kan yapıcı, idrar söktürücü), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyve sapı, meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kabızlık ve idrarı söktürmek için kurutulmuş meyve saplarından çay demlenerek yapılan çay içilir. Vücudun kan yapması için aşısız kirazın meyveleri yenir. Meyveler reçel yapılarak veya çiğ olarak yenerek gıda amaçlı tüketilmektedir.

3.2.69 *Prunus amygdalus* Batsch.

Yaygın İsmi: Badem

Yöresel İsimleri: Badem

Kullanım Amacı: Hastalık (Unutkanlık), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Unutkanlığa karşı taze veya kurutulmuş meyveler yenir.

3.2.70 *Prunus sp.*

Yaygın İsmi: Mirabelle eriği

Yöresel İsimleri: Sarol, Salur

Kullanım Amacı: Hastalık (Şeker hastalığı, sivilce, kepek giderici), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Şeker hastalığı için meyveler direkt olarak, meyvelerden pestil yapılarak, reçel veya marmelat yapılarak tüketilir. Yüzdeki sivilceler için meyveleri tüketilir. Saçlardaki kepeklerin giderilmesi için meyveler suda pişirilir. Kaynayan su ılıyınca saçlar yıkanır ardından taranarak kepekler dökülür.

3.2.71 *Pyrus communis* subsp. *caucasica* (Fed.) Browicz

Yaygın ismi: Kaf armudu

Yöresel İsimleri: Panta, Yaban armudu

Kullanım Amacı: Hastalık (İshal kesici, karın ağrısı, bağışıklık güçlendirici), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: İshali durdurmak ve karın ağrısını hafifletmek için kurutulmuş meyveler tüketilir. Bağışıklığı güçlendirmek için meyvelerden hoşaf yapıp içilir. Gıda amaçlı olarak pestil veya hoşaf yapılarak tüketilir.

3.2.72 *Rosa canina* L.

Yaygın İsmi: Kuşburnu

Yöresel İsimleri: Kuşburnu, Gaga, Askil

Kullanım Amacı: Hastalık (Nezle, boğaz ağrısı, öksürük kesici, romatizma, cilt güzelleştirici, karın ağrısı, diş ağrısı)

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, çiçekleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Nezle, soğuk algınlığı, öksürük, cilt güzelliği ve karın ağrısı rahatsızlıklarında yaz aylarında toplanan ve sonra kurutulan meyveler 10-15 tane alınıp suya atılarak kaynatılır. Yapılan çay tüketilir. Romatizma ağrıları için meyveler dövülüp bir folyo ile romatizmalı yere sarılır. Diş ağrısı için ağrıyan dişin üzerine bitkinin çiçeği konur.

3.2.73 *Rubus idaeus* L.

Yaygın İsmi: Ahududu

Yöresel İsimleri: Ahududu

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Taze veya kurutulmuş meyveler ister çiğ ister reçel, marmelat yapıp tüketilir.

3.2.74 *Rubus creticus* Tourn. ex L.

Yaygın İsmi: Böğürtlen

Yöresel İsimleri: Cola, Jola, Böğürtlen

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Taze veya kurutulmuş meyveler ister çiğ ister reçel, marmelat yapıp tüketilir.

RUTACEAE

3.2.75 *Citrus x limon* (L.) Osbeck

Yaygın İsmi: Limon

Yöresel İsimleri: Limon

Kullanım Amacı: Hastalık (Tansiyon düşürücü, sarılık, mide bulantısı, soğuk algınlığı, boğaz ağrısı, nezle, baş ağrısı, bademcik ağrısı, şeker hastalığı, el çatlakları, kabızlık, demir eksikliği, arı sokması), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Tansiyonu düşürmek için limonun suyu içilir. Sarılık hastası olan kişi aç karna 7 tane limon yemelidir. Mide bulantısı, soğuk algınlığı, boğaz ağrısı ve nezle gibi rahatsızlıklar için bir tutam nane ve limon beraber kaynatılarak içilir. Baş ağrısı için limon, sirke ve kahve karıştırılıp bir tülbente dökülür ardından ağıran başa sarılır. Bademcik ağrısı için limon suyuna yarım kaşık tuz atılıp karıştırılır, ağızda gargara yapıp tükürülür. Şekeri düşürmek için limon suyu içilir. Eldeki çatlaklar için limon suyu ile eller yıkanır. Kabızlıkta ve demir eksikliğinde aç karna limon suyu sıkılıp içilir. Arı sokmasında arının ısırıldığı yere limon suyu sürülür, acıyı alır.

SALICACEAE

3.2.76 *Populus alba* L.

Yaygın İsmi: Akkavak

Yöresel İsimleri: Kavak

Kullanım Amacı: Hastalık (Kurt düşürücü)

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kavak yaprakları koyunların midesindeki kurdun düşmesi için yedirilir.

3.2.77 *Salix caucasica* Andersson

Yaygın İsmi: Yayla söğüdü

Yöresel İsimleri: Tirip, Cırıp, Cinav çubuğu, Burğal, Söğüt

Kullanım Amacı: Hastalık (Yara iyileştirici, ağrı kesici), endüstriyel

Kullanılan Kısımları: Odunu, dalları, yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Öküzlerin ayağına sapan batınca söğüt kökü yakılır. Elde edilen kül yaraya sürülür. Söğüt ağacının özünden ağrı kesici yapılır. Ağrı kesici olarak söğüt yaprakları suda kaynatılır ve kaynayan su tüketilir. Söğüdün taze dallarından sepet yapılarak endüstriyel anlamda da fayda sağlamaktadır.

SANTALACEAE

3.2.78 *Viscum album* L.

Yaygın İsmi: Ökse otu

Yöresel İsimleri: Çampir, Ökse otu

Kullanım Amacı: Hastalık (Kalp damar rahatsızlıkları, ödem attırıcı, iştah açıcı, şeker hastalığı, süt artırıcı, kilo verdirici)

Kullanılan Kısımları: Tüm Bitki

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kalp ve damar rahatsızlıkları, vücudun ödemi atması, şeker hastalığı ve kilo vermek için tüm bitki suda kaynatılır ve kaynatılan su içilir. Hayvanlarda iştah açması ve sütlerinin artması için bitki yedirilir.

SOLANACEAE

3.2.79 *Solanum lycopersicum* L.

Yaygın İsmi: Domates

Yöresel İsimleri: Domates

Kullanım Amacı: Hastalık (Yanık, kan yapıcı, kansere karşı), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Yanıkların üzerine domates salçası sürülür. Vücudun kan yapması ve kansere karşı direnç sağlaması için domates yenir.

3.2.80 *Solanum tuberosum* L.

Yaygın İsmi: Patates

Yöresel İsimleri: Patates, Kartul, Kartol

Kullanım Amacı: Hastalık (Göz ağrısı, baş ağrısı, karın ağrısı, ishal kesici, nefes açıcı, ateş, yanık, mide bulantısı), gıda

Kullanılan Kısımları: Rizomları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Göz ağrılarında patates çiğ halde dilimlenip göz kapaklarının üzerine konur. Baş ağrısı ve ateş çıktığı zaman patates çiğ halde ister tuzlayarak ister

tuzlamadan dilimlenip alının üzerine konur. Karın ağrısında bardağın içine patates konularak göbek çekilir. İshali durdurmak ve midenin bulantısının geçmesi için patates haşlanarak yenir. Nefes açmak için patates suda haşlanır ve buharı burundan çekilir. Yanıklarda çiğ patates rendelenir ardından tuzlanarak yanık yerin üzerine konur.

THEACEAE

3.2.81 *Camellia sinensis* (L.) Kuntze

Yaygın İsmi: Çay

Yöresel İsimleri: Çay

Kullanım Amacı: Hastalık (Göz hastalıkları, ishal kesici), gıda

Kullanılan Kısımları: Yaprakları

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Göz hastalıklarında demlenmiş çay ılıyınca suyu ile ağrıyan göz yıkanır ve çayın buharı göze tutulur. Göz enfeksiyonlarında bir diğer kullanım şekli de çay otu kızdırılıp göze bağlanır. İshali kesmek için çay otu ekmek ile beraber yenir.

URTICACEAE

3.2.82 *Urtica dioica* L.

Yaygın İsmi: Isırgan

Yöresel İsimleri: Cimcar, Cincval, Cincar, Isırgan, Isırgan otu

Kullanım Amacı: Hastalık (Kalp damar hastalıkları, romatizma, bel ağrısı, uyuşturucu, kansere karşı, yılan ısırması, böbrek ağrısı, şeker hastalığı, eklem ağrıları, idrar yolu enfeksiyonu), gıda

Kullanılan Kısımları: Tüm bitki (Kök hariç)

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kalp ve damar rahatsızlıkları için ısırgan otu suda haşlanır ardından püresi yenir. Romatizma ve bel ağrısı için ısırgan direkt romatizmalı bölgeye sürülebildiği gibi bitki suda haşlanıp ardından püresi romatizmalı bölgenin üzerine konuladabilir. Morfin olmadığı zaman vücutta uyuşturulmak istenen yere ısırgan otu sürülür. Kansere karşı direnç sağlamak ve eklem ağrıları için soğan ile kavrulup yemeği yapıp yenir. Yılan ısırıklarında yılanın ısırıldığı yer kesilip bıçakla kan alınır. Ardından çiğ ısırgan kesilen yere sürülür. Sonrasında çam reçinesi basılır. Böbrek ağrısı, şeker hastalığı ve idrar yolu enfeksiyonları için bitki suda kaynatılır ve kaynayan su tüketilir.

VITACEAE

3.2.83 *Vitis labrusca* L.

Yaygın İsmi: Kokulu üzüm

Yöresel İsimleri: Kokulu üzüm

Kullanım Amacı: Hastalık (Kan yapıcı, hücre yenileyici), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Vücudun kan yapması ve hücreleri yenilemesi için meyvelerden yapılan pekmez tüketilir. Kurutulmuş meyveler vücudun kan yapması için yenir.

3.2.84 *Vitis vinifera* L.

Yaygın İsmi: Asma

Yöresel İsimleri: Tevek, Üzüm

Kullanım Amacı: Hastalık (Kan yapıcı, saç uzaması, yanık, boğaz ağrısı, öksürük kesici, zihin açıcı, kepek giderici, arı sokması, akrep sokması), gıda

Kullanılan Kısımları: Meyveleri, yaprakları, odunu

Yöresel Kullanılış Şekilleri: Kurutulmuş meyveler veya meyvelerden yapılan pekmez vücudun kan yapması için tüketilir. Saç uzaması için budak halindeki odun alınıp suda kaynatılır, kaynayan su ılıyınca saçlar yıkanır. Yanık yere soğuk üzüm yaprağı yapıştırılır, acıyı alır. Boğaz ağrısı ve öksürük için üzüm pekmezi su ile karıştırılıp içilir. Zihnin açılması için kurutulmuş meyveler yenir. Üzüm yaprağının dalı kırılarak çıkan su saçlara sürülür, kepeklerin giderilmesini sağlar. Arı ve akrep sokmalarında ısırılan yere üzüm sirkesi sürülür.

Araştırma alanında belirlenen bitkilerin familyaları, bilimsel ve yöresel adları, kullanılan kısımları, hazırlama şekilleri, kullanım değeri (UV), kullanım biçimi ve kullanım amaçları detaylı olarak sunulmuştur (Tablo 12).



Tablo 12. Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Amaryllidaceae	**Allium ampeloprasum L.	Pırasa	Yaprakları	Dahilen	0,009	Tıbbi, Gıda	İdrar sökücü
	**Allium cepa L.	Soğan	Rizomları	Dahilen, Haricen	0,259	Tıbbi, Gıda	Astım, Öksürük kesici, Balgam söktürücü, Baş ağrısı, Yara iyileştirici, İştah açıcı, İltihap, Boğaz ağrısı, Burkulma, Diş ağrısı, Arı sokması, İdrar yolu enfeksiyonu, Tansiyon düşürücü, Kulak ağrısı
	**Allium sativum L.	Sarımsak	Rizomları	Dahilen	0,287	Tıbbi, Gıda	Tansiyon düşürücü, Kulak ağrısı, Arpacık, Baş ağrısı, Soğuk algınlığı, Yara iyileştirici, Uyku getirici, Ağrı kesici, Zihin açıcı
Anacardiaceae	*Rhus coriaria L.	Sumak	Tohumları	Dekoksiyon	0,028	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Tansiyon düşürücü, Ağız yaraları
Apiaceae	**Anethum graveolens L.	Kıtyev, Dereotu	Tohumları, Tüm Bitki (Kök Hariç)	Dahilen, Dekoksiyon	0,019	Tıbbi, Gıda	Kalp çarpıntısı, Guatr
	*Anthriscus sylvestris L. Hoffm.	Ğimi, Ğemi	Tüm Bitki (Kök Hariç)	Dahilen	0,046	Gıda	Beslenme
	*Daucus carota L.	Havuç	Rizomları	Dahilen	0,037	Tıbbi, Gıda	Görme bozukluğu
	*Ferula szowitziana DC.	Çakşır, Çaşur	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon	0,222	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Bağışıklık güçlendirici, İştah açıcı
	*Heracleum sphondylium L.	Telahaş, Talahaş	Yaprakları, Gövdesi	Haricen	0,028	Tıbbi, Gıda	Baş ağrısı, Bel ağrısı
	**Petroselinum crispum (Mill.) A.W.Hill	Maydanoz	Tüm Bitki (Kök hariç)	Kaynatma	0,065	Tıbbi, Gıda	Kanser, Prostat, Nezle, Basur, Ağız yaraları, İdrar yolu enfeksiyonu

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
	**Arctium lappa L.	Ğalo	Yaprakları	Haricen	0,019	Tıbbi	Yara iyileştirici
	**Bellis perennis L.	Papatya	Çiçekleri	İnfüzyon	0,074	Tıbbi, Gıda	Sakinleştirici, Karaciğer hastalıkları, Öksürük kesici, Bronşit, Kepek giderici, Saç dökülmesi
Asteraceae	**Calendula officinalis L.	Aynısefa Çiçeği	Çiçekleri	Kaynatma	0,009	Tıbbi	Ayak mantarı
	*Helichrysum arenarium (L.) Moench	Dağ çiçeği, Süthana çiçeği, Altınotu, Yayla otu, Yayla çiçeği	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon	0,065	Tıbbi, Endüstriyel	Kanser
	**Taraxacum palustre (Lyons) Symons	Karahindiba	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dahilen, Dekoksiyon	0,028	Tıbbi	Kanser, Karaciğer hastalıkları
Berberidaceae	*Berberis vulgaris L.	Kızamık ağacı, Kaçağur, Kazahur, Koçahur, Sarılık ağacı	Gövde, Meyve, Yaprak	Dahilen, Haricen	0,120	Tıbbi, Gıda	Sarılık, Şeker hastalığı
Betulaceae	*Corylus avellana L.	Fındık	Meyve, Meyve kabuğu, Dal	Kaynatma	0,028	Tıbbi, Gıda, Endüstriyel	Öksürük kesici, İdrar yolu enfeksiyonu
	**Brassica oleracea L.	Lahana, Karalahana	Yaprakları	Dahilen, Haricen, Dekoksiyon	0,370	Tıbbi, Gıda	Baş ağrısı, Kabakulak, Yanık, Süt artırıcı, Şeker hastalığı
Brassicaceae	*Eruca vesicaria (L.) Cav	Roka	Tüm Bitki	Dahilen	0,019	Tıbbi, Gıda	Sakinleştirici, Parkinson hastalığı

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Brassicaceae	** <i>Raphanus raphanistrum subsp. sativus</i> (L.) Hakim	Turp, Kırmızı pancar, Şalgam, Kara turp	Rizomları, Yaprakları	Süzdürme	0,148	Tıbbi, Gıda	Kan yapıcı, Nefes açıcı, Öksürük kesici, Balgam söktürücü, Boğaz ağrısı, Göz ağrısı, Baş ağrısı, Böbrek taşı, Grip
Caryophyllaceae	** <i>Saponaria officinalis</i> L.	Sabun otu	Tüm Bitki (Kök hariç)	Haricen	0,009	Tıbbi	Egzema
Cornaceae	* <i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık	Meyveleri, Gövdeleri	Dahilen	0,269	Tıbbi, Gıda, Endüstriyel	Şeker hastalığı, Karın ağrısı, İshal kesici
Cucurbitaceae	** <i>Cucumis melo</i> L.	Kavun	Meyveleri	Dahilen	0,009	Tıbbi, Gıda	Böbrek taşı
	** <i>Cucumis sativus</i> L.	Salatalık	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,028	Tıbbi, Gıda	Böbrek hastalıkları, Cilt güzelliği, Şeker hastalığı, Ödem attırıcı
	** <i>Cucurbita maxima</i> Duchesne	Kabak	Tohumları, Meyveleri	Dahilen	0,083	Tıbbi, Gıda	Kurt düşürücü, Prostat, Kabızlık, Kabakulak, Mide bulantısı
	** <i>Momordica charantia</i> L.	Kudret narı	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,037	Tıbbi	Yanık, Yara iyileştirici, Öksürük kesici, Astım, Şeker hastalığı
Ebenaceae	* <i>Diospyros loureiroana</i> G.Don	Yabani hurma, Kara hurma	Meyveleri	Dahilen	0,046	Tıbbi, Gıda	İshal kesici, Bağırsak rahatsızlıkları
Ericaceae	* <i>Vaccinium myrtillus</i> L.	Takuzana, Dokuzana, Likapa	Meyveleri, Kökü	Dahilen	0,102	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Kanser, Kan yapıcı, Kalp kuvvetlendirici
Fabaceae	* <i>Trifolium repens</i> L.	Üçkulak	Tüm Bitki (Kök hariç)	Haricen	0,278	Tıbbi	Kan dindirici, Yara iyileştirici, İltihap kurutucu
Fagaceae	* <i>Castanea sativa</i> Mill.	Kestane	Çiçekleri	Kaynatma	0,019	Tıbbi, Gıda	Kanser
	* <i>Quercus petraea</i> subsp. <i>polycarpa</i> (Schur)	Meşe	Yaprakları	Haricen	0,019	Tıbbi	Yanık

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Grossulariaceae	* <i>Ribes rubrum</i> L.	Meshal, Frenk üzümü	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,009	Tıbbi	Sarılık
Hypericaceae	* <i>Hypericum perforatum</i> L.	Kantaron, Sarı kantaron	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon, İnfüzyon, Haricen	0,241	Tıbbi	Yanık, Yara iyileştirici, Basur, Sistit tedavisi, Mide ağrısı, Kemik ağrıları, Çıban, Güneş yanığı, Psikolojik ilaç, Eklem ağrıları, Romatizma, Sakinleştirici
Juglandaceae	* <i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Meyveleri, Meyve Kabuğu, Odun	Dahilen, Kaynatma	0,306	Tıbbi, Gıda	Ses kısıklığı, Kolesterol, Yanık, Göz ağrısı, Zihin açıcı, Boğaz ağrısı, Saç boyası, Nefes açıcı, Unutkanlık, Alzheimer hastalığı, Saç uzaması
Lamiaceae	** <i>Mentha x piperita</i> L.	Nane	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dahilen, Dekoksiyon, Kaynatma	0,389	Tıbbi, Gıda	Soğuk algınlığı, Mide bulantısı, Öksürük kesici, Boğaz ağrısı, Nezle, Karaciğer yağlanması, Ağız yaraları
	* <i>Clinopodium serpyllifolium</i> (M.Bieb.) Kuntze	Nişoş, Taş nanesi	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dahilen, Dekoksiyon	0,315	Tıbbi, Gıda	Mide yanması, Nefes açıcı
	** <i>Salvia fruticosa</i> Mill.	Beyaz kondar	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon	0,028	Tıbbi	İdrar yolu enfeksiyonu, Karın ağrısı, Kalp ve damar tıkanıklığı
	* <i>Satureja hortensis</i> L.	Kondar, Köndar	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon, İnfüzyon	0,278	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Soğuk algınlığı, Sakinleştirici, Eklem ağrıları
	* <i>Thymus praecox</i> Opiz	Kekik	Çiçekleri, Yaprakları	Dekoksiyon, İnfüzyon, Kaynatma	0,093	Tıbbi, Gıda	Tansiyon düşürücü, Soğuk algınlığı, Karaciğer hastalıkları, Boğaz ağrısı, Ağız yaraları

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetiştirmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Lauraceae	** <i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Yaprakları	Dekoksiyon	0,009	Gıda	Gıda
Lythraceae	** <i>Punica granatum</i> L.	Nar	Meyveleri	Dahilen	0,056	Tıbbi, Gıda	Soğuk algınlığı, Şeker hastalığı, Mide yanması, Sindirime yardımcı, Kansere karşı
	** <i>Malva sylvestris</i> L.	Ebegümece	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon	0,009	Gıda	Gıda
Malvaceae	* <i>Tilia rubra</i> subsp. <i>caucasica</i> V.Engl.	İhlamur	Çiçekleri, Yaprakları, Odunu	Dekoksiyon, Kaynatma	0,556	Tıbbi, Gıda	Nezle, Boğaz ağrısı, Soğuk algınlığı, Öksürük kesici, Nefes açıcı
	* <i>Ficus carica</i> L.	İncir	Yaprakları, Meyveleri	Dâhilen, Haricen	0,037	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Siğil, Kabızlık
	* <i>Morus alba</i> L.	Dut	Meyveleri, Yaprakları	Dâhilen, Haricen	0,528	Tıbbi, Gıda	Kan yapıcı, Boğaz ağrısı, Ağızda yaralar, Süt artırıcı, Şişkinlik, Düşme durumlarında, Burkulma, Öksürük kesici, Kırık, El çatlakları, Arı ve Akrep sokması, Kadın hastalıkları, Karın ağrısı, Ödem attırıcı, Sindirime yardımcı
Moraceae	** <i>Morus nigra</i> L.	Karadut	Meyveleri	Dahilen	0,019	Tıbbi, Gıda	Ağız yaraları, Kan yapıcı
Myrtaceae	** <i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. ve LMPerry	Karanfil	Tohumları	Dahilen	0,296	Tıbbi	Diş ağrısı, Ağız kokusu
Oleaceae	* <i>Olea europaea</i> L.	Zeytin	Meyveleri, Yaprakları	Dahilen, Haricen	0,259	Tıbbi, Gıda	Burkulma, El çatlakları, Yanık, Kabızlık, Saç bakımı, Saç dökülmesi, Pişik, Şeker hastalığı, Tansiyon düşürücü, Nezle, Sindirime yardımcı, Kulak ağrısı, Hücre yenileyici, Eklem ağrıları, Mayasıl

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Papaveraceae	* <i>Papaver rhoeas</i> L.	Gelincik	Tüm bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon	0,009	Tıbbi	Nefes darlığı
Pinaceae	* <i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach	Köknar, Gökmar	Reçinesi, Odunu	Macun	0,037	Tıbbi	El çatlakları, Kırık tedavisi, Kan dindirici
	* <i>Picea orientalis</i> (L.) Peterm.	Köknar, Soç, Ladin, Çam pisi, Köknar sakızı	Reçinesi, Odunu	Dahilen, Macun	0,648	Tıbbi	El çatlakları, Mide ağrısı, Diş ağrısı, Yara iyileştirici, Öksürük kesici, Çıban, İltihap, Yanık, Ayak mantarı, Kan dindirici, Nasır, Güneş yanığı, Kulak ağrısı, Yılan ısırması, Bel ağrısı, Mide yanması
	* <i>Pinus sylvestris</i> var. <i>hamata</i> Steven	Çam, Sarıçam	Kozalakları, Odunu	Kaynatma	0,333	Tıbbi	Akciğer hastalıkları, Öksürük kesici, Nefes açıcı, Astım, Bronşit, Prostat, Ağız yaraları
Plantaginaceae	* <i>Plantago major</i> L.	Damarlı ot, Tuvazgele, Tuvanzela, Yedigöller otu, Tuvazağa, Tivazağa, Gacaver, Kedi kuyruğu, Tuvasuğa, Telli ot	Yaprakları	Haricen, Kaynatma	0,648	Tıbbi	İltihap kurutucu, Çıban, Yara iyileştirici, Kan dindirici, Kalp damar tıkanıklığı, Akne, Böbrek taşı, Yılan ısırması
Platanaceae	* <i>Platanus orientalis</i> L.	Çınar	Yaprakları	Kaynatma	0,009	Tıbbi	Kireçlenme
Poaceae	** <i>Hordeum vulgare</i> L.	Arpa	Tohumları	Macun	0,111	Tıbbi, Gıda	Kırık tedavisi, Süt artırıcı, Çıkık, Şişlik, Burkulma, İltihap, Çıban, Romatizma
	* <i>Lolium perenne</i> L.	Çim	Tüm Bitki (Kök hariç)	Haricen	0,037	Tıbbi	Burkulma, Karın ağrısı
	** <i>Secale cereale</i> L.	Çavdar	Yaprakları	Haricen	0,009	Tıbbi	Sarılık

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Poaceae	**Zea mays L.	Lazut, Mısır	Meyveleri	Macun	0,056	Tıbbi, Gıda	Burkulma, İltihap sökücü, Kırık, Çıkık
	*Bistorta carnea (K.Koch) Kom.	Dağ pancarı	Yaprakları, Kökü	Kaynatma	0,046	Tıbbi, Gıda	Böbrek ağrısı, Kansere karşı
Polygonaceae	**Polygonum cognatum Meissn.	Madımak, Madımak otu	Yaprakları	Kaynatma	0,019	Tıbbi, Gıda	Kansere karşı
	*Rumex acetosella L.	Ekşi ot	Sürgünleri	Kaynatma	0,009	Gıda	Gıda
Portulacaceae	*Portulaca oleracea L.	Semizotu	Tüm Bitki (Kök hariç)	Dahilen	0,009	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı
	*Crataegus monogyna Jacq.	Cıgat, Kırgat, Alıç	Meyveleri, Odunu, Sürgünleri	Dahilen, Dekoksasyon, İnfüzyon	0,102	Tıbbi, Gıda	Romatizma, Şeker hastalığı, Soğuk algınlığı, Damar tıkanıklığı, Diş ağrısı
	*Cydonia oblonga Mill.	Ayva	Meyveleri, Yaprakları	Kaynatma, Dekoksasyon	0,130	Tıbbi, Gıda	Boğaz ağrısı, Öksürük kesici, Soğuk algınlığı, Nezle
Rosaceae	*Fragaria vesca L.	Dağ çileği, Mans	Meyveleri	Dahilen	0,130	Tıbbi, Gıda	Şifalı
	*Malus sylvestris L. Mill.	Elma	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,175	Tıbbi, Gıda	Nezle, Şeker hastalığı, Kilo verdirici, Ateş, Arı sokması, Gıda
	**Prunus amygdalus Batsch.	Badem	Meyveleri	Dahilen	0,009	Tıbbi, Gıda	Unutkanlık
	**Prunus armeniaca L.	Kayısı	Meyveleri	Dahilen	0,130	Tıbbi, Gıda	Kabızlık

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Rosaceae	**Prunus avium L.	Kiraz	Meyve sapı, Meyveleri	Dekoksiyon, İnfüzyon	0,093	Tıbbi, Gıda	Kabızlık, Kan yapıcı, İdrar söktürücü
	*Prunus sp.	Sarol, Salur	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,157	Tıbbi, Gıda	Şeker hastalığı, Sivilce, Kepek giderici
	*Pyrus communis subsp. <i>caucasica</i> (Fed.) Browicz	Panta, Yaban armudu	Meyveleri	Dahilen	0,231	Tıbbi, Gıda	İshal kesici, Karın ağrısı, Bağışıklık güçlendirici
	*Rosa canina L.	Kuşburnu, Gaga, Askil	Meyveleri, Çiçekleri	Dekoksiyon,	0,352	Tıbbi, Gıda	Nezle, Boğaz ağrısı, Öksürük kesici, Romatizma, Cilt güzelleştirici, Karın ağrısı, Diş ağrısı
	*Rubus idaeus L.	Ahududu	Meyveleri	Dahilen,	0,019	Gıda	Gıda
	*Rubus creticus Tourn. ex L.	Cola, Jola, Böğürtlen	Meyveleri	Dahilen	0,093	Gıda	Gıda
Rutaceae	**Citrus x limon (L.) Osbeck	Limon	Meyveleri	Dahilen	0,204	Tıbbi, Gıda	Tansiyon düşürücü, Sarılık, Mide bulantısı, Soğuk algınlığı, Boğaz ağrısı, Nezle, Baş ağrısı, Bademcik ağrısı, Şeker hastalığı, El çatlakları, Kabızlık, Demir eksikliği, Arı sokması
Salicaceae	*Populus alba L.	Kavak	Yaprakları	Dahilen	0,009	Tıbbi	Kurt düşürücü
	*Salix caucasica Andersson	Tirip, Cinav, Burğal, Söğüt	Cirip, çubuğu, Yaprakları	Odunu, Dalları, Haricen	0,472	Tıbbi	Yara iyileştirici, Ağrı kesici

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Tablo 12 (Devamı). Araştırma alanında belirlenen bitkilere ait isimlendirme, kullanım amacı, UV değeri ve uygulama yöntemleri

Familiya	Bilimsel İsmi	Yöresel İsmi	Kullanılan Kısımları	Hazırlama şekli	UV Değeri	Kullanım Biçimi	Bitkinin Kullanım Amacı
Santalaceae	* <i>Viscum album</i> L.	Çampir, Ökse otu	Tüm Bitki	Kaynatma	0,102	Tıbbi	Kalp damar rahatsızlıkları, Ödem attırıcı, İştah açıcı, Şeker hastalığı, Süt artırıcı, Kilo verdirici
Solanaceae	** <i>Solanum tuberosum</i> L.	Patates, Kartul, Kartol	Rizomları	Dahilen, Haricen	0,389	Tıbbi, Gıda	Göz ağrısı, Baş ağrısı, Karın ağrısı, İshal kesici, Nefes açıcı, Ateş, Yanık, Mide bulantısı
	** <i>Solanum lycopersicum</i> L.	Domates	Meyveleri	Dahilen, Haricen	0,037	Tıbbi, Gıda	Yanık, Kan yapıcı, Kansere karşı
Theaceae	* <i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	Çay	Yaprakları	Dekoksiyon	0,148	Tıbbi, Gıda	Göz hastalıkları, İshal kesici
Urticaceae	* <i>Urtica dioica</i> L.	Cimcar, Cincval, Cincar, Isırgan, Isırgan otu	Tüm bitki (Kök hariç)	Dekoksiyon, Demleme	0,278	Tıbbi, Gıda	Kalp damar hastalıkları, Romatizma, Bel ağrısı, Uyuşturucu, Kansere karşı, Yılan ısırması, Böbrek ağrısı, Şeker hastalığı, Eklem ağrıları, İdrar yolu enfeksiyonu
Vitaceae	** <i>Vitis labrusca</i> L.	Kokulu üzüm	Meyveleri	Pekmez	0,046	Tıbbi, Gıda	Kan yapıcı, Hücre yenileyici
	* <i>Vitis vinifera</i> L.	Tevek, Üzüm	Meyveleri, Yaprakları, Odunu	Kaynatma	0,176	Tıbbi, Gıda	Kan yapıcı, Saç uzaması, Yanık, Boğaz ağrısı, Öksürük kesici, Zihin açıcı, Kepek giderici, Arı sokması, Akrep sokması

* Doğal olarak yetişen türler **Doğal olarak yetişmeyen kültür bitkileri

Anketler doğrultusunda, bitkilerin belirli hastalıklar için kullanım sıklığını gösteren FL (Fidelity Level) değerleri hesaplanmıştır. FL değeri yüksek olan bitkiler, ilgili hastalığın tedavisinde daha yaygın şekilde kullanıldığını ifade etmektedir. Bitkilerin FL değerleri; Kalp ve Damar Hastalıkları için *Morus alba* L. (Fl=35,19), Endokrin Sistem Hastalıkları için *Ferula szowitziana* DC. (Fl=14,81), Üriner Sistem Hastalıkları için *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill (Fl=3,70), Akciğer hastalıkları için *Pinus sylvestris* var. *hamata* Steven (Fl=5,56), Grip-Nezle- Soğuk algınlığı için *Tilia rubra* subsp. *caucasica* V.Engl. (Fl=50,00), Mide hastalıkları için *Mentha x piperita* L. (Fl=7,41), Bağırsak hastalıkları için *Pyrus communis* subsp. *caucasica* (Fed.) Browicz (Fl=13,89), Sarılık için *Berberis vulgaris* L. (Fl=8,33), Cilt hastalıkları için *Plantago major* L. (Fl=59,26), Kas ve Eklem ağrıları için *Brassica oleracea* L. (Fl=31,48) ve Kanser için *Taraxacum palustre* (Lyons) Symons (Fl=1,85) şeklinde hesaplanmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Hastalık kategorileri için tespit edilen en yüksek FL değerleri

No	Hastalık Kategorileri	En Fazla Kullanılan Bitki	Kullanım Sayısı	Bu Hastalık İçin Kullanılan Tür Sayısı	FL
1	Cilt Hastalıkları	<i>Plantago major</i> L.	64	31	59,26
2	Grip-Nezle-Soğuk Algınlığı	<i>Tilia rubra</i> subsp. <i>caucasica</i> V.Engl.	54	26	50,00
3	Kalp Damar Hastalıkları	<i>Morus alba</i> L.	38	21	35,19
4	Kas ve Eklem Ağrıları	<i>Brassica oleracea</i> L.	34	27	31,48
5	Endokrin Sistem Hastalıkları	<i>Ferula szowitziana</i> DC.	16	27	14,81
6	Bağırsak Hastalıkları	<i>Pyrus communis</i> subsp. <i>caucasica</i> (Fed.) Browicz	15	13	13,89
7	Sarılık	<i>Berberis vulgaris</i> L.	9	4	8,33
8	Mide Hastalıkları	<i>Mentha x piperita</i> L.	8	18	7,41
9	Akciğer Hastalıkları	<i>Pinus sylvestris</i> var. <i>hamata</i> Steven	6	9	5,56
10	Üriner Sistem Hastalıkları	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W.Hill	4	18	3,70
11	Kanser	<i>Taraxacum palustre</i> (Lyons) Symons	2	8	1,85

Araştırma sonucunda belirlenen hastalıklar 11 farklı kategoriye ayrılmıştır. Yüksek FIC değerleri, o kategori için bitkilerin daha yoğun kullanıldığını; düşük değerler ise kullanımın az olduğunu ifade etmektedir. Sarılık kategorisinde FIC değeri 0,70 ile en yüksek bitki kullanım oranı gözlenirken, üriner sistem hastalıkları kategorilerinde en düşük değer olan 0,11 tespit edilmiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Bilgilendirici Konsensüs (FIC)

No	Hastalık Grupları	Bilgi Veren Katılımcı Sayısı	Kullanılan Bitki Sayısı	FIC
1	Sarılık	11	4	0,70
2	Grip- Nezle- Soğuk Algınlığı	81	26	0,69
3	Kalp Damar Hastalıkları	64	21	0,68
4	Kas ve Eklem Ağrıları	81	27	0,68
5	Bağırsak Hastalıkları	37	13	0,67
6	Cilt Hastalıkları	87	31	0,65
7	Endokrin Sistem Hastalıkları	50	27	0,47
8	Mide Hastalıkları	32	18	0,45
9	Akciğer Hastalıkları	15	9	0,43
10	Kanser	9	8	0,13
11	Üriner Sistem Hastalıkları	20	18	0,11

Araştırma sahasında tespit edilen taksonların IUCN kriterlerine göre dağılımı incelenmiş; LC: 51, DD: 11, VU: 1, NA: 1 ve NT: 1 şeklinde sınıflandırılmıştır. Risk grubunda yer alan bazı türlerin ise Türkiye’de yalnızca kültüre alınmış formlarına rastlanmaktadır (Tablo 15).

Tablo 15. IUCN kriterlerine göre araştırma bölgesindeki taksonların koruma kategorileri

Bitki Adı	IUCN Kategorisi		Bitki Adı	IUCN Kategorisi	
	Avrupa	Dünya		Avrupa	Dünya
<i>Allium ampeloprasum</i> L.		LC	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	NT	
<i>Rhus coriaria</i> L.	LC	LC	<i>Berberis vulgaris</i> L.	LC	
<i>Daucus carota</i> L.		LC	<i>Corylus avellana</i> L.	LC	LC
<i>Brassica oleracea</i> L.	DD		<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav.	LC	
<i>Saponaria officinalis</i> L.	LC		<i>Cornus mas</i> L.	LC	LC
<i>Diospyros loureiroana</i> G.Don		LC	<i>Trifolium repens</i> L.	LC	
<i>Castanea sativa</i> Mill.	LC	LC	<i>Quercus petraea</i> subsp. <i>polycarpa</i> (Schur)	LC	LC
<i>Hypericum perforatum</i> L.	LC		<i>Juglans regia</i> L.	LC	LC
<i>Salvia fruticosa</i> Mill.	LC		<i>Satureja hortensis</i> L.	DD	
<i>Laurus nobilis</i> L.	LC	LC	<i>Malva sylvestris</i> L.	LC	
<i>Ficus carica</i> L.	LC	LC	<i>Morus alba</i> L.		LC
<i>Morus nigra</i> L.		DD	<i>Olea europaea</i> L.	DD	
<i>Papaver rhoeas</i> L.	LC		<i>Picea orientalis</i> (L.) Peterm.		LC
<i>Pinus sylvestris</i> var. <i>hamata</i> Steven	LC	LC	<i>Plantago major</i> L.	LC	LC
<i>Platanus orientalis</i> (L.) Peterm.	VU	DD	<i>Hordeum vulgare</i> L.	LC	
<i>Lolium perenne</i> L.	LC		<i>Secale cereale</i> L.	NA	
<i>Zea mays</i> L.		LC	<i>Rumex acetosella</i> L.	LC	
<i>Portulaca oleracea</i> L.		LC	<i>Punica granatum</i> L.		LC
<i>Malus sylvestris</i> L. Mill	DD	DD	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	DD	DD
<i>Prunus avium</i> L.	LC	LC	<i>Fragaria vesca</i> L.	LC	
<i>Cydonia oblonga</i> Mill.		LC	<i>Pyrus communis</i> subsp. <i>caucasica</i> (Fed.) Browicz		LC
<i>Prunus armeniaca</i> L.		DD	<i>Rubus idaeus</i> L.	LC	
<i>Rosa canina</i> L.	LC		<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze		DD
<i>Populus alba</i> L.	LC	LC	<i>Vitis vinifera</i> L.	LC	LC
<i>Urtica dioica</i> L.	LC	LC			

4 TARTIŞMA

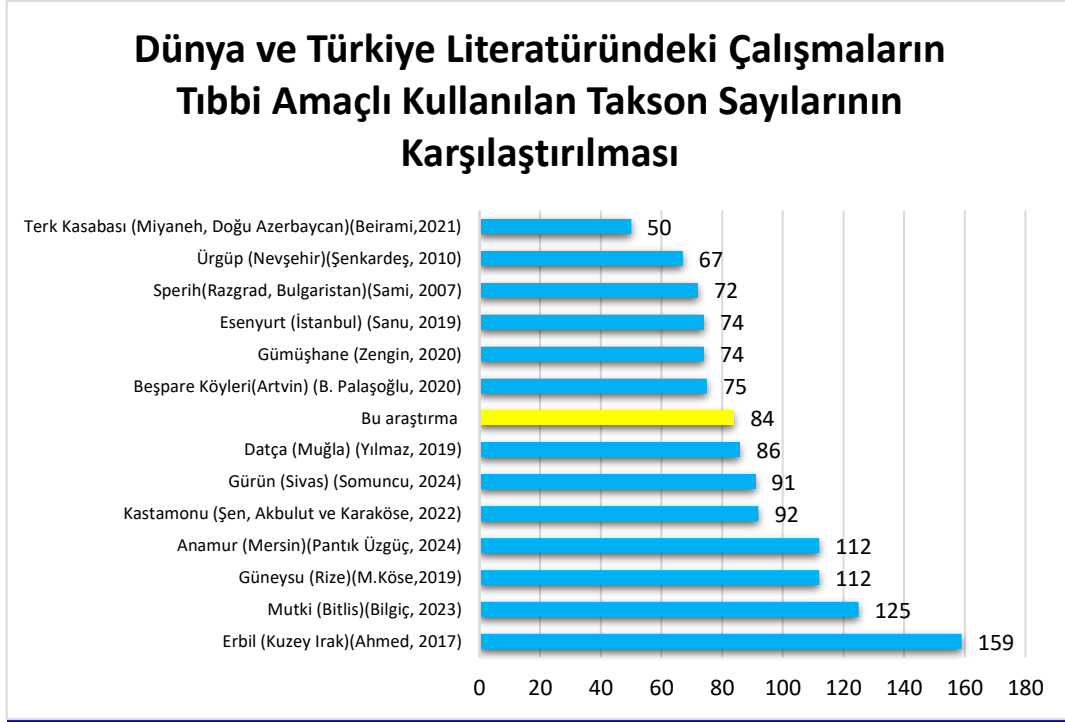
Bu araştırma, 2023-2025 yılları arasında Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı ve Mutlugün köylerinde yaşayan halkın tıbbi ve aromatik amaçlarla kullandığı bitki türlerinin yöresel adları, hazırlanma şekilleri ve kullanım biçimlerini belirlemek, yörede yetişen bazı taksonların etnobotanik özelliğe sahip olanları tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Artvin ilinde doğal yayılış gösteren 2.727 bitki türü içerisinde, tıbbi ve aromatik özelliklere sahip 119 familya ve 428 cinse ait toplam 850 takson tespit edilmiştir. Bu taksonlardan 350 türün, halk tarafından toplanarak çeşitli şekillerde ticari amaçla satışa sunulduğu belirlenmiştir. (Eminağaoğlu, 2015). Yapılan çalışmada Esendal, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı ve Mutlugün köylerinde tıbbi ve aromatik amaçlarla kullanılan bitki türü sayısının 84 olduğu belirlenmiştir.

Tıbbi amaçlı kullanılan bitkilerin kullanıma hazırlanması amacıyla en çok infüzyon yöntemi tercih edilmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda da benzer şekilde infüzyonun öncelikli kullanım şekli olduğu anlaşılmaktadır (Akan ve ark., 2008; Karaköse ve ark., 2019).

Bitkilerin yalnızca kullanım amaçları dikkate alındığında, bazı türlerin çeşitli hastalıkların tedavisinde tercih edilmesinin nedeni, bitkinin kullanılan kısmı ile içindeki aktif bileşenlerin farklılık göstermesi ve bu durumun kullanım şekillerine yansımalarıdır.

Bu araştırma Türkiye ve Dünya literatüründe yapılan benzer çalışmalarda tespit edilen tıbbi ve aromatik bitki sayısı karşılaştırıldığında; Erbil’de (Kuzey Irak) yapılan çalışma (159 takson) 1. sıradadır (Ahmed, 2017), bu çalışma (84 takson) 8. sıradadır. Türkiye ve Dünya literatüründe yapılan çalışmalarda tıbbi amaçlı kullanılan takson sayıları incelenmiş ve tespit edilen takson sayıları hakkında karşılaştırmalar yapılmıştır (Şekil 21).



Şekil 21. Dünya ve Türkiye Literatüründeki Çalışmaların Tıbbi Amaçlı Kullanılan Takson Sayılarının Karşılaştırılması

Araştırma alanında tespit edilen türlerden *Daucus carota* L., *Corylus avellana* L., *Punica granatum* L. *Malus sylvestris* (L.) Mill., *Heracleum sphondylium* L. ve *Ficus carica* L. doğrudan tüketilirken; *Berberis vulgaris* L., *Rosa canina* L. *Vaccinium myrtillus* L. ve *Vitis vinifera* L. türleri ise pekmez, reçel, marmelat ve pestil gibi işlenmiş ürün formlarında değerlendirilmektedir. *Urtica dioica* L., *Rumex acetosella* L. ve *Polygonum cognatum* Meissn. türlerinin taze sürgünleri yemek yapımında kullanılmaktadır. Tespit edilen bu türlerin gıda amaçlı kullanım çeşitliliğinin, önceki araştırmalarda bildirilen bulgularla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. *Eruca vesicaria* (L.) Cav., *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill ve *Anethum graveolens* L. hem yörede hem de literatürde genellikle salatalarda kullanılmaktadır (Akgül, 2008; Anşin, 1994; Anşin ve ark., 1994; Balos, 2007; Baykal, 2015; Baytop, 1977; Baytop, 1984; Baytop, 1999; Bulut, 2008; Chiej, 1988; Çubukçu ve ark., 1988; Deniz, 2008; Ertuğ, 2004; Gençay, 2007; İlçim ve Varol, 1996; Karakurt, 2014; Koçyiğit, 2005; Koyuncu, 2005; Mart, 2006; Polat, 2010; Saraç ve ark., 2013; Satıl ve ark., 2006; Tütenocaklı, 2014).

Ferula szowitziana DC. türünün yörede turşu yapılarak tüketildiği belirlenmiştir. Benzer şekilde, Bingöl yöresinde *Ferula rigidula*, Erzurum yöresinde ise bölgede doğal yayılış gösteren farklı *Ferula* türlerinin salamura edilerek tüketildiği bildirilmiştir (Polat ve ark., 2012; Önal, 2012).

Rhus coriaria L., *Raphanus raphanistrum* subsp. *sativus* (L.) Hakim, *Clinopodium serpyllifolium* (M.Bieb.) Kuntze, *Mentha × piperita* L. ve *Satureja hortensis* L. türlerinin çalışma bölgesinde baharat olarak kullanımının yoğun olduğu belirlenmiş olup, literatürde de benzer şekilde kullanıldıkları görülmektedir. *Rhus coriaria* L. ülke genelinde baharat olarak kullanım yoğunluğu yüksek bir bitkidir (Baytop, 1999; Nacakçı ve Dutkuner, 2004; Özyurt, 1992; Polat ve Satıl, 2010; Polat ve ark., 2015; Bağcı ve ark., 2016). Bölgede *Rhus coriaria* L. ağız yaralarının tedavisinde kullanılmakta olup, literatürde ise diş eti rahatsızlıkları için kullanımına rastlanmıştır (Polat, 2010). *Brassica oleracea* L. araştırma alanında yanıkların tedavisinde tercih edilirken, literatürde haricen yara tedavisinde kullanıldığı bildirilmektedir. *Momordica charantia* L. yörede yanık tedavisinde kullanılmakta, literatürde ise çeşitli cilt hastalıklarının tedavisinde kullanımına yer verilmektedir (Baytop, 1977; Karamanoğlu, 1977; Baytop, 1984). Benzer şekilde, *Hypericum perforatum* L. bölgede cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılmakta olup, literatürde de aynı amaçla kullanımının bulunduğu belirtilmektedir (Akalin, 1993; Kızıllarslan, 2008).

Abies nordmanniana (Steven) Spach reçinesi bölgede yoğun olarak el çatlakları ve çeşitli cilt rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmakta olup, literatürde de kozalakları ve gövdesinde meydana gelen sakızın haricen antiseptik veya çıban tedavisinde kullanıldığı bildirilmektedir (Baytop, 1999). *Allium cepa* L.'nin hem literatürde hem de yörede çıbanların tedavisinde kullanıldığı belirlenmiştir (Gençay, 2007; Metin, 2009). *Picea orientalis* L., *Olea europaea* L., *Plantago major* L. ve *Rosa canina* L. taksonlarının da bu çalışmada olduğu gibi literatürde farklı araştırmalarda çeşitli cilt hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı bildirilmiştir (Baytop, 1984; Emre, 2003; Özkan, 2004; Polat, 2010). *Plantago* türlerinin farklı bölgelerde hem haricen hem de dahilen benzer amaçlarla kullanıldığı ifade edilmiştir (Arı, 2014; Akan ve Bakır Sade, 2015; Çakılcıoğlu ve ark., 2007). Yörede, *Momordica charantia* L. ve *Hypericum perforatum* L. türlerinin zeytinyağı içerisinde

macerasyon yöntemiyle hazırlanarak çeşitli dermatolojik rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı belirlenmiştir.

Allium cepa L. yörede ve literatürde iştah açıcı olarak kullanılmaktadır (Özyurt, 1992; Gençay, 2007; Metin, 2009). *Cornus mas* L. hem yörede hem literatürde karın ağrısının tedavisinde kullanılmaktadır (Baytop, 1984). *Olea europaea* L. yörede yoğun olarak kabızlık tedavisinde kullanılırken, literatürde de benzer şekilde kabızlığa karşı kullanıldığı bildirilmiştir (Baytop, 1984). *Hypericum perforatum* L. yörede mide ağrısı için tercih edilmekte olup, literatürde de mide ve karın ağrısında kullanımının bulunduğu belirtilmektedir (Akalin, 1993).

Solanum tuberosum L. bölgede göz ağrılarının tedavisinde yoğun olarak kullanılmakta olup, literatürde de aynı şekilde gözde meydana gelen şişliklerin tedavisinde ince dilimlenmiş patateslerin göz veya cilt üzerinde bir süre bekletilerek uygulandığı bildirilmektedir (Savran ve ark., 2002). *Salvia fruticosa* Mill. ve *Satureja hortensis* L. türlerinin yaprakları dekoksasyon hâlinde bölgede karın ağrısı için tüketilirken, literatürde nezle ve soğuk algınlığı tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir (Özgökçe & Özçelik, 2004).

Tilia rubra subsp. *caucasica* V.Engl. yörede soğuk algınlığı rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılırken, literatürde soğuk algınlığı ve sindirim sistemi iltihaplarında kullanıldığı görülmüştür (Baytop, 1984; Özyurt, 1992; Bulut, 2008; Kızılarıslan, 2008). *Cydonia oblonga* Mill. hem yörede hem de literatürde solunum yolu hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Baytop, 1984; Emre, 2003; Koçyiğit, 2005; Bulut, 2008). *Thymus praecox* Opiz türü yörede soğuk algınlığı ve boğaz ağrısı için kullanılmakta olup, literatürde öksürük, astım, bronşit ve grip şikâyetlerinde de kullanımının bulunduğu bildirilmektedir (Eminağaoğlu, 2012).

Rosa canina L. araştırma sahasında çeşitli grip ve soğuk algınlığı hastalıklarının tedavisinde kullanılmakta olup, literatürde de soğuk algınlığı, nefes darlığı ve astım tedavisinde kullanıldığı belirtilmiştir (Akalin, 1993; Koçyiğit, 2005; Sami, 2007; Bulut, 2008; Doğan, 2008). *Berberis vulgaris* L. türü, halk arasında sarılık hastalığının tedavisinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Literatürde ise bitkinin odunsu gövdesinin sarı renkli kabuğundan elde edilen tozun geleneksel olarak sarılık tedavisinde değerlendirildiği görülmektedir (Küçükler,

1994). Araştırma alanında belirlenen *Urtica dioica* L. türünün, halk anketi verileri ve literatür bulgularına göre kansere karşı direnç sağlama amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir (Koç, 2002). Yörede halk tarafından kas, eklem ve romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılan *Satureja hortensis* L. türü, literatürde de romatizma rahatsızlığı için kullanıldığı görülmektedir (Eminağaoğlu, 2012).

Bu çalışmadaki yapılan analizleri değerlendirdiğimizde en yüksek UV değerleri, sırasıyla *Picea orientalis* (L.) Peterm. (0,648), *Plantago major* L. (0,648) ve *Tilia rubra* subsp. *caucasica* V.Engl. (0,556) olarak belirlenmiştir. Hatila Milli Parkı'nda yürütülen çalışmada ise en yüksek UV değerleri *Rosa canina* L. (0,55), *Tilia rubra* subsp. *caucasica* V.Engl. (0,52) ve *Urtica dioica* L. (0,36) olarak tespit edilmiştir (Eminağaoğlu ve ark., 2017). Kale ve Acıpayam ilçelerindeki çalışmalarda en yüksek UV değerleri *Olea europaea* L. var. *sylvestris* L. (0,65), *Mentha pulegium* L. (0,63), *Malva sylvestris* L. (0,48), *Salvia officinalis* L. (0,48) ve *Hypericum perforatum* L. (0,48) olarak saptanmıştır (Akbulut ve ark., 2019). Öte yandan, Nemrut Dağı'nda gerçekleştirilen bir çalışmada en yüksek UV değerleri *Pistacia terebinthus* L. (0,34), *Mentha longifolia* subsp. *typhoides* (Briq.) Harley (0,30) ve *Allium cepa* L. (0,25) olarak belirlenmiştir (Baykan, ve ark., 2025).

Bu araştırmada en yüksek FIC değerleri, sırasıyla sarılık (0,70), grip-nezle-soğuk algınlığı (0,69) ve kalp-damar hastalıkları ile kas ve eklem ağrıları (0,68) için tespit edilmiştir. Gümüşhane'nin Torul ilçesinde gerçekleştirilen çalışma ile karşılaştırıldığında, söz konusu bölgede grip ve soğuk algınlığı (0,83), mide hastalıkları (0,75) ve jinekolojik hastalıklar (0,67) için FIC değerlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Karaköse ve ark., 2019). Benzer şekilde, Denizli'nin Kale ve Acıpayam ilçesinde yapılan başka bir çalışmada FIC değerleri sırasıyla grip ve soğuk algınlığı (0,86), solunum yolu hastalıkları (0,75) ve mide hastalıkları (0,74) olarak elde edilmiştir (Akbulut ve ark., 2019). Hatila Milli Parkı'nda yapılan bir diğer çalışmada ise en yüksek FIC değerleri sırasıyla mide hastalıkları (0,47), solunum yolu rahatsızlıkları (0,43) ve bağırsak hastalıkları (0,30) olarak tespit edilmiştir. Bu durum, çalışmalar arasında bazı sağlık sorunları açısından farklı önceliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Eminağaoğlu ve ark., 2017).

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Etnobotanik, insanların uzun yıllar boyunca bitkilerle kurduğu karşılıklı ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Etnobotanik alanındaki araştırmalar, kırsal kesimde yaşayan toplumların gelişimine katkı sağlamanın yanı sıra, biyolojik çeşitliliğin korunması ve kullanılan, ticareti yapılan ya da nesli tehlikede olan bitki türlerinin belirlenmesi için yasal düzenlemelerin hazırlanmasına olanak verir. Ayrıca, hastalıkların tedavisinde kullanılabilecek bitkilerin nasıl ve ne amaçla kullanıldığı konusunda bilgi sağlar ve bölgesel bitki kullanımının anlaşılmasına yardımcı olur. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgiler aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına da büyük katkı sunmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar birçok bölgede gerçekleştirilen etnobotanik ve geleneksel halk ilacı araştırmalarıyla elde edilen çalışmalar giderek artmakta ve ülkemizin bu alandaki zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu bilgiler, yalnızca kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda modern tıpta geliştirilecek yeni ilaçların temelini oluşturmakta önemli bir kaynak görevi görmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, ulaşım olanaklarının artması ve modern tedavi yöntemlerinin daha erişilebilir hale gelmesi gibi unsurların yanı sıra; yerleşim alanlarının genişlemesi, tarım arazilerinin yaygınlaşması, kimyasal ilaç kullanımı ve sanayiye yöneliş gibi etkenler bitkilerin doğal yaşam alanlarını daraltmakta ve bu değerli bilgi birikiminin kuşaklar arasında yok olmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, yapılan bu çalışma söz konusu bilgi birikiminin korunmasına ve sürdürülmesine katkı sunmaktadır. Ancak ülkemizin pek çok bölgesinde bu tür geleneksel bilgiler hâlâ sistemli bir şekilde kayıt altına alınmamıştır. Özellikle bitkiler ve geleneksel tedavi yöntemleri gibi unsurların, kaybolmadan önce belgelenebilmesi için etnobotanik araştırmaların henüz çalışma yapılmamış yörelerde başlatılması, bu çalışmaların desteklenmesi ve elde edilen bilgilerin gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Bu kapsamda, geleneksel bilginin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla bazı öneriler geliştirilmiştir:

Özellikle, sözlü kültür aracılığıyla bilgi aktaran yaşlı bireylerin sahip olduğu geleneksel bilgiler sistemli bir biçimde derlenmeli ve belgelenmelidir. Bu bireylerin sürece aktif katılımı sağlanarak, yerel halkla iş birliği içinde yürütülecek eğitim programları ve farkındalık artırıcı etkinlikler düzenlenmelidir. Bu sayede hem geleneksel bilginin değeri toplumsal düzeyde daha iyi kavranacak hem de genç kuşakların bu kültürel mirasa sahip çıkması teşvik edilecektir.

Artvin ve çevresine ait geleneksel bitkisel kullanım bilgilerini dijital ortamda koruma altına almak amacıyla, etnobotanik veri tabanları oluşturulmalıdır. Hazırlanacak bu veri tabanları, hem bilimsel çalışmalara katkı sunacak araştırmacılar hem de yerel halk tarafından erişilebilir olmalıdır. Böylece, geleneksel bilginin sistematik biçimde korunması sağlanacak, aynı zamanda bilgiye dayalı sürdürülebilir kullanım ve etkili koruma uygulamaları mümkün hale gelecektir.

Artvin'in özgün bitki çeşitliliğine ve kültürel dokusuna dayanan geleneksel kullanım bilgileri, yerel kalkınma odaklı ekoturizm ve biyokültürel miras projelerine yaratıcı biçimde entegre edilmelidir. Bölgenin hem doğal hem kültürel özellikleri, bu tür projelerin sürdürülebilir temeller üzerine inşa edilmesi için önemli bir zemin sunmaktadır. Bu yaklaşım, kırsal ekonominin canlanmasına katkı sağlarken, aynı zamanda geleneksel bilgi birikiminin kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak tanıyacaktır.

Araştırma kapsamında toplanan bilgiler, sadece bitkisel özellikleriyle değil; aynı zamanda halk sağlığı, farmakoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi farklı bilim dallarının bakış açılarıyla da incelenmelidir. Bu çok disiplinli değerlendirme, yörede uygulanan geleneksel tedavi yöntemlerinin bilimsel olarak doğrulanmasına imkân tanıyacak ve bu uygulamaların çağdaş sağlık hizmetleriyle uyumlu hale getirilmesi için sağlam bir zemin oluşturacaktır.

Yerel halktan derlenen bilgilerin ticarileştirilmesi durumunda, bilgi sahiplerinin etik haklarının titizlikle korunması esastır. Bu bağlamda, bilgi paylaşımı süreçlerinde bilgilendirilmiş onamın alınması zorunlu olup, elde edilen ekonomik kazancın adil ve şeffaf biçimde dağıtılması sağlanmalıdır. Söz konusu yaklaşım, hem etik prensiplerin muhafazasını temin etmekte hem de bilginin sürdürülebilir ve güvenilir biçimde aktarılmasına zemin hazırlamaktadır.

Yusufeli yöresinde bazı bitkisel bilgiler zamanla unutulmaya başlanmış ve kullanım alanları azalmıştır. Bu durum karşısında, en çok risk taşıyan bilgi alanları öncelikle düzenli ve kapsamlı biçimde kayıt altına alınmalı; korunması gereken bilgi türleri “bilgi risk haritaları” ile belirlenerek, buna uygun koruma yöntemleri geliştirilmelidir.

Bu kıymetli bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla, yerel eğitim kurumlarında (köy okulları, halk eğitim merkezleri gibi) geleneksel bitki kullanımı odaklı eğitim programları hayata geçirilmelidir. Bu sayede, hem bölge halkının kültürel değerleri güçlendirilecek hem de sağlıklı ve bilinçli bireylerin yetişmesi teşvik edilecektir.

Yusufeli ilçesinin zengin bitki çeşitliliği ile yöre halkının sahip olduğu geleneksel bilgi birikimi, sadece kültürel bir değer olmakla kalmayıp; aynı zamanda modern tıp uygulamaları ve doğaya dayalı sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının geliştirilmesi açısından da önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu nedenle, bölgede gerçekleştirilen etnobotanik araştırmaların artırılması ve desteklenmesi kritik bir öncelik olarak değerlendirilmelidir.

EKLER

EK 1.



Ek Şekil 1. Serinsu köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 2. Esendal köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 3. Mutlugün köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 4. Boyalı köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 5. Çıralı köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 6. Serinsu köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 7. Serinsu köyünde yaşayan halk ile yapılan anket çalışması



Ek Şekil 8.Arazide bitki toplama çalışmaları

EK 2. Yerel Halk Anket Formu

YEREL HALK ANKET FORMU- A

Tarih: .../.../2023

Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek Grupları	İkamet Süresi
Kadın	20-30	Evli	İlkokul	İşçi	1-5
	30-40		Ortaokul	Memur	6-10
Erkek	40-50	Bekâr	Lise	Emekli	11-20
	50 ve üzeri		Yüksekokul	Ev hanımı	21 ve üzeri
			Üniversite	Esnaf	
				Çiftçi	
				Serbest Meslek	

1. Bahçenizde kaç çeşit meyve ağacı yetişmektedir? Bu meyve ağaçlarından farklı çeşitleriniz var mı?

2. Meyve ağaçlarındaki meyve durumlarının potansiyeli nedir? Herhangi bir hastalık durumu var mıdır?

3. Meyve ağaçlarından elde ettiğiniz yaklaşık hasat nedir? Bu hasadın ne kadarını siz kullanıyorsunuz ve ne kadarını satıyorsunuz? Eğer satıyor iseniz satış yönteminiz nedir ve ne kadar gelir elde ediyorsunuz?

4 Tıbbi ya da şifalı olduğunu bildiğiniz bitkiler nelerdir?

Bunları hangi amaç doğrultusunda kullanıyorsunuz?

1. Tedavi ☐ 2. Gıda ☐ 3.Koku ve tat vermek için ☐ 4.Kozmetik, estetik ☐
5.Keyif verici ☐

1	Adaçayı	17	Ceviz Yaprağı	33	Kereviz Tohumu
2	Akasya Çiçeği	18	Civan Perçemi	34	Keten Tohumu
3	Akdiken	19	Çakşı Kökü	35	Kırlangıç Otu
4	Alıç	20	Çakşır Otu	36	Kiraz Sapı
5	Altın Otu	21	Çemen	37	Kişniş
6	Anason	22	Defne Yaprağı	38	Kuşburnu
7	Ardıç	23	Ebe Gümeci	39	Mahlep
8	Aslan Pençesi	24	Haşhaş	40	Mısır Püskülü
9	At Kuyruğu	25	Hatmi Çiçeği	41	Oğul Otu
10	Aynık Kökü	26	Hindiba	42	Ökse-Çekem Otu
11	Ayva Yaprağı	27	Huş Yaprağı	43	Papatya
12	Baldırıkara	28	İhlamur Çiçeği	44	Sinameki
13	Biberiye	29	Isırgan Çiçeği-Yaprağı	45	Siyah Üzüm Çekirdeği
14	Böğürtlen Kökü	30	Kakule	46	Sumak
15	Böğürtlen Yaprağı	31	Kantaron	47	Zencefill
16	Brokoli Kuru	32	Keçiboynuzu	48	Zerdeçal

Bunlar dışında bildiğiniz herhangi bir tıbbi ya da şifalı olduğunu bildiğiniz bitki var mı?

Cevabınız evet ise;

Bitkinin yöresel adı:

Bu bitkileri hangi amaçla kullanıyorsunuz?

.....
.....
.....

5.Ürettiğiniz veya yetiştirdiğiniz bitkileri herhangi bir tıbbi amaçla kullanıyor musunuz?

Cevabınız evet ise;

1	Ağız kokusu	16	Kadın-Erkek Hastalıkları	31	Sakinleştirici Yatıştırıcı
2	Ağrı Kesici	17	Kalp Damar Rahatsızlığı	32	Sarılık
3	Ateş Düşürücü	18	Kanser	33	Sindirim Sistemi Bozukluğu
4	Balgam Söktürücü	19	Kansızlık	34	Sinir Sistemi Bozukluğu
5	Basur	20	Kısırlık	35	Solunum Sistemi Bozukluğu
6	Baş Ağrısı	21	Kolesterol	36	Şeker Hastalığı
7	Cilt Hastalıkları(Akne vs.)	22	Kurt Düşürücü	37	Tansiyon Düşürücü
8	Çarpıntı	23	Kuvvet Verici	38	Taş(Kum) Düşürücü
9	Gıda Olarak	24	Mide Bulantısı	39	Unutkanlık
10	İdrar Söktürücü	25	Mide Ülseri	40	Uykusuzluk
11	İshal	26	Müşhil	41	Yanık
12	Geceleri Altına Kaçırma	27	Nasır	42	Yara İyileştirici
13	İştah Açıcı	28	Nefes Darlığı	43	Zayıflatıcı
14	İştah Azaltıcı	29	Öksürük Kesici	44	Diğer
15	Kabızlık	30	Romatizma		

Bunlar dışında bildiğiniz herhangi bir tıbbi amaç var mı?

.....

6. Kullanılan bitkinin latince adı:

7. Kullanılan bitkinin yöresel adı:

8. Bitkinin hangi kısmını kullanıyorsunuz?

Kök ☐ Yaprak ☐ Meyve ☐ Çiçek ☐ Tohum ☐ Gövde ☐ Tüm bitki ☐

9. Bitkinin kullanımını nasıl hazırlıyorsunuz?

Kaynatma ☐ Demleme ☐ Parçalama ☐ Meyve kavrulur ve kahve gibi demlenir ☐ Tohumları ezilir. ☐

10. Bitkiyi hangi dönemde kullanıyorsunuz?

İkbahar ☐ Yaz ☐ Sonbahar ☐ Kış ☐

11. Eğer bitkileri satın almanız gerekiyor ise satın almak için hangi satış noktalarını tercih ediyorsunuz?

Aktarlar ☐ Pazarlar ☐ Market ☐ Kendim toplarım ☐

Diğer (belirtiniz).....

12. Bitkilerle ilgili bilgileri nereden öğrendiniz/öğreniyorsunuz?

Büyüklerden ☐ Arkadaşlardan ☐ Kitaplardan/dergilerden ☐ TV, radyo gibi araçlardan ☐ İnternette ☐ Aktarlardan ☐ Diğer (belirtiniz).....

13. Yemeklik olarak (Turşu, Reçel, Marmelat, Şerbet vs.) olarak kullandığınız bitkiler nelerdir?

14. Kullandığınız ilaç cinsi nedir?

Sentetik ilaç ☐ Bitkisel ilaç ☐ Her ikisi birlikte ☐

15. Doktor reçetesi dışında bitkisel ilaç kullanıyor musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

16. Kendinize ait karışımlarınız var mı? Varsa eğer karışım hazırlamadaki bitki toplama ve hazırlama tekniklerini biliyor musunuz?

17. Tükettiğiniz bitkilerde yan etkiler oldu mu?

Oldu ☐ Olmadı ☐ Oldu ise hangi bitki:

18. Hayvansal hastalıklarda kullandığınız tıbbi bitkiler var mı?

19. Varsa eğer;

Hayvanın adı;

Hangi hastalığın tedavisinde kullanıldığı;

Kullanımın nasıl hazırlandığı;

Yaklaşık olarak kullanım dozu ve kaç gün kullanıldığı;

Yenmemesi gereken bitkiler;

Yan etkisi olan bitkiler;

Bu anket 'Esental, Balalan, Serinsu, Boyalı, Çıralı, Mutlugün (Yusufeli/Artvin) Köylerinde Geleneksel Olarak Kullanılan Halk İlaçlarının Etnobotanik Özelliklerinin Belirlenmesi' isimli yüksek lisans tezinin araştırma konusu olmaktadır. Vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve amaçlarına ulaşabilmesi için vereceğiniz cevaplar büyük önem taşımaktadır. Katılımınız için teşekkürlerimizi sunar, çalışmalarınızda başarılar dileriz.

EK 3. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onay Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 04.07.2024-140899



T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu



Sayı : E-18457941-050.99-140899
Konu : Kurul Kararı (Özgür EMİNAĞAOĞLU
ve Elif KILIÇ)

04.07.2024

13666
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
13666

İlgi : 11.06.2024 tarihli ve E-138580 sayılı yazınız.

13666

Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU ile araştırma ekibinde yer alan Elif KILIÇ'ın "*Esental, Balaban, Serinsu, Boyalı, Çıralı, Mutlugün (Yusufeli/Artvin) Köylerinde Geleneksel Olarak Kullanılan Halk İlaçlarının Etnobotanik Özelliklerinin Belirlenmesi*" başlıklı çalışmaları Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 3 Temmuz 2024 tarihinde yapmış olduğu toplantısında incelenmiş olup, "*Görsel İşitsel Kayıt ve Mülakat Onam Formunun*" eklenmesi şartı ile çalışmanın bilim ve araştırma etiği açısından oybirliği ile uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK
Kurul Başkanı

Mevcut Elektronik İmzalar

ATAKAN ÖZTÜRK (Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu - Kurul Başkanı) 04.07.2024 09:52

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSV4CMUEBZ* Pin Kodu : 02992

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/artvin-coruh-universitesi-ebys>

Telefon: +90 466 215 10 00

e-Posta: artvincoruh@artvin.edu.tr Web: <http://www.artvin.edu.tr/>

Kep Adresi: artvincoruhun@hs01.kep.tr

Bilgi için: Necmiye MAZLUM

Unvanı: Sekreter



EK 4. Anketlere Katılan Kişilerin Adres, Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve Meslek Bilgileri

No	Köy Adı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek Grubu
1	Balalan	Kadın	52	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
2	Balalan	Erkek	57	Evli	İlkokul	Emekli
3	Balalan	Erkek	69	Evli	Lise	Esnaf
4	Balalan	Kadın	60	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
5	Balalan	Kadın	53	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
6	Balalan	Kadın	49	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
7	Balalan	Erkek	58	Evli	İlkokul	Esnaf
8	Balalan	Erkek	80	Evli	İlkokul	Emekli
9	Balalan	Kadın	82	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
10	Balalan	Kadın	75	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı
11	Balalan	Erkek	55	Evli	İlkokul	Şoför
12	Balalan	Kadın	53	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
13	Balalan	Erkek	72	Evli	İlkokul	Emekli
14	Balalan	Kadın	66	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
15	Balalan	Erkek	60	Evli	Lise	Emekli
16	Balalan	Kadın	44	Evli	Lise	Ev Hanımı
17	Balalan	Kadın	29	Evli	Lise	Ev Hanımı
18	Balalan	Kadın	68	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
19	Balalan	Erkek	68	Evli	İlkokul	Çiftçi
20	Balalan	Erkek	74	Evli	İlkokul	Emekli
21	Balalan	Kadın	68	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
22	Boyalı	Kadın	67	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
23	Boyalı	Erkek	73	Evli	Ortaokul	Marangoz
24	Boyalı	Erkek	80	Bekar	İlkokul	Emekli
25	Boyalı	Kadın	80	Evli	Okuryazar değil	Ev Hanımı
26	Boyalı	Erkek	80	Evli	İlkokul	İşçi
27	Boyalı	Kadın	65	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
28	Boyalı	Erkek	61	Evli	İlkokul	Çiftçi
29	Boyalı	Kadın	54	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
30	Boyalı	Erkek	79	Evli	İlkokul	İnşaat Ustası
31	Boyalı	Kadın	58	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı
32	Boyalı	Erkek	78	Evli	İlkokul	Çiftçi
33	Boyalı	Erkek	63	Evli	İlkokul	Emekli
34	Boyalı	Kadın	62	Evli	Okuryazar	Ev Hanımı
35	Boyalı	Kadın	67	Evli	Okuryazar	Ev Hanımı
36	Boyalı	Kadın	62	Evli	İlkokul	Ev Hanımı

37	Boyalı	Kadın	78	Evli	Okuryazar değil	Ev Hanımı
38	Boyalı	Erkek	47	Evli	İlkokul	Emekli
39	Çıralı	Kadın	80	Bekar	Okuryazar değil	Ev Hanımı
40	Çıralı	Erkek	90	Bekar	İlkokul	Çiftçi
41	Çıralı	Erkek	65	Bekar	İlkokul	Emekli
42	Çıralı	Erkek	87	Bekar	İlkokul	Emekli
43	Çıralı	Erkek	80	Bekar	İlkokul	Çiftçi
44	Çıralı	Erkek	45	Evli	Lise	Nakliyecisi
45	Çıralı	Kadın	42	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı
46	Çıralı	Erkek	67	Evli	Üniversite	Öğretmen
47	Çıralı	Kadın	62	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
48	Çıralı	Kadın	52	Evli	Lise	Ebe
49	Çıralı	Erkek	87	Evli	Okuryazar değil	Emekli
50	Çıralı	Erkek	65	Evli	İlkokul	Şoför
51	Çıralı	Kadın	64	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
52	Çıralı	Erkek	45	Evli	Ortaokul	Operatör
53	Çıralı	Erkek	42	Evli	Lise	Şoför
54	Çıralı	Erkek	56	Evli	Üniversite	Öğretmen
55	Çıralı	Kadın	50	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
56	Çıralı	Erkek	66	Evli	İlkokul	Çiftçi
57	Çıralı	Kadın	66	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
58	Çıralı	Erkek	64	Evli	İlkokul	Emekli
59	Çıralı	Kadın	62	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
60	Esendal	Erkek	58	Bekar	İlkokul	Esnaf
61	Esendal	Erkek	70	Evli	İlkokul	Emekli
62	Esendal	Kadın	63	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
63	Esendal	Erkek	81	Evli	İlkokul	Emekli
64	Esendal	Kadın	64	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
65	Esendal	Erkek	66	Evli	İlkokul	Emekli
66	Esendal	Kadın	59	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
67	Esendal	Erkek	65	Evli	İlkokul	Esnaf
68	Esendal	Erkek	60	Evli	İlkokul	Memur
69	Esendal	Erkek	67	Evli	İlkokul	Serbest Meslek
70	Esendal	Erkek	80	Evli	İlkokul	Emekli
71	Esendal	Erkek	65	Evli	İlkokul	Emekli
72	Esendal	Kadın	64	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
73	Esendal	Kadın	45	Evli	İlkokul	Aşçı
74	Esendal	Erkek	51	Evli	Lise	İnşaat Ustası
75	Esendal	Kadın	54	Evli	Ortaokul	Emekli
76	Esendal	Kadın	60	Bekar	İlkokul	Emekli

77	Esendal	Kadın	65	Bekar	İlkokul	Emekli
78	Esendal	Kadın	61	Evli	İlkokul	Emekli
79	Esendal	Kadın	37	Evli	Üniversite	Çiftçi
80	Esendal	Erkek	61	Evli	İlkokul	Emekli
81	Esendal	Erkek	70	Evli	İlkokul	İnşaat Ustası
82	Esendal	Kadın	70	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
83	Esendal	Erkek	78	Bekar	İlkokul	Emekli
84	Esendal	Erkek	72	Evli	İlkokul	Emekli
85	Esendal	Kadın	67	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
86	Esendal	Erkek	63	Bekar	Lise	Serbest Meslek
87	Esendal	Kadın	82	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı
88	Esendal	Kadın	55	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
89	Esendal	Erkek	61	Evli	İlkokul	Emekli
90	Mutlugün	Kadın	71	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı
91	Mutlugün	Erkek	75	Evli	İlkokul	Serbest Meslek
92	Mutlugün	Erkek	63	Evli	İlkokul	Esnaf
93	Mutlugün	Kadın	50	Evli	İlkokul	Esnaf
94	Mutlugün	Erkek	52	Evli	İlkokul	Esnaf
95	Mutlugün	Erkek	59	Evli	Üniversite	Esnaf
96	Mutlugün	Erkek	69	Evli	İlkokul	Emekli
97	Mutlugün	Erkek	59	Evli	İlkokul	Şoför
98	Mutlugün	Erkek	66	Evli	Lise	Esnaf
99	Mutlugün	Kadın	60	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı
100	Serinsu	Erkek	85	Bekar	İlkokul	Emekli
101	Serinsu	Kadın	53	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı
102	Serinsu	Kadın	53	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
103	Serinsu	Erkek	58	Evli	Üniversite	Esnaf
104	Serinsu	Kadın	58	Evli	Üniversite	Memur
105	Serinsu	Kadın	57	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
106	Serinsu	Erkek	60	Evli	İlkokul	Emekli
107	Serinsu	Kadın	38	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
108	Serinsu	Erkek	46	Evli	İlkokul	Serbest Meslek

EK 5. Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 9. *Rhus coriaria* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 10. *Anethum graveolens* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 11. *Daucus carota* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 12. *Ferula szowitziana* DC.

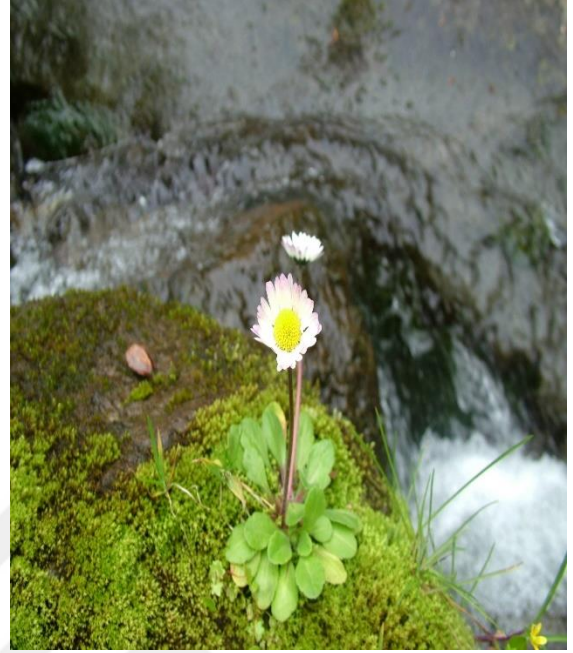
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 3. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 13. *Arctium lappa* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 14. *Bellis perennis* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 15. *Helichrysum arenarium* (L.)
Moench

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 16. *Berberis vulgaris* L.

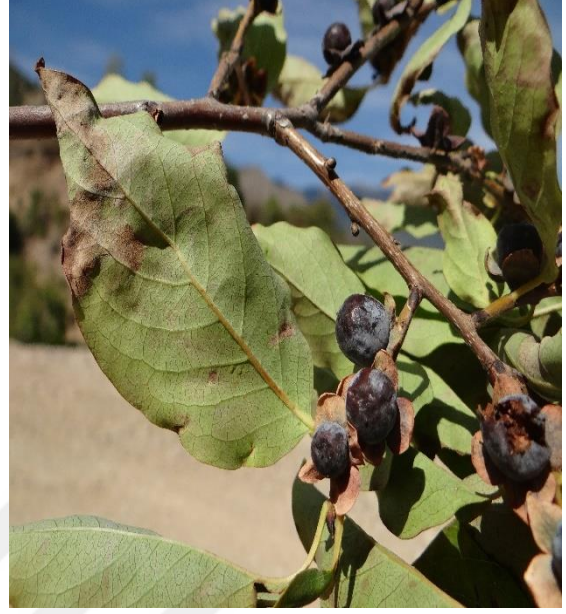
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 4. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 17. *Cornus mas* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 18. *Diospyros loureiroana* G. Don

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 19. *Vaccinium myrtillus* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 20. *Trifolium repens* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 5. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 21. *Castanea sativa* Mill.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 22. *Quercus petraea* subsp. *polycarpa* (Schur)

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 23. *Laurus nobilis* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 24. *Tilia rubra* subsp. *caucasica* V.Engl.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 6. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 25. *Ficus carica* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 26. *Papaver rhoeas* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 27. *Abies nordmanniana* (Steven)
Spach

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 28. *Picea orientalis* (L.) Peterm.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 7. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 29. *Pinus sylvestris* var. *hamata*
Steven
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 30. *Plantago major* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 31. *Lolium perenne* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 32. *Rumex acetosella* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 8. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 33. *Portulaca oleracea* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 34. *Punica granatum* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 35. *Prunus avium* L.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 36. *Crataegus monogyna* Jacq.
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 9. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 37. *Fragaria vesca* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 38. *Rosa canina* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 39. *Rubus idaeus* L.

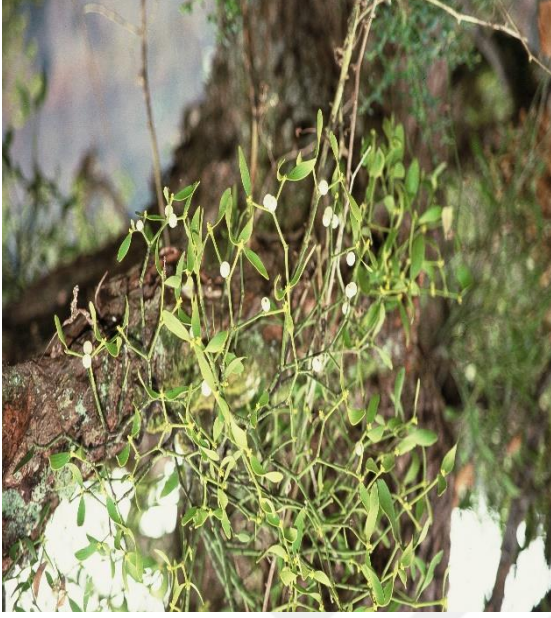
(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 40. *Salix caucasica* Andersson

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

EK 10. (Devamı) Anket Çalışması Fotoğrafları



Ek Şekil 41. *Viscum album* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 42. *Urtica dioica* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)



Ek Şekil 43. *Vitis vinifera* L.

(Foto Ö, EMİNAĞAOĞLU)

KAYNAKLAR

- Acıbuca, V., & Budak, D. B. (2018). Dünya’da ve Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkilerin yeri ve önemi. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 33(1), 37–44.
- Ahmed, K. A. A. (2017). *Erbil şehir merkezinde geleneksel bitkilerin kullanımı üzerine etnobotanik araştırma* (Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van).
- Akalın, E. (1993). *Tekirdağ ilinde ilaç ve gıda olarak kullanılan yabani bitkiler* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Akan, H., & Bakır Sade, Y. (2015). Kâhta (Adıyaman) merkezi ve Narince Köyü’nün etnobotanik açıdan araştırılması. *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2), 219–248.
- Akan, H., Korkut, M. M., & Balos, M. M. (2008). Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20(1), 67–81.
- Akbulut, S. (2015). Differences in the traditional use of wild plants between rural and urban areas: The sample of Adana. *Studies on Ethno-Medicine*, 9(2), 141–150.
- Akbulut, S., & Özkan, Z. C. (2014). Traditional usage of some wild plants in Trabzon region (Turkey). *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 14(1), 135–145.
- Akbulut, S., Karaköse, M., & Özkan, Z. C. (2019). Denizli’nin Kale ve Acıpayam ilçelerindeki bazı yabani bitkilerin geleneksel kullanımları. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72–81.
- Akgül, A. (2008). *Midyat (Mardin) civarında etnobotanik* (Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir).
- Altay, V., & Karahan, F. (2012). Tayfur Sökmen Kampüsü (Antakya-Hatay) ve çevresinde bulunan bitkiler üzerine etnobotanik bir araştırma. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 2(7), 13–28.
- Anşın, R. (1994). *Tohumlu bitkiler, Gymnospermae (Açık tohumlular)* (2. baskı, cilt 1, s. 122/15). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi.
- Anşın, R., Okatan, A., & Özkan, Z. C. (1994). *Doğu Karadeniz Bölgesinin önemli yan ürün veren odunsu ve otsu bitkileri* (TOAG Proje No: 903). Trabzon.
- Arı, S. (2014). *Afyonkarahisar ve civarında halk tarafından kullanılan bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri* (Doktora tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.

- Ayyıldız, B. (2010). *Aysantı Beli (Ayaş-Ankara) florasının tehdit altındaki türleri* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Bağcı, Y. (2016). Sarıveliler (Karaman) ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 42(1), 84–107.
- Bağcı, Y., Erdoğan, R., & Doğu, S. (2016). Sarıveliler (Karaman) ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 42(1), 84–107.
- Balos, M. M. (2007). *Zeytinbahçe ile Akarçay arasında kalan (Birecik) bölgenin florası ve etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa).
- Baykal, H. (2015). *Başhemşin (Çamlıhemşin/Rize) 'in florası, fitososyolojisi ve etnobotanik özellikleri* (Doktora tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Baykan, Ş., Öztürk, B., Şahin, B., & Şenol, S. G. (2025). Adıyaman-Türkiye Nemrut Dağı'ndaki şifalı bitkilerin etnobotanik araştırması. *Eczacılıkta Araştırma Dergisi*, 27(6), 2250–2269.
- Baytop, A. (1977). *Farmasötik botanik* (İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 2311; Eczacılık Fakültesi Yayınları No. 25). İstanbul: Baha Matbaası.
- Baytop, A. (2003). *Türkiye 'de botanik tarihi araştırmaları* (TÜBİTAK Yayınları, Akademik Dizi 3).
- Baytop, T. (1984). *Türkiye 'de bitkilerle tedavi (geçmişte ve bugün)* (2. baskı). Çapa-İstanbul, Konak-İzmir, Sıhhiye-Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Baytop, T. (1994). *Türkçe bitki adları sözlüğü* (Türk Dil Kurumu Yayınları, 578). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Baytop, T. (1999). *Türkiye 'de bitkiler ile tedavi, geçmişte ve bugün* (145 s.). Çapa-İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- Beirami, N. (2021). *İran'ın Doğu Azerbaycan eyaleti, Miyaneh (Terk) ilçesinin etnobotanik yönünden araştırılması* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Bilgiç, M. (2023). *Bitlis 'in Mutki ilçesinde halk tarafından kullanılan bitkilerin etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis).
- Bulut, E. G. (2008). *Bayramiç (Çanakkale) yöresinde etnobotanik araştırmalar* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

- Catalogue of Life. (2024). *Catalogue of Life checklist*. <https://www.catalogueoflife.org/> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2025)
- Chiej, R. (1988). *The Macdonald encyclopedia of medicinal plants* (pp. 66–73). London, UK: Macdonald & Co. Ltd.
- Çakılıcıoğlu, U., Türkoğlu, İ., & Kürşat, M. (2007). Harput (Elazığ) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 22–28.
- Çubukçu, B., & Özhatay, N. (1988). Anadolu halk ilaçları hakkında araştırmalar. In *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri* (23–25 Kasım, Ankara). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Davis, P. H. (1965–1988). *Flora of Turkey* (Vols. 1–10).
- Demirel, Ö. (1997). *Çoruh Havzası (Yusufeli kesimi) doğal ve kültürel kaynak değerlerinin turizm ve rekreasyon potansiyeli açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma* (Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon).
- Deniz, L. (2008). *Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü (Uşak) florası ve etnobotanik açıdan değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon).
- Doğan, A. (2008). *Ovacık (Tunceli) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).
- Eminağaoğlu, Ö. (2012). *Artvin’de doğa mirası-Camilinin doğal bitkileri* (355 s.). İstanbul: Promat A.Ş.
- Eminağaoğlu, Ö. (Ed.). (2015). *Artvin’in doğal bitkileri (Native Plants of Artvin)* (456 p.). İstanbul: Promat. ISBN 978-605-030-854-9.
- Eminağaoğlu, Ö. (Ed.). (2023). *Artvin’in tıbbi-aromatik bitkileri* (s. 377). Artvin: Zafer Medya.
- Eminağaoğlu, Ö., Akyıldırım Beğen, H., & Aksu, G. (2015). Artvin’in flora ve vejetasyon yapısı. In Ö. Eminağaoğlu (Ed.), *Artvin’in doğal bitkileri* (ss. 27–51). İstanbul: Promat.
- Eminağaoğlu, Ö., Göktürk, T., & Akyıldırım Beğen, H. (2017). Hatila Vadisi Milli Parkı tıbbi bitki ve hayvanlarının geleneksel kullanımı. *Biological Diversity and Conservation*, 10(3), 33–42.
- Emre, G. (2003). *Ezine (Çanakkale) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

- Erşen Bak, F., & Çiftçi, K. (2020). Artvin'in merkez köylerinde bazı tıbbi bitkilerin yöresel kullanımları. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 318–329.
- Ertuğ, F. (2004). Etnobotanik çalışmaları ve Türkiye'de yeni açılımlar. *Kepikeç*, 18, 181–187.
- Friedman, J., Yaniv, Z., & Dafni, A. (1986). A preliminary classification of the healing potential of medicinal plants, based on rational analysis of an ethnopharmacological field survey among Bedouins in the Negev Desert, Israel. *Journal of Ethnopharmacology*, 16(2–3), 275–287.
- Gençay, A. (2007). *Cizre'nin etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van).
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., & Babaç, M. T. (Eds.). (2012). *Türkiye bitkileri listesi (Damarlı bitkiler)*. İstanbul: Nezahat Gökyiğit Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını.
- Heinrich, M., Barnes, J., & Gibbons, S. (2004). *Fundamentals of pharmacognosy and phytotherapy*. Edinburgh, UK: Churchill Livingstone.
- IUCN. (2024). *The IUCN Red List of Threatened Species* (Version 2024-1). <https://www.iucnredlist.org/> (Erişim tarihi: 21 Haziran 2025)
- İlçim, A., & Varol, Ö. (1996). Hatay ve K. Maraş (Türkiye) illerindeki bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi*, 3(1), 69–74.
- Karakaya, S., Polat, A., Aksakal, Ö., Sümbüllü, Y. Z., & İncekara, Ü. (2020). Ethnobotanical study of medicinal plants in Aziziye District (Erzurum, Turkey). *Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences*, 17(2), 211–220.
- Karaköse, M., Akbulut, S., & Özkan, Z. C. (2019). Ethnobotanical study of medicinal plants in Torul District, Turkey. *Bangladesh Journal of Plant Taxonomy*, 26(1), 29–37.
- Karakurt, E. (2014). *Kelkit (Gümüşhane) ilçesinin etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Karamanoğlu, K. (1977). *Farmasötik botanik ders kitabı* (Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları: 44). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kendir, G., & Güvenç, A. (2010). Etnobotanik ve Türkiye'de yapılmış etnobotanik çalışmalara genel bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 30(1), 49–80.
- Kızıllarslan, Ç. (2008). *İzmit Körfezi'nin güney kesiminde etnobotanik bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

- Koç, H. (2002). *Dorudan, doğadan bitkilerle sağlıklı yaşama*. Tokat: Ümit Ofset, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü.
- Koçyiğit, M. (2005). *Yalova ilinde etnobotanik bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).
- Koyuncu, O. (2005). *Geyve (Sakarya) ve çevresinin floristik ve etnobotanik açıdan incelenmesi* (Doktora tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir).
- Köse, M. (2019). *Güneysu (Rize) ilçesinin etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin).
- Küçüker, O. (1994). *Tıbbi biyologlar için botanik ders kitabı* (İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, Rektörlük No: 3833, Fakülte No: 186). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Mart, S., 2006. *Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) Halkının Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Metin, A. (2009). *Mut ve çevresinde yetişen bitkilerin (Mersin) etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya).
- Nacakçı, F. M., & Dutkuner, İ. (2018). A study of ethnobotany in Kumluca (Antalya). *Turkish Journal of Forestry*, 19(2), 113–119.
- Önal, M. (2012). *Olur, Oltu ve Şenkaya yöreleri tıbbî ve aromatik bitkileri* (Yüksek lisans tezi). Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.
- Özgökçe, F., & Özçelik, H. (2004). Ethnobotanical aspects of some taxa in East Anatolia (Turkey). *Economic Botany*, 58(4), 697–704.
- Özhatay, N., Koyuncu, M., Atay, S., & Byfield, A. (1997). *Türkiye'nin doğal tıbbi bitkilerinin ticareti hakkında bir çalışma*. İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği. ISBN 975-96081-9-7
- Özkan, Z. C., & Akbulut, S. (2004). Non-wood forest products in the Black Sea region. *Non-Wood NEWS*, 11, 63–185.
- Özyurt, M. S. (1992). *Ekonomik botanik* (Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 47). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Palaşoğlu, B. (2020). *Beşpare köylerinin halk ilacı olarak kullanılan bitkilerinin belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin).

- Pantık Üzgüç, F. (2024). *Anamur (Mersin) ilçesinin etnobotanik özellikleri üzerine araştırmalar* (Yüksek lisans tezi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis).
- Phillips, O., & Gentry, A. H. (1993). The useful plants of Tambopata, Peru: I. Statistical hypotheses tests with a new quantitative technique. *Economic Botany*, 47(1), 15–32.
- Polat, R. (2010). *Havran ve Burhaniye (Balıkesir) çevresinde tarımsal biyoçeşitlilik ve etnobotanik araştırmaları* (Doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Polat, R., & Çakılcıoğlu, U. (2019). Ethnobotanical study on medicinal plants in Bingöl (City center) (Turkey). *Journal of Herbal Medicine*, 16, 100211.
- Polat, R., & Satıl, F. (2010). Havran ve Burhaniye’de (Balıkesir) etnobotanik araştırmaları. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(2), 65–100.
- Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Kaltalıoğlu, K., Uluşan, M. D., & Türkmen, Z. (2015). An ethnobotanical study on medicinal plants in Espiye and its surrounding (Giresun, Turkey). *Journal of Ethnopharmacology*, 163, 1–11.
- Polat, R., Selvi, S., Çakılcıoğlu, U., Açar, M. 2012. Bingöl semt pazarlarında satılan yabancı bitkilerin etnobotanik açıdan incelenmesi, *Biological Diversity and Conservation*, 5(3), 155-161.
- Sadıkoğlu, N. (1998). *Cumhuriyet dönemi Türk etnobotanik araştırmalar arşivi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sadıkoğlu, N., & Alpınar, K. (2004). An evaluation of Turkish ethnobotanical studies (1928–1997). *İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, 37, 61–66.
- Sami, N. S. (2007). *İsperih (Razgrad-Bulgaristan) ilçesinde etnobotanik bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sanu, K. (2019). *İstanbul ili Esenyurt ilçesinde kullanılan bitkisel halk ilaçlarının araştırılması* (Yüksek lisans tezi). Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.
- Saraç, D. U., Özkan, Z. C., & Akbulut, S. (2013). Rize ilinin etnobotanik özellikleri. *Biological Diversity and Conservation*, 6(3), 57–66.
- Satıl, F., Tümen, G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y., & Malyer, H. (2006). Kazdağı Milli Parkı ve çevresinde (Balıkesir) etnobotanik envanter çalışması 2004–2006. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5, 171–203.

- Savran, A., Bağcı, Y., & Kargioğlu, M. (2002). Gemerek (Sivas) ve çevresindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8(1).
- Schippmann, U. W. E., Leaman, D., & Cunningham, A. B. (2006). A comparison of cultivation and wild medicinal and aromatic plants under sustainability aspects. *Frontis*, 17, 75–95.
- Somuncu, C. (2024). *Gürün (Sivas) 'de halk arasında kullanılan bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Surat, H., Yılmaz, H., & Surat, B. (2015). Yusufeli ve yakın çevresinin ekoturizm kullanım potansiyeli üzerine bir araştırma. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 61–88.
- Şen, G., Akbulut, S., & Karaköse, M. (2022). Ethnopharmacological study of medicinal plants in Kastamonu province (Türkiye). *Open Chemistry*, 20(1), 873–911.
- Şenkardeş, İ. (2010). *Ürgüp (Nevşehir) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- The Plant List. (2013). *The Plant List* (Version 1.1). Retrieved June 21, 2025, from <http://www.theplantlist.org/>
- Trotter, R. T., & Logan, M. H. (1986). Informant consensus: A new approach for identifying potentially effective medicinal plants. In N. L. Etkin (Ed.), *Ethnopharmacological search for psychoactive drugs* (pp. 91–112). New York: Plenum Press.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Esendal Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Balalan Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Boyalı Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Çıralı Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Mutlugün Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) sonuçları, 2024 – Serinsu Köyü, Yusufeli*. Retrieved June 21, 2025, from <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

Tütenocaklı, T. (2002). *Ayvacık (B1, Çanakkale) ve çevresinin etnobotaniği* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Tütenocaklı, T. (2014). *Yenice (Çanakkale) ve çevresinde tarımsal bitki biyoçeşitliliği ve etnobotanik araştırmalar* (Doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

URL-1:<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2753708#:~:text=Yusufeli'nin%20iklim%20%C3%B6zellikleri%20%C3%A7evresine,miktar%C4%B1%20ise%20320%20mm%20civar%C4%B1ndad%C4%B1r>

Yıldırım, Ş. (2004). Etnobotanik ve Türk etnobotaniği. *Kebikeç*, 17, 175–193.

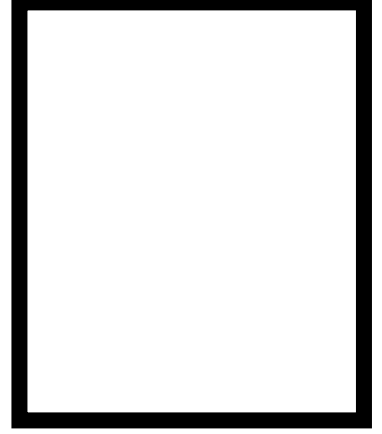
Yılmaz, D. (2019). *Datça Yarımadası'nda etnobotanik bir çalışma* (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Zengin, Z. (2020). *Gümüşhane yöresinde etnobotanik bir çalışma* (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KILIÇ, Elif
Uyruğu :
Doğum tarihi ve yeri :
Medeni hali :
Yabancı Dili :
Telefon :
Faks :
e-posta :



Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi